

Tegengaan van etnisch profileren

Tegengaan van etnisch profileren

Een internationale literatuurstudie naar effecten van interventies

Wouter Landman
Henk Sollie

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Ontwerp omslag:
Rights Managed/ EyeEm Mobile GmbH

Ontwerp:
Mediaeval Tekst en Vorm & Martien Frijns

ISBN: 9789012402538
NUR: 600, 820

Realisatie:
Sdu, Den Haag

© 2018 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Twynstra Gudde, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

1	Een aanpak zonder wetenschappelijke basis	7
1.1	Etnisch profileren in Nederland	7
1.2	De aanpak van etnisch profileren in Nederland	10
1.3	Het gebrek aan onderbouwing voor de aanpak	15
1.4	Opbouw van dit rapport	17
2	Literatuurreview: aanpak en resultaten	19
2.1	Gehanteerde zoekstrategieën en relevantiebepaling publicaties	19
2.2	Overzicht en kenmerken van de gevonden effectstudies	21
2.3	Uitbreiding database: andere relevante studies	26
2.4	Tot slot: het vaststellen van de bewijskracht	28
3	De effectiviteit van interventies	29
3.1	Inleiding: het beschrijven van interventies	29
3.2	Implementeren van (in)formele richtlijnen	31
3.3	Invoeren van stopformulieren	36
3.4	Gebruiken van bodycams	41
3.5	Investeren in diversiteit	46
3.6	Reduceren van impliciete vooroordelen	54
3.7	Bevorderen van procedurele rechtvaardigheid	59
3.8	Professioneler proactief controleren	66
3.9	Tot slot: combinatie van interventies lijkt tot effecten te leiden	71

4	De onvermijdelijke onderstroom	75
4.1	Gevoelens van boosheid en onrechtvaardigheid	75
4.2	Gevoelens van onzekerheid en angst	78
4.3	Geen draagvlak voor veranderingen	79
4.4	Bescheidenheid is op zijn plaats	81
5	Conclusies	83
5.1	Interventies ordenen: niveaus van bewijskracht	83
5.2	De belangrijkste conclusies op een rij	85
5.3	Hoe verder: de aanpak en vervolgonderzoek	87
	Literatuur	91

Een aanpak zonder wetenschappelijke basis

In deze rapportage wordt verslag gedaan van een internationale literatuurstudie naar de effecten van interventies om etnisch profileren door de politie tegen te gaan. In dit hoofdstuk wordt de rapportage ingeleid. In paragraaf 1 introduceren we het vraagstuk: etnisch profileren in Nederland. In paragraaf 2 komt de aanpak van etnisch profileren in Nederland aan bod: hoe heeft deze aanpak zich ontwikkeld? In paragraaf 3 staan de aanleiding voor en vraagstelling van het literatuuronderzoek centraal. In paragraaf 4 volgt een toelichting op de opbouw van de rapportage.

1.1 Etnisch profileren in Nederland

Van etnisch profileren is sprake wanneer burgers disproportioneel vaak staande worden gehouden op grond van hun zichtbare etnische achtergrond en/of huidskleur zonder dat daar een objectieve en redelijke rechtvaardiging voor bestaat (zie Bovenkerk, 2014; Van der Leun e.a., 2014). Etnisch profileren is verbonden aan proactief politieoptreden, aangezien er alleen sprake kan zijn van etnisch profileren wanneer politieagenten burgers op eigen initiatief stilhouden of staande houden. In 2013 wordt het vraagstuk van etnisch profileren in Nederland op de agenda gezet door Amnesty International met het rapport *Proactief politieoptreden vormt risico voor mensenrechten* (Amnesty International, 2013). In dit rapport wordt gesteld dat etnische minderheden vaker aan proactieve controles worden onderworpen zonder dat zij verdachte zijn of dat er een geïndividualiseerde aanwijzing voor een controle bestaat. Etnisch profileren in Nederland overstijgt het niveau van op zichzelf staande incidenten, zo luidt de conclusie. Deze conclusie wordt echter niet onderbouwd met eigen empirisch onderzoek, maar is gebaseerd op onderzoek van anderen en open bronnen. Er is hierbij in het bijzonder een beroep gedaan op het onderzoek van Çankaya (2012) naar selectiemechanismen van politieagenten bij proactief politiewerk in Amsterdam. Dit onderzoek heeft onder andere duidelijk gemaakt dat de zichtbare etnische achtergrond en/of huidskleur van burgers een rol speelt in

het beslissingsproces van politieagenten tijdens proactief politiewerk. Hoewel deze conclusie in 2012 als nieuw werd behandeld, wijst Bovenkerk (2014) erop dat het om een aloude kwestie gaat die voorheen discriminatie werd genoemd. Wie observatieonderzoeken naar politiewerk van decennia geleden leest, komt ook beschrijvingen van praktijken tegen die tegenwoordig als etnisch profileren worden gedefinieerd (zie bijvoorbeeld Junger-Tas & Van der Zee-Nefkens, 1977; Punch, 1983).

Na het onderzoek van Çankaya (2012) volgen verschillende onderzoeken waarin het vraagstuk van etnisch profileren en/of discriminatie aan de orde komt. Uit observatieonderzoek in Den Haag komt naar voren dat er geen sprake is van structureel etnisch profileren door de politie (Van der Leun e.a., 2014). Uit etnografisch (promotie)onderzoek op verschillende plekken in het land blijkt onder andere dat de politie zich bij verkeerscontroles richt op bepaalde etnische doelgroepen (Mutsaers, 2015). Daarnaast vindt er onderzoek onder burgers met een migratieachtergrond plaats. Uit een onderzoek met focusgroepen en interviews komt naar voren dat een deel van de respondenten het gevoel heeft dat zij bij controles worden geselecteerd op basis van afkomst (Spoelstra, 2014). Jongeren met een migratieachtergrond hebben de indruk dat zij door de politie anders worden behandeld dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. Er vindt tevens surveyonderzoek plaats naar opvattingen van politieagenten in Oost-Brabant waaruit onder andere naar voren komt dat een ruime meerderheid van de politieagenten aangeeft dat de etnische achtergrond van burgers een rol speelt in het beslissingsproces om een proactieve controle uit te voeren (Lamers, 2015). Hoewel media de uitkomsten van dit onderzoek vertalen in berichtgeving over etnisch profileren¹ moet worden benadrukt dat dit onderzoek geen basis biedt om hierover uitspraken te doen. Politieagenten is gevraagd naar hun optreden, maar het optreden als zodanig is niet onderzocht. Duidelijk mag zijn dat etnisch profileren alleen kan worden vastgesteld door het daadwerkelijke politieoptreden te onderzoeken.

Mede vanwege de tekortkomingen van bestaande onderzoeken wordt in 2015, in opdracht van Politie & Wetenschap, opnieuw onderzoek verricht naar proactief politieoptreden en etnisch profileren. Het onderzoek vormt een poging om het vraagstuk van etnisch profileren in een bredere context te plaatsen en daarnaast zo volledig mogelijk te onderzoeken. Met volledigheid wordt verwezen naar de verschillende elementen van de definitie van etnisch profileren – het gebruik van etnische achtergrond en/of huidskleur in de afweging,

¹ Zie bijvoorbeeld <https://www.nu.nl/binnenland/4317445/merendeel-agenten-oost-brabant-doet-etnisch-profileren.html>.

disproportionaliteit en rechtvaardiging hiervan – en de combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve analyse. In 2016 verschijnen de resultaten in de rapportage *Boeven vangen; een onderzoek naar proactief politieoptreden* (Landman & Kleijer-Kool, 2016). Uit het onderzoek komt naar voren dat burgers met een migratieachtergrond (mede) op basis van hun zichtbare etnische achtergrond en/of huidskleur disproportioneel vaak staande worden gehouden (vergeleken met hun aandeel in de populatie) en dat deze disproportionaliteit niet volledig objectief en redelijk kan worden gerechtvaardigd. Bij deze conclusie merken de onderzoekers op dat het ingewikkeld is om etnisch profileren, op basis van de gegeven definitie, vast te stellen, en dat de interpretatie van de conclusie gepaard moet gaan met het besef dat het aantal geobserveerde situaties relatief klein is en de keuze voor de woonachtige populatie betwistbaar is als referentiemaat voor de mate van (dis)proportionaliteit (het is de best uitvoerbare referentiemaat, maar niet per se de beste referentiemaat).

Daarnaast geven twee zeer recent gepubliceerde onderzoeken inzicht in de beleving die burgers (met een migratieachtergrond) hebben bij hun contact met de politie in twee wijken in Nederland: de Rotterdamse Bloemhof (Schuilenburg e.a., 2017) en de Haagse Schilderswijk (Duijndam & Prins, 2017). Op hoofdlijnen komen de resultaten van beide onderzoeken overeen en bevestigen het eerder aangehaalde onderzoek naar beleving van jongeren met een migratieachtergrond (Spoelstra, 2014): vooral een groot deel van de jongeren met een migratieachtergrond is ervan overtuigd dat de politie hen veel vaker (zonder reden) proactief controleert dan burgers met een Nederlandse achtergrond. In hun beleving is er sprake van (procedurele) onrechtvaardigheid. Identiteitscontroles worden hierbij regelmatig genoemd. Vooral in de Schilderswijk zijn jongeren kritisch over de bejegening door de politie. Een deel van de jongeren is ervan overtuigd dat de politie, en dan met name politieagenten met een Nederlandse achtergrond, hen minder welwillend bejegt vanwege hun huidskleur of moslim-zijn (Duijndam & Prins, 2017). Zij beschouwen dit als een *fact of life* waarmee ze nu eenmaal moeten leven.² De kwalitatieve bevindingen uit de twee genoemde wijken worden ondersteund door een recent onderzoek van de *European Union Agency for Fundamental Rights* onder moslims in Europa. Moslims in Nederland hebben meer dan gemiddeld in de Europese Unie de indruk dat er bij proactieve controles door de politie sprake is van etnisch profileren (FRA, 2017). Dit geldt in het bijzonder voor moslims met een Noord-

2 De normalisering van deze ervaring tot een *fact of life* is een rode draad in het onderzoek onder Afro-Amerikanen in de Verenigde Staten (zie bijvoorbeeld Birzer, 2013; Epp e.a., 2014).

Afrikaanse achtergrond. Een andere conclusie is minstens net zo verontrustend: van alle onderzochte landen is het vertrouwen van eerste en tweede generatiemuslimmigranten in Nederland in de politie het laagst.

Op basis van het bestaande onderzoek lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat etnisch profileren in Nederland voorkomt. Hierbij kan worden opgemerkt dat er nauwelijks uitspraken kunnen worden gedaan over de mate waarin etnisch profileren in Nederland voorkomt.³ De neiging bestaat om oorzaken hiervoor te zoeken in een gebrek aan data – op basis van observaties of registraties – maar ook in landen waar meer data beschikbaar zijn, zijn er niet zomaar eenduidige antwoorden te vinden op de vraag in welke mate etnisch profileren voorkomt (Dekkers e.a., 2015). Etnisch profileren is – op basis van de gegeven definitie – nu eenmaal niet gemakkelijk vast te stellen, laat staan dat er een uitspraak kan worden gedaan over de omvang ervan. Maar ook zonder inzicht in de precieze omvang van etnisch profileren kan ondubbelzinnig worden vastgesteld dat er iets aan de hand is in de relatie tussen de politie en burgers (in het bijzonder jongens) met een migratieachtergrond. Het vertrouwen van deze burgers in de politie is relatief laag en proactieve controles spelen hierbij vermoedelijk een rol. Dit neemt niet weg dat er in ieder geval voldoende aanleiding is om te investeren in het tegengaan van etnisch profileren en het bevorderen van een positieve relatie tussen politie en burgers met een migratieachtergrond. In de volgende paragraaf gaan we in op hoe de aanpak van etnisch profileren zich in Nederland heeft ontwikkeld.

1.2 De aanpak van etnisch profileren in Nederland

Sinds er is vastgesteld dat etnisch profileren in Nederland voorkomt, is ook het gesprek over het tegengaan van etnisch profileren op gang gekomen. In Amsterdam heeft men, naar aanleiding van onder andere het onderzoek van Çankaya (2012), als eerste politie-eenheid de handschoenen opgepakt om etnisch profileren tegen te gaan.⁴ In 2014 wordt het ontwikkelprogramma ‘I explain’

3 Er zijn slechts indicaties die soms lastig te interpreteren zijn. Hoe moeten we bijvoorbeeld het gegeven interpreteren dat burgers nauwelijks klachten over etnisch profileren via de app van de politie doorgeven? Ook via de app van Controle Alt Delete loopt het in de eerste maanden ‘nog niet storm’. Zie <https://www.trouw.nl/home/slechts-tien-meldingen-van-etnisch-profileren-door-politie-in-speciale-app-a13404f6/>.

4 Het begrip ‘etnisch profileren’ werd destijds niet gebruikt. Çankaya (2012) gebruikte het begrip ‘selectiemechanismen’ en de term ‘onbewuste vooroordelen’. In het kader van de aanpak werd destijds gebruikgemaakt van ‘effectiever selecteren’.

opgezet, dat gericht is op bewustwording, vakmanschap en effectiviteit en legitimiteit van het politieoptreden. In het programma wordt gewerkt met een groot aantal interventies – zoals (online) trainingen, workshops, dialoog en lezingen – die zich door middel van ambassadeurs in de basisteams moeten verspreiden.

Parallel aan de aanpak vanuit de politie komt in de lokale Amsterdamse politiek een discussie op gang over de invoering van ‘stopformulieren’ als middel om etnisch profileren tegen te gaan. Met stopformulieren worden politieagenten verplicht om proactieve controles te registreren en men verwacht dat dit op diverse manieren bijdraagt aan het tegengaan van etnisch profileren (zie ook §3.3). In de lokale politiek in Den Haag wordt een vergelijkbare discussie gevoerd. In beide gemeenteraden vraagt een meerderheid van de raad om een proef met stopformulieren bij de politie. De burgemeesters en politieleiding zijn terughoudend, mede vanwege de veronderstelde administratieve lasten die stopformulieren met zich meebrengen. Daarnaast heeft het nationale politiebestedel tot gevolg dat de burgemeesters minder invloed hebben op het beheer van de politieorganisatie en de invoering van stopformulieren niet kunnen afdwingen.

Mede onder invloed van de lokale politiek wordt ook in de landelijke politiek een discussie over het invoeren van stopformulieren gevoerd. In het Algemeen Overleg Discriminatie van 9 juni 2016 wordt in de Tweede Kamer een motie ingediend waarin de regering wordt verzocht om, uitgaande van de door hen veronderstelde bewezen effectiviteit van deze interventie in het buitenland, een pilot met stopformulieren te starten en de Tweede Kamer te informeren over de voortgang en uitkomsten van deze pilot.⁵ Deze motie kan niet rekenen op een meerderheid. Een tweede motie kan dat wel. In deze motie wordt de regering verzocht om op basis van ervaringen in het buitenland in beeld te brengen wat het gebruik van stopformulieren zou kunnen bijdragen aan de bestrijding van etnisch profileren en welke effecten het gebruik van stopformulieren heeft op de dagelijkse werkzaamheden en de administratieve lasten van de politieorganisatie. Het betreffende onderzoek wordt in opdracht van de minister van Veiligheid en Justitie uitgevoerd door het onderzoeksinstituut ProFacto (De Ridder e.a., 2016).

Op 4 oktober 2016 stuurt de minister een brief naar de Tweede Kamer waarin hij reageert op diverse rapporten, waaronder het onderzoek naar proactief politieoptreden in opdracht van Politie & Wetenschap (Landman & Kleijer-Kool, 2016) en de literatuurstudie van ProFacto (De Ridder e.a., 2016). In deze

5 Zie <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/30950/h-tk-20152016-94-3?resultIndex=62&sorttype=1&sortorder=4>.

brief stelt de minister dat van de politie wordt verwacht dat zij door middel van proactief optreden probeert om criminaliteit vroegtijdig te voorkomen en te ontmoedigen.⁶ Hierbij mag de politie geen onderscheid maken zonder objectieve rechtvaardiging, zo benadrukt de minister. Het voorkómen van etnisch profileren – al dan niet onbewust of incidenteel – is volgens de minister van cruciaal belang voor de legitimiteit van het optreden van de politie, het maatschappelijk vertrouwen van eenieder in de politie en effectief politioptreden. De minister stelt dat er geen indicatie is dat er sprake is van een trend van etnisch profileren en benadrukt in dezelfde zin dat het probleem ook niet wordt ontkend. Met deze ambivalente formulering omzeilt de minister een uitspraak over het al dan niet structurele karakter van etnisch profileren en introduceert hij de noodzaak om etnisch profileren aan te pakken.

In het kader van de aanpak van etnisch profileren wijst de brief in de eerste plaats op de maatregelen die met het meerjarige politieprogramma *De Kracht van het Verschil* in gang zijn gezet. Het betreft onder andere de versterking van de aandacht voor diversiteit en discriminatie in het basispolitieonderwijs, workshops en trainingen die een betere verbinding met de samenleving beogen, een verbeterde klachtenprocedure en inspanningen om te komen tot een meer diverse samenstelling van het politiekorps. De minister geeft ook aan dat er sprake is van een toenemende inzet van bodycams in diverse eenheden. Deze maatregelen worden aangevuld met een aantal nieuwe maatregelen om etnisch profileren tegen te gaan. Dit zijn:

- Uitbreiding van de Politie.nl-app, zodat burgers op een laagdrempelige manier melding kunnen maken van een staandehouding of een klacht kunnen indienen als die in hun ogen onterecht was. Deze app kan hiermee ook informatie verschaffen over staandehoudingen die als onterecht worden ervaren. Hierbij kan worden vermeld dat de politie ook is aangehaakt op een particulier initiatief van *Controle Alt Delete*.⁷ Dit betreft een app waarmee burgers informatie krijgen over hun rechten ten opzichte van de politie op straat en

6 Met een dergelijke zin doet de verwarring overigens al zijn intrede. Proactief wordt hier gebruikt in de betekenis van voorkomen en ontmoedigen van criminaliteit (invalshoek is het effect van het optreden), terwijl de gangbare betekenis van 'proactief optreden' betrekking heeft op de aanleiding tot het optreden (zie ook Landman & Kleijer-Kool, 2016). Het optreden naar aanleiding van een melding (initiatief burger) wordt reactief genoemd en het optreden op eigen initiatief wordt proactief genoemd. Het hier bedoelde proactieve optreden kan leiden tot het voorkomen en ontmoedigen van criminaliteit, maar de meest merkbare opbrengsten van proactief politioptreden hebben vooral betrekking op delicten die al gepleegd zijn of gaande zijn en door middel van een proactieve controle worden ontdekt (bijvoorbeeld bezit van sommen geld, drugs, wapens).

7 Zie de website: <https://controlealtdelete.nl/blogs/controle-alt-delete-app>.

meldingen/klachten kunnen doorgeven over onder andere etnisch profileren. Deze worden vervolgens door Controle Alt Delete onderzocht.

- Vaststelling van een code voor bewuster en zorgvuldiger proactief optreden. Deze code beschrijft de professionele norm die de politie hanteert en de wijze waarop de politie met burgers om wil gaan bij een staandehouding. Een goede uitleg van de reden van de staandehouding maakt deel uit van deze gewenste omgang of bejegening.
- Verbetering van informatiegestuurd werken. Hiermee wordt in het bijzonder bedoeld op het invoeren van een applicatie binnen Mobiel Effectiever op Straat (MEOS) waarmee politieagenten, op basis van de invoer van een kenteken, gegevens krijgen over het aantal bevestigingen en controles dat bij het betreffende voertuig heeft plaatsgevonden. Zo kan meer op maat gesneden politiewerk plaatsvinden, aldus de minister van Veiligheid en Justitie.
- Intensivering van aandacht voor kennis en vaardigheden, het juridisch kader en het vormgeven van een staandehouding, aangevuld met trainingen voor het gericht aanleren van vaardigheden voor bewuster en zorgvuldiger selecteren. De minister geeft aan dat ieder basisteam de komende twee jaar werkt aan de versterking van het eigen vakmanschap gericht op het uitvoeren van proactieve controles. Hierbij zijn leermodules beschikbaar die voorbeelden en dilemma's uit de praktijk bevatten.⁸ In deze leermodules komen tevens agenten met een biculturele achtergrond aan het woord die eigen ervaringen met etnisch profileren delen.

In dezelfde brief benadrukt de minister ook welke maatregel niet wordt ingevoerd: de stopformulieren. De minister geeft aan dat hij met het gezag van mening is dat het invoeren van stopformulieren in de huidige context onvoldoende bijdraagt aan het tegengaan van etnisch profileren. Volgens de minister geven de ervaringen met stopformulieren in andere landen onvoldoende onderbouwing voor de stelling dat de invoering van stopformulieren als zodanig disproportionaliteit bij staandehoudingen vermindert en het etnisch profileren bij proactief politieoptreden doet afnemen.

Tijdens de landelijke verkiezingen in 2017 speelt het thema etnisch profileren geen wezenlijke rol van betekenis. Een deel van de politieke partijen – zoals het CDA, de VVD en de PVV – besteden in hun verkiezingsprogramma geen aandacht aan het onderwerp.⁹ In de verkiezingsprogramma's van andere poli-

8 Deze leermodules zijn ontwikkeld door de regionale eenheid Amsterdam in het kader van het programma 'I explain'.

9 In het regeerakkoord van Rutte III wordt dan ook geen aandacht besteed aan etnisch profileren en discriminatie door de politie.

tieke partijen wordt etnisch profileren wel als thema genoemd en worden diverse maatregelen voorgesteld. Het gaat hierbij onder andere over het investeren in het diversiteitsbeleid van de politie, het scholen en trainen van politieagenten en het transparanter maken van de klachtenprocedure. Enkele partijen – waaronder D66 en GroenLinks – zijn voorstander van het invoeren van stopformulieren. Ondertussen gaat de discussie in met name de lokale politiek van Den Haag door. In april 2017 vindt in de Haagse gemeenteraad een werkbespreking plaats met de politie, wetenschappers en de gemeenteraad. De politie benadrukt hier nogmaals geen voorstander te zijn van het invoeren van stopformulieren en geeft een presentatie over welke maatregelen tegen etnisch profileren zijn en worden genomen. Dit betreft onder andere leermodules die ook in Amsterdam worden gebruikt en het gebruik van bodycams. In juni 2017 wordt vervolgens de motie over de stopformulieren in de Haagse gemeenteraad verworpen. De (inmiddels nieuwe) burgemeester besluit eveneens geen stopformulieren in te voeren.¹⁰ Hierbij worden twee argumenten gegeven. Het eerste argument is van procedurele aard: volgens de burgemeester is het invoeren van stopformulieren, zoals eerder in deze paragraaf is aangegeven, een zaak van de Tweede Kamer en niet van de gemeenteraad. Het tweede argument is inhoudelijk. De burgemeester vindt het invoeren van een stopformulier niet nodig, omdat de politie reeds de nodige maatregelen genomen heeft om discriminatie tegen te gaan. Hierbij wordt verwezen naar cursussen voor agenten, de verbetering van de klachtenregistratie, een proef met bodycams en de inspanningen op het gebied van het bevorderen van een diverse samenstelling van het politiekorps.

Ten slotte komt in de zomer van 2017 etnisch profileren opnieuw in de landelijke politiek aan de orde. Naar aanleiding van een review van de Verenigde Naties op het gebied van mensenrechten in Nederland dient een Tweede Kamerlid van D66 vragen in bij de ministers van Veiligheid & Justitie en Binnenlandse Zaken. Deze vragen gaan onder andere over de eerdergenoemde code en app in MEOS. De minister van VenJ geeft in zijn beantwoording op deze vragen enig inzicht in de inhoud en status van de code, die inmiddels het Handlingskader proactief controleren is genoemd (zie ook §3.2). Op dat moment is een eerste concept van het handlingskader besproken met de maatschappelijke organisaties Controle Alt Delete en Amnesty International. Ten aanzien van de applicatie binnen MEOS geeft de minister aan dat de mogelijkheid is toegevoegd om een staandhouding en afhandeling ervan te registreren.

¹⁰ Zie de website: <http://denhaagfm.nl/2017/06/22/burgemeester-krikke-haalt-streep-door-voorstel-stopformulieren-voor-politie/>.

In het voorgaande is op hoofdlijnen beschreven hoe de aanpak om etnisch profileren tegen te gaan zich in Nederland op zowel landelijk als lokaal niveau heeft ontwikkeld. Op lokaal niveau bestaan er grote verschillen in de mate waarin en snelheid waarmee politie-eenheden en -teams met een aanpak aan de slag gaan.¹¹ Vooral in de grote steden is het zowel in de lokale politiek als in de politieorganisatie een thema en worden diverse maatregelen of interventies voorgesteld. De vraag is echter in hoeverre deze interventies effectief zijn. Om hier meer gefundeerd inzicht in te bieden, gaat voorliggend rapport over wat in de wetenschap bekend is over de effectiviteit van interventies die gericht zijn op het tegengaan van etnisch profileren door de politie.

1.3 Het gebrek aan onderbouwing voor de aanpak

In de voorgaande paragraaf is een groot aantal maatregelen genoemd, die zijn voorgesteld en/of zijn uitgevoerd om etnisch profileren in Nederland tegen te gaan: bevorderen van diversiteit, gebruik van bodycams, implementeren van een handelingskader, verbeteren van informatiegestuurd werken en versterken van vakmanschap (trainen) zijn hier voorbeelden van. Het ontbreekt echter aan een onderbouwing van het te verwachten effect van deze maatregelen. Waarom denkt men dat deze maatregelen effect zullen hebben? De redematies worden niet geëxpliciteerd en de maatregelen zijn niet gebaseerd op of geïnformeerd door wetenschappelijke kennis ('evidence-informed'). De enige maatregel waarbij wel wetenschappelijk onderzoek is betrokken (De Ridder e.a., 2016), is uitgerekend de maatregel die niet is ingevoerd: stopformulieren. De reden hiervoor is dat niet is bewezen dat de maatregel als zodanig effectief is voor het tegengaan van etnisch profileren, aldus de toenmalige minister van Veiligheid & Justitie. Deze toelichting op het genomen besluit is opvallend, omdat rondom de andere maatregelen die worden genomen geen gebruik is gemaakt van wetenschappelijke kennis. Deze maatregelen zijn eveneens niet bewezen effectief, maar bij deze maatregelen is dit blijkbaar geen belemmering om tot invoering over te gaan.¹²

11 Ervaringen in de Verenigde Staten wijzen in dezelfde richting. Ook daar zijn politieorganisaties in verschillende mate en snelheden aan de slag gegaan met een aanpak om etnisch profileren tegen te gaan (zie Schultz & Withrow, 2004; Miller, 2014).

12 Wellicht ten overvloede: dit staat los van onze persoonlijke opvatting over het al dan niet invoeren van stopformulieren bij de politie in Nederland. Het gaat om de inconsistenties in de redematies die worden gehanteerd.

De aanleiding voor voorliggende studie is gelegen in de overtuiging dat de aanpak om etnisch profileren in Nederland tegen te gaan, baat heeft bij wetenschappelijke kennis. Wij waren nieuwsgierig naar wat er in de wetenschap bekend is over de effecten van maatregelen – in onze taal: interventies – voor het tegengaan van etnisch profileren. De volgende onderzoeksvraag stond centraal:

Wat is er in de wetenschappelijke literatuur bekend over de effectiviteit van interventies voor het tegengaan van etnisch profileren bij de politie?

Met betrekking tot deze vraagstelling zijn de volgende opmerkingen relevant:

- Etnisch profileren wordt effectief tegengegaan als de (niet objectief en redelijk te rechtvaardigen) oververtegenwoordiging van burgers met een migratieachtergrond in proactieve controles afneemt. Dit effect gaat idealiter gepaard met een verhoging van de hit-ratio bij proactieve controles. Dit wil zeggen dat een groter aandeel proactieve controles leidt tot een opbrengst, in het bijzonder de ontdekking van een strafbaar feit met daaropvolgend een aanhouding.
- Hoewel we ons in dit literatuuronderzoek richten op het tegengaan van etnisch profileren (op basis van de aangegeven operationalisering), nemen we ook interventies mee die betrekking hebben op het verbeteren van de relatie tussen de politie en burgers met een migratieachtergrond. Het gaat dan in het bijzonder om de bejegening bij proactieve controles. Het streven naar rechtvaardig proactief politietoetreden zien wij als het overkoepelende begrip voor de verzameling van interventies die in deze literatuurstudie worden behandeld. Voor de eenduidigheid gebruiken wij consequent het tegengaan van etnisch profileren als het (voornaamste) beoogde effect van interventies.
- Proactieve controles zijn controles van voertuigen en/of personen die op initiatief van politieagenten plaatsvinden (stilhouden of staande houden). Het betreft in het bijzonder de situaties waarin er geen sprake is van een geconstateerde overtreding, maar van een verdenking van een strafbaar feit (zie ook Landman & Kleijer-Kool, 2016).
- Hoewel we ons in dit literatuuronderzoek primair richten op het tegengaan van etnisch profileren bij de politie maken we soms gebruik van wetenschappelijke kennis die betrekking heeft op andere doelgroepen dan de politie. Zie ook hoofdstuk 2 voor een toelichting op de opzet en uitvoering van het literatuuronderzoek.

- Een interventie kan worden beschouwd als een (of een serie van) geplande activiteit(en) die erop gericht is (zijn) om de effectiviteit van een organisatie te (helpen) vergroten (De Caluwé & Vermaak, 2006). In het kader van dit onderzoek gaat het dan om geplande activiteiten (zoals invoering van beleid en procedures, training en hulpmiddelen) die erop gericht zijn om etnisch profileren door politieagenten tegen te gaan.

1.4 Opbouw van dit rapport

In hoofdstuk 2 wordt de aanpak van het literatuuronderzoek beschreven. In hoofdstuk 3 worden de interventies uitgewerkt die in het literatuuronderzoek zijn meegenomen. Dat is de kern van dit rapport. In hoofdstuk 4 gaan we in op de onderstroom in de politieorganisatie die, zo blijkt uit onderzoek in het buitenland, onvermijdelijk een rol speelt bij het tegengaan van etnisch profileren. In hoofdstuk 5 zijn de conclusies opgenomen.

Literatuurreview: aanpak en resultaten

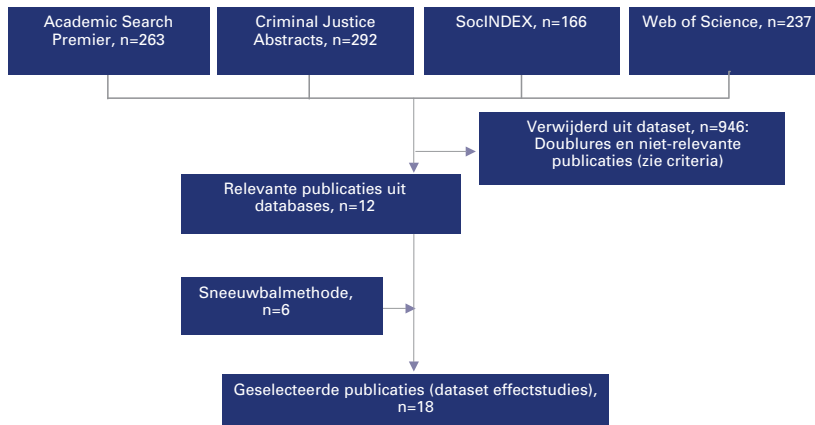
Dit rapport is gebaseerd op een systematische review van de onderzoeksliteratuur over het tegengaan van etnisch profileren (zie Dixon-Woods e.a., 2006; Gough, Oliver & Thomas, 2012 over de systematische literatuurreview). In dit hoofdstuk wordt beschreven op welke wijze de systematische literatuurstudie is opgezet en uitgevoerd. Allereerst wordt ingegaan op de gehanteerde zoekstrategieën en de relevantiebepaling van de gevonden publicaties. In de daaropvolgende paragrafen wordt op beknopte wijze beschreven wat de kenmerken van de gevonden studies zijn en welke typen interventies onderzocht zijn die gericht zijn op het tegengaan van etnisch profileren door politieagenten.

2.1 Gehanteerde zoekstrategieën en relevantiebepaling publicaties

Deze systematische literatuurreview is tot stand gekomen aan de hand van een getrapte zoekstrategie. De eerste strategie betrof het bevragen van vier wetenschappelijke databases via een zoekformule. De tweede strategie was het hanteren van de 'sneeuwbalmethode'. Dit houdt in dat gezocht is naar andere relevante studies via literatuurlijsten, auteursnamen en citaten van eerder gevonden publicaties. In figuur 2.1 zijn de gehanteerde strategieën en de resultaten daarvan weergegeven. De gehanteerde zoekstrategieën en de wijze waarop de publicaties op hun relevantie zijn beoordeeld, worden in het navolgende beknopt beschreven.

2.1.1 Wetenschappelijke databases: 12 relevante publicaties

De literatuurstudie is gestart met het zoeken van relevante literatuur in vier wetenschappelijke databases. De databases Academic Search Premier, Criminal Justice Abstracts, SocINDEX en Web of Science zijn bevragd binnen de tijdsperiode dat zij bestaan tot 1 april 2017. Zoals in tabel 2.1 weergegeven, bestond de zoekformule uit een combinatie van zoektermen die te relateren zijn aan de politieorganisatie, verschillende typen interventies, etnisch profileren en effectstudies.

Figuur 2.1: Schema zoekstrategieën systematische literatuurstudie en resultaten

Aan de hand van deze formule zijn in de vier databases in totaal 958 publicaties gevonden. Aan de hand van de selectiecriteria in tabel 2.2 zijn deze publicaties beoordeeld op hun relevantie. Voor zover de samenvatting van de betreffende studie onvoldoende houvast bood, werd de gehele publicatie gescand om de relevantie te beoordelen. Op deze wijze zijn 946 publicaties uit de dataset verwijderd, omdat deze niet relevant waren en/of het doublures betroffen. In totaal zijn 12 relevante studies gevonden via de eerste zoekstrategie in wetenschappelijke databases.

Tabel 2.1: Gehanteerde zoekformule bij de bevraging van de wetenschappelijke databases

Componenten	Gebruikte zoektermen
<i>Politieorganisatie</i>	'police*', 'police officer*', 'law enforcement'
AND	
<i>Type interventies</i>	'body-worn camera*', 'body worn camera*', 'body-worn video*', 'body worn video*', 'stop and search*', 'stop and search form*', 'police stop*', 'decision-making', 'decision making', 'police-citizen contact*', 'traffic stop*', 'vehicle stop*', 'policing strateg*', 'police strateg*', 'training*', 'supervis*', 'protocol*', 'accountability mechanism*', 'accountability measure*'
AND	
<i>Etnisch profileren</i>	'bias', 'discriminat*', 'profiling', 'anti*profiling', 'stigma*', 'stereotyp*', 'procedural justice', 'procedural fairness', 'fair proce*', 'bias-free policing', 'bias free policing', 'abusive policing', 'impartial policing', 'stereotype based policing', 'policing stereotypes', 'effective policing', 'police effectiveness', 'distributive justice', 'citizen* complain*'
AND	
<i>Effectstudies</i>	'experiment*', 'intervention*', 'effect*', 'evaluati*'

2.1.2 Sneeuwbalmethode: zes relevante publicaties

De tweede zoekstrategie betrof het toepassen van de sneeuwbalmethode, waarbij de 12 publicaties uit de eerste zoekstrategie het uitgangspunt vormden. De literatuurlijsten van deze studies zijn doorgenomen en via Google Scholar is onderzocht of de betreffende auteurs nog andere relevante studies hebben gepubliceerd. Tevens is Google Scholar Citations gebruikt om te kijken of de gevonden publicaties geciteerd worden in andere relevante publicaties. Deze zoekstrategieën zijn herhaald totdat dit geen nieuwe publicaties meer opleverde. Via deze methodiek (literatuurlijst, auteursnamen, citaten) zijn in totaal zes extra relevante publicaties gevonden waarin de effecten zijn onderzocht van interventies die gericht zijn op het tegengaan van etnisch profileren.

Tabel 2.2: Inclusie- en exclusiecriteria systematische literatuurreview

	Inhoudelijk	Type
<i>Inclusiecriteria</i>	De publicatie gaat in op de effecten van interventies die (onder andere) gericht zijn op het tegengaan van etnisch profileren door de politie, en:	Nederlands- en Engelstalige publicaties in wetenschappelijke tijdschriften en rapporten.
	De studie is gebaseerd op empirische (meta)bevindingen met een verantwoord design (<i>at random</i> toebedeelde experimentele en controlegroepen, voor- en nametingen).	
<i>Exclusiecriteria</i>	De in de publicatie onderzochte doelgroep bestaat niet uit politiefunctionarissen, en/of:	Beeld- en geluidsmateriaal valt buiten de selectie, evenals niet-wetenschappelijke publicaties.
	Het onderwerp van studie is niet gerelateerd aan etnisch profileren door politiefunctionarissen, en/of:	
	Het onderzoek is niet gericht op interventie(s), maar enkel op de aard en omvang van etnisch profileren en eventuele factoren die daarop van invloed zijn, en/of:	
	De onderzochte interventie(s) is/zijn niet gerelateerd aan het voorkomen dan wel verminderen van etnisch profileren.	

2.2 Overzicht en kenmerken van de gevonden effectstudies

Aan de hand van de twee toegepaste zoekstrategieën zijn in totaal 18 relevante effectstudies gevonden. In tabel 2.3 is deze dataset weergegeven en wordt per studie aangegeven in welk land en jaar het onderzoek is uitgevoerd, wat het

beoogde onderzoeksdoel is, welke onderzoeksmethoden zijn gehanteerd en wat de aard en omvang van de onderzochte populatie betreft. In deze tabel worden tevens de studieresultaten beknopt beschreven.

2.2.1 Kenmerken van de effectstudies

Over etnisch profileren door politieagenten is in de afgelopen decennia veelvuldig gepubliceerd. Deze studies richten zich hoofdzakelijk op de aard en omvang van dit fenomeen en op factoren die hierop van invloed zijn. Studies naar de effecten van interventies die gericht zijn op het tegengaan van etnisch profileren zijn echter zeer gering, zoals uit deze uitgevoerde systematische literatuurreview blijkt. Wat daarbij opvalt, is dat dergelijke effectstudies pas recent verschenen zijn. Zo dateert de eerste studie uit 2009 (zie tabel 2.4). Verder is het gros van de gevonden effectstudies uitgevoerd in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. In Nederland is, voor zover bekend, geen wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de effecten van interventies die gericht zijn op het tegengaan van etnisch profileren door politieagenten.

Qua typen interventies valt op dat met name onderzoek is uitgevoerd naar de mogelijke effecten van bodycams (overigens niet specifiek naar effecten ten aanzien van etnisch profileren). Andere interventies betroffen (1) het invoeren van protocollen en het trainen van politiepersoneel hoe burgers op een correcte wijze te bejegenen (volgens de richtlijnen van *procedural justice* dan wel *stop and search*-beleid), (2) de invoering van stopformulieren, (3) training gericht op het tegengaan van vooroordelen bij vuurwapengebruik, en (4) de invoering van veranderende politiestrategieën die etnisch profileren dienen te voorkomen.

Qua onderzoeksopzet kennen 15 van de 18 studies een quasi-experimenteel design. Bij de meeste studies houdt dit in dat een interventie is getest binnen een groep agenten, waarbij een andere, soortgelijke groep agenten diende als controlegroep; na een of meerdere metingen is vervolgens vergeleken of er verschillen waar te nemen zijn tussen beide groepen die (mogelijk) toe te schrijven zijn aan de interventie. Daarbij dient overigens opgemerkt te worden dat er aanzienlijke verschillen zijn tussen de studies qua grootte van de onderzoekspopulatie, de duur van het experiment en het aantal werkgebieden waarin de interventie is onderzocht. Dit maakt dat de zeggingskracht per studie in behoorlijke mate kan verschillen.

Tabel 2.3: Gevonden effectstudies naar interventies gericht op tegengaan etnisch profileren door politieagenten

Auteur, jaar, land	Onderzoeksdoel	Design	Hoofdbevindingen
<i>Interventie: Gebruiken van bodycams (BCs)</i>			
Ariel e.a. 2015 VS	Effectmeting van BCs op de prevalentie van geweldgebruik door agenten en op burgerklachten over de politie	Gerandomiseerd veldexperiment met controlegroep bij Rialto Police Department, n=54 agenten	De kans was twee keer zo groot dat in de controlegroep (zonder BCs) geweldgebruik voorkwam; het aantal klachten daalde in de experimentele groep
Ariel e.a. 2016 VS & VK	Replicerend onderzoek naar het effect van BCs op geweldgebruik door en tegen agenten	10 gerandomiseerde veldexperimenten met controlegroep bij 8 politiekorpsen in zowel VS als VK, n=2122 agenten	BCs hebben geen waarneembaar effect op geweldgebruik door agenten, wel verhoogt het dragen van BCs de kans dat agenten worden aangevallen
Ariel e.a. 2017 VS & VK	Replicerend onderzoek naar effect van BCs op het verminderen van klachten van burgers over politioptreden	Gerandomiseerd veldexperiment met controlegroep bij 7 politiekorpsen, n=1847 agenten	Het aantal klachten nam bij alle korpsen aanzienlijk af na invoering BCs, al werden er geen verschillen gevonden tussen experimentele en controlegroepen
Grossmith e.a. 2015 VK	Effectmeting van BCs op klachten van burgers, zelfbewustzijn agenten en onderbouwde fouillering en beter bewijsmateriaal t.b.v. strafzaken	Gerandomiseerd veldexperiment met controlegroep in 10 stadsdelen van Londen (5 politieteams), n=2060 agenten	Effect BCs: afname aantal burgerklachten; er is geen effect waargenomen op aard en omvang proactief politioptreden; draagt bij aan professionele ontwikkeling, intelligence en informatiedeling partners en publiek
Jennings e.a. 2015 VS	De invloed van BCs op incidentafhandelingen met verzet en burgerklachten	Gerandomiseerd veldexperiment met controlegroep, Orlando Police Department, n=89 agenten	De prevalentie van incidentafhandelingen met verzet was significant minder bij agenten die BCs droegen; ook aantal burgerklachten was significant minder bij experimentgroep
Katz e.a. 2015 VS	Effectmeting van BCs op werkprestatie van agenten en impact op medewerking van burgers (hoe agenten gebruik van BCs ervaren was nevendoel)	Gerandomiseerd veldexperiment met controlegroep, Phoenix Police Department, n=+/-200 agenten	Het aantal arrestaties nam significant toe bij agenten met BCs en burgerklachten daalden aanzienlijk, terwijl bij de controlegroep klachten toenamen
Ready & Young 2015 VS	Effectmeting van BCs op burgerklachten, gedrag van agenten en politie-burger-contacten	Gerandomiseerd veldexperiment met controlegroep, Mesa Police Department, n=100 agenten	Agenten met BCs voerden minder fouilleringen en arrestaties uit en initieerden meer contact met burgers dan collega's zonder BCs; tevens werden BCs behulpzaam gevonden bij contacten met burgers

Auteur, jaar, land	Onderzoeksdoel	Design	Hoofdbevindingen
Yokum e.a. 2017 VS	Effectmeting van BCs op toepassing politiegeweld, burgerklachten, het handelen van agenten, en op juridische uitkomsten arrestaties	Gerandomiseerd veldexperiment met controlegroep, Metropolitan Police Department Washington, D.C., n=2224 agenten	Binnen alle vier de uitkomstcategorieën zijn nagenoeg geen verschillen geconstateerd tussen de experimentele en controlegroep. De invoering van BCs had geen significant effect op de toepassing van politiegeweld, aard en omvang burgerklachten, het handelen van agenten, en op juridische uitkomsten bij arrestaties
<i>Interventie: Invoeren van stopformulieren</i>			
Open Society 2009 Hongarije, Bulgarije & Spanje	Evaluatie van de pilot 'Strategies for effective police stop and search project' in verschillende landen (o.a. invoering stopformulieren)	Monitoren staandhoudingen en ID-controles door de politie gedurende 6 maanden bij 8 politiekorpsen in 3 landen; kwantitatieve analyses o.b.v. politieregistraties van staandhoudingen	In Hongarije en Spanje nam het aantal staandhoudingen af, maar het aantal 'hits' toe (positieve strafrechtelijke uitkomst); in Bulgarije was onvoldoende data beschikbaar door gebrek aan support van politie en implementatiegebreken
Open Society 2015 Spanje	Evaluatie van twee uitgevoerde pilots in Spanje die gericht waren op het tegengaan van etnisch profileren door politieagenten (o.a. invoering stopformulieren)	Evaluatie van twee pilots bij respectievelijk 3 en 2 verschillende politiekorpsen (5 in totaal) in Spanje; kwantitatieve analyses o.b.v. politieregistraties van staandhoudingen	Door onderlinge samenhang met andere interventies en veelheid aan factoren die van invloed zijn op politieoptreden, kan effect van stopformulieren niet vastgesteld worden; wel blijkt dat aantal staandhoudingen afnam en aantal 'hits' steeg; stopformulieren kunnen bijdragen aan bewustwording van disproportionaliteit in staandhoudingen, bespreekbaar maken van vraagstuk en onderbouwing geven voor interventies gericht op tegengaan etnisch profileren
<i>Interventie: Bevorderen van procedurele rechtvaardigheid</i>			
MacQueen & Bradford 2015 Schotland	Effectmeting van procedurele rechtvaardigheid, oftewel het hanteren van een gedragsprotocol bij verkeerscontroles, op het publieke vertrouwen en de legitimiteit van de politie	Gerandomiseerd veldexperiment met controlegroep bij de Schotse politie en enquêtes bij burgers, n=816 enquêtes	In tegenstelling tot de verwachtingen, had de interventie geen positief effect op het vertrouwen in en de legitimiteit van de politie. Deze resultaten tonen aan dat resultaten elders (zie Mazerolle e.a., 2012) eenvoudig gerepliceerd kunnen worden en betwisten de veronderstelling dat percepties bij het publiek eenvoudig verbeterd kunnen worden door procedureel rechtvaardig te handelen

Auteur, jaar, land	Onderzoeksdoel	Design	Hoofdbevindingen
Mazerolle e.a. 2012 Australië	Effectmeting van procedurele rechtvaardigheid (gedragsprotocol) op de houding van burgers t.a.v. alcoholgebruik in het verkeer en hun medewerking en tevredenheid tijdens routinematige politiecontroles	Gerandomiseerd veldexperiment met controlegroep bij de politie in Queensland, n=2746 enquêtes	Burgers die contact hadden gehad met de experimentele groep rapporteerden hogere mate van tevredenheid en medewerking dan die van de controlegroep. Deze resultaten tonen aan dat politiedrag van invloed is op de perceptie van burgers
Miller & Alexandrou 2016 VK	Effectmeting van een 'stop and search training' gericht op het promoten van non-discriminatoire gebruik van bevoegdheden, versterken van kennis en vaardigheden en behandeling van burgers	Gerandomiseerd veldexperiment met controlegroep, deelname van in totaal zes politiekorpsen in Engeland en Wales, n=1323	Dit onderzoek leverde wisselende resultaten op aangaande het effect van de training. Hoewel het enig effect had op de kennis en opvattingen van agenten t.a.v. proactieve controles, had het nauwelijks effect op het daadwerkelijke gedrag van agenten op straat
Rosenbaum & Lawrence 2011 VS	Effectmeting van de zes maanden durende Quality Interaction Program gericht op respectvolle contacten met burgers en goede besluitvorming door agenten	Quasi-experimenteel: twee groepen aspiranten waarbij de experimentgroep het trainingsprogramma volgde en de controlegroep het standaard curriculum, n=157 aspiranten	Hoe procedureel rechtvaardig te handelen kan voorgeschreven en aangeleerd worden blijkt uit deze effectmeting, maar de vraag blijft of deze positieve effecten standhouden in de postacademische omgeving en daadwerkelijk leiden tot correct politiedrag op straat
Skogan e.a. 2015 VS	Evaluatie van een trainingsprogramma gericht op de principes van procedurele rechtvaardigheid, die deel uitmaakte van de veranderstrategie van de politie om het contact met burgers te verbeteren	Twee quasi-experimentele studies om de effecten zowel op de korte termijn (op de academie) en de langere termijn (in het veld) te meten bij agenten werkzaam in Chicago, n1=2681, n2=714	Op de korte termijn verhoogde de training steun van agenten voor alle vier de gemeten onderdelen van procedurele rechtvaardigheid (neutraliteit, respect, inspraak, vertrouwen); op langere termijn gold dit voor 3 van de 4 onderdelen (vertrouwen was niet significant gestegen). De training kan bijdragen aan de relatie tussen politie en gemeenschap al zijn er ook enkele beperkingen aan deze interventie
Wheller e.a. 2013 VK	Effectmeting van een training gericht op het verbeteren van communicatievaardigheden van agenten en daarmee een hogere kwaliteit van interacties met slachtoffers van criminaliteit	Quasi-experimenteel: twee groepen die random werden toegewezen aan de experiment- (volgden de training) of de controlegroep (geen training), bij het politiekorps in Greater Manchester, n=576	Door training van praktische technieken en communicatievaardigheden kunnen de ervaringen van slachtoffers over het politiecontact verbeteren. Agenten in de experimentgroep zijn zich meer bewust geworden van de noodzaak tot luisteren en empathie te tonen aan slachtoffers, wat resulteerde in betere beoordelingen over het contact door burgers

Auteur, jaar, land	Onderzoeksdoel	Design	Hoofdbevindingen
<i>Interventie: Reduceren van (impliciete) vooroordelen</i>			
Sim e.a. 2013 VS	Het effect van training gericht op het verminderen van de invloed van raciale vooroordelen bij het gebruik van het vuurwapen	Een experiment, een zogenoemde 'first-person-shooter task', waarin politieagenten op een computer al dan niet verdachten te zien krijgen en zo snel mogelijk moeten besluiten om wel/niet te schieten, n=53	Wanneer etniciteit niet gerelateerd is aan de aan- of afwezigheid van een wapen bij een verdachte en/of 'counterstereotypes' worden gebruikt, kan training de invloed van vooroordelen wegnemen doordat deelnemers leren te focussen op andere type beslisinformatie dan 'racial cues'
<i>Interventie: Implementeren van (in)formele richtlijnen</i>			
Heaton 2010 VS	Inzichtelijk maken wat de gedragsmatige consequenties zijn van programma's die gericht zijn op het reduceren van etnisch profileren	Analyses van de ontwikkelingen in aanhoudingen en misdrijven in de staat New Jersey voor en na invoering van 'race-neutral policing'	Het aantal arrestaties van minderheden nam aanzienlijk af, maar tegelijkertijd steeg het aantal criminele delicten in dezelfde gebieden. Vanwege de gecombineerde inzet van verschillende interventies kan dit effect echter niet toegeschreven worden aan een of meer specifieke maatregelen

Naast deze quasi-experimentele studies zijn in de dataset ook drie evaluatiestudies opgenomen. In deze onderzoeken is geen (quasi-)experiment uitgevoerd, maar is getracht om op basis van voor- en nametingen en met uiteenlopende kwantitatieve en kwalitatieve gegevens inzichtelijk te maken welke effecten waar te nemen zijn na de invoering van een interventie.

2.3 Uitbreiding database: andere relevante studies

Het doel van deze literatuurstudie was om op basis van wetenschappelijke effectstudies gefundeerde uitspraken te doen over de effectiviteit van interventies die gericht zijn op het tegengaan van etnisch profileren door politiefunctionarissen. Uit de voorgaande beschrijving van het zoekproces blijkt dat er echter een zeer gering aantal relevante effectstudies beschikbaar is. De gevonden 18 studies hebben betrekking op zes verschillende interventies, waarbij de meeste onderzoeken zich richten op de effecten van bodycams. Wij hebben daarom besloten om de literatuurstudie uit te breiden met andere typen onderzoek over het tegengaan van etnisch profileren. Dit zijn rapporten dan wel artikelen waarin geen specifieke effectmeting is gedaan naar interventies die etnisch profileren beogen tegen te gaan, maar waarin:

Tabel 2.4: Overzicht kenmerken relevante studies

	Frequentie		Frequentie
<i>Publicatiejaar</i>		<i>Onderzochte interventie</i>	
2017	2	Bodycams	8
2016	2	Training bejegening burgers	4
2015	8	Invoering protocol bejegening burgers	2
2014	-	Stopformulieren	2
2013	2	Training vuurwapengebruik	1
2012	1	Veranderende politiestrategie	1
2011	1		
2010	1		
2009	1		
<i>Land</i>		<i>Opzet</i>	
Verenigde Staten	11	Quasi-experimenteel	15
Verenigd Koninkrijk	6	Casestudies met voor- en nameting	3
Spanje	2		
Bulgarije	1		
Hongarije	1		
Australië	1		

- Interventies zijn onderzocht op basis van interviews, enquêtes of kwantitatieve analyses van politieregistraties zonder voor- en nameting en een controlegroep. Hoewel er geen onderzoeksdesign gehanteerd is waarmee valide uitspraken gedaan kunnen worden over de daadwerkelijke effecten, kunnen deze wel inzicht bieden in hoe betrokkenen (de werking van) de interventie ervaren – dan wel vaststellen of er een mogelijke samenhang is tussen de interventie (bijvoorbeeld meer diversiteit in een politieteam) en de uitkomst (minder klachten van discriminatie in het betreffende werkgebied).
- Interventies en hun mogelijke effecten worden beschreven op basis van wetenschappelijke veronderstellingen en/of op basis van uitkomsten van effectstudies van vergelijkbare interventies bij andere onderzoekspopulaties (bijvoorbeeld onder studenten).
- Mechanismen die etnisch profileren kunnen duiden en de invloed van (impli-ciete) vooroordelen op het gedrag van mensen worden beschreven. Dergelijke studies bieden inzicht in de menselijke psyche en de werking van het onderbewustzijn op het – al dan niet bewuste – discriminerende handelen.
- Implementatietrajecten van interventies om etnisch profileren tegen te gaan binnen de politieorganisatie zijn onderzocht. Deze publicaties bieden inzicht in de opgedane ervaringen met dergelijke complexe veranderprocessen en de factoren die daarop van invloed zijn. Reden om hier ook aandacht aan te besteden, is dat de effectiviteit van toegepaste interventies in

grote mate afhankelijk blijkt te zijn van de wijze waarop deze geïmplementeerd worden binnen de politie.

2.4 Tot slot: het vaststellen van de bewijskracht

Uit het voorgaande blijkt dat in deze literatuurstudie uiteenlopende onderzoeken zijn opgenomen. Er bestaan aanzienlijke verschillen in de onderzoekdesigns van de effectstudies en andere relevante onderzoeken: experiment (met of zonder controlegroep) of evaluatie (met of zonder nulmeting), kwantitatief of kwalitatief, grote of kleine omvang onderzoekspopulatie, korte of lange looptijd van het onderzoek, een of meerdere metingen, onderzoek in een of meerdere werkgebieden et cetera. Deze verschillen hebben een grote invloed op de bewijskracht van een studie en daarmee op de uitspraken die gedaan kunnen worden over de effectiviteit van een interventie om etnisch profileren tegen te gaan. Om toch per onderzochte interventie op overzichtelijke wijze inzicht te kunnen bieden in het bewijs van effectiviteit, maken wij gebruik van de effectladder van het Nederlands Jeugdinstituut (zie hoofdstuk 5). Aan de hand van dit instrument, dat onderscheid maakt tussen vijf verschillende niveaus van bewijskracht, zullen wij per interventie aangeven of deze ‘bewezen effectief’ is.

De effectiviteit van interventies

In dit hoofdstuk worden de (effecten van) verschillende interventies voor het tegengaan van etnisch profileren beschreven. In de eerste paragraaf wordt dit hoofdstuk ingeleid door de verschillende interventies te benoemen en een toelichting te geven op de wijze waarop interventies worden beschreven. Vervolgens volgt er in iedere paragraaf, zeven in totaal, een beschrijving van (de effecten van) een interventie. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de belangrijkste inzichten uit studies waarin de effecten van gecombineerde interventies voor het tegengaan van etnisch profileren zijn onderzocht.

3.1 Inleiding: het beschrijven van interventies

In de navolgende paragrafen worden de interventies beschreven die zijn opgenomen in deze literatuurstudie. Het gaat om het volgende:

- 1 Implementeren van (in)formele richtlijnen
- 2 Invoeren van stopformulieren
- 3 Gebruik van bodycams
- 4 Investeren in diversiteit
- 5 Reduceren van impliciete vooroordelen
- 6 Bevorderen van procedurele rechtvaardigheid
- 7 Professioneler proactief controleren

Deze interventies verschillen in de mate waarin ze expliciet zijn gericht op het tegengaan van etnisch profileren (zie ook §1.3). Om de werking van de interventies op een gestructureerde wijze te beschrijven, hebben wij gebruikgemaakt van de CIMO-logica die veelvuldig in ontwerpgericht onderzoek wordt toegepast (zie bijvoorbeeld Weber, 2011). Deze afkorting staat voor: context, interventie, mechanisme en outcomes. Per interventie worden deze vier aspecten als volgt behandeld:

- In de *inleiding* wordt een introductie op de interventie gegeven door deze te plaatsen in de politiek-maatschappelijke discussie over de aanpak van etnisch profileren in zowel binnen- als buitenland.¹³
- Vervolgens wordt de *interventie* beschreven: wat is het doel van de interventie en wat houdt ze in (bijvoorbeeld de globale opbouw van een training)?
- Het derde aspect gaat over de veronderstelde *mechanismen* van de interventie: hoe wordt verondersteld dat de interventie het beoogde doel realiseert? Welke mechanismen kunnen of moeten worden geactiveerd om het beoogde doel te realiseren?
- Tot slot wordt ingegaan op de *uitkomsten*: wat is bekend over de effecten van de interventie op het tegengaan van etnisch profileren (zie §1.3)?

Ten behoeve van het ‘duiden’ van de mechanismen maken we gebruik van een model waarin het proactieve optreden van politieagenten is ‘ontleed’. Hiermee kan worden aangegeven waarop bepaalde interventies ‘ingrijpen’. Op basis van onderzoek naar proactief optreden (Çankaya, 2012; Landman & Kleijer-Kool, 2016) maken we een onderscheid tussen de volgende elementen van het optreden:

- *Opvattingen* die politieagenten hebben over welke groepen burgers zij op straat vooral in de gaten moeten houden, omdat deze groepen in hun ogen relatief veel criminaliteit plegen (aannames).
- *Situaties* met burgers die politieagenten in het straatbeeld *selecteren* als zijnde ‘interessant’ voor proactief politieoptreden.
- *Beslissingen* die politieagenten nemen om in een geselecteerde situatie over te gaan tot het proactief controleren van burgers.
- *Bejegening* van burgers die proactief worden gecontroleerd (waaronder het geven van toelichting over de proactieve controle aan burgers).

Het schema hiernaast wordt bij iedere interventie opgenomen. De ingekleurde ‘elementen’ geven aan waarop een interventie ‘ingrijpt’. Dit wordt eveneens kort toegelicht.

13 In deze rapportage hebben wij de context vervangen door een inleiding waarin de interventie in relatie tot het probleem (etnisch profileren) op hoofdlijnen wordt beschreven. De reden hiervoor is dat de contexten waarin de effectstudies zijn uitgevoerd van elkaar kunnen verschillen. Bij het vertalen van de uitkomsten van de literatuurstudie naar de Nederlandse situatie moet daarom rekening gehouden worden met eventuele verschillen in context tussen landen.

Figuur 3.1: Mogelijke aangrijpingspunten van interventies

Bij de behandeling van de verschillende interventies moet er rekening mee worden gehouden dat, hoewel de interventies afzonderlijk worden beschreven, zij elkaar soms overlappen. Zo wordt er via verschillende invalshoeken aandacht besteed aan bejegening (bijvoorbeeld bij ‘bevorderen procedurele rechtvaardigheid’ en ‘professioneler proactief controleren’) en is het geven van trainingen onderdeel van verschillende interventies (bijvoorbeeld bij ‘reduceren van impliciete vooroordelen’ en ‘bevorderen procedurele rechtvaardigheid’). Om de leesbaarheid te vergroten hebben we geprobeerd om de overlap zo veel mogelijk te beperken, zonder dat het afbreuk doet aan de beschrijving van de verschillende interventies.

3.2 Implementeren van (in)formele richtlijnen

Een van de maatregelen die de minister van Veiligheid & Justitie introduceerde om etnisch profileren tegen te gaan, naar aanleiding van nieuwe signalen over etnisch profileren in onderzoek, was het vaststellen van een code voor ‘bewuster en zorgvuldiger proactief optreden’ (zie §1.2). Deze code moet richting geven aan het proactieve optreden van politieagenten en was ten tijde van de aankondiging door de minister (oktober 2016) al in ontwikkeling bij de politie in Amsterdam. Deze code heeft zich ontwikkeld tot een *Handelingskader proactief controleren* op landelijk niveau. In de zomer van 2017 gaf de minister aan dat dit handelingskader wordt getest in basisteams en vervolgens wordt ‘uitgerold’ via de gebruikelijke communicatiekanalen voor nieuwe werkwijzen binnen de politie, zoals de briefing, nieuwsbrieven, taakaccenthouders en publicatie op intranet.¹⁴ Een handelingskader is een interventie die in andere verschijningsvormen – zoals een *code of practice* – ook in onder andere de VS (zie bijvoorbeeld Heaton, 2010) en het Verenigd Koninkrijk (zie bijvoorbeeld Parpworth, 2014) is gebruikt. In deze paragraaf gebruiken we ‘(in)formele richtlijnen’ als overkoepelende term.

¹⁴ Zie de brief van 17 juli 2017 van de minister van VenJ aan de Tweede Kamer n.a.v. Kamervragen over het bericht ‘Nederland langs de mensenrechtenmeetlat’.

3.2.1 Interventie

In richtlijnen wordt beschreven hoe proactieve controles moeten plaatsvinden. Deze richtlijnen kunnen een formeel en informeel karakter hebben. Formele richtlijnen zijn vastgelegd in wet- en regelgeving en moeten worden opgevolgd, terwijl informele richtlijnen een meer vrijblijvend karakter hebben. In ons land bestaat het wettelijk kader voor proactieve controles uit diverse wetten (zoals de Wegenverkeerswet en de Wet Wapens en Munitie) en daaronder ‘hangende’ uitvoeringsregelingen. In het Verenigd Koninkrijk bestaat er aparte wet- en regelgeving voor proactieve controles. Zo is in 1984 in Engeland en Wales de *Police And Criminal Evidence Act (PACE)* ingevoerd.¹⁵ In deze wet wordt apart aandacht besteed aan de bevoegdheden met betrekking tot proactief controleren (*stop & search*). De PACE – en in het bijzonder de daaronder fungerende code of practice op het gebied van stop & search – reguleert het proactieve politieoptreden.¹⁶ Deze regulering vindt op verschillende manieren plaats. We geven twee voorbeelden. Een eerste voorbeeld is een verbod op doorzoeken en/of fouilleren op basis van instemming van burgers, maar zonder redelijke verdenking. Een tweede voorbeeld is het specifiek omschrijven van wat geldt als een redelijke verdenking. In de code of practice in Engeland en Wales zijn diverse richtlijnen opgenomen, zoals (zie ook Parpworth, 2014):

- Er moet een objectieve basis zijn voor een redelijke verdenking die voortvloeit uit feiten, informatie en/of *intelligence* die relevant zijn voor de kans dat er een strafbaar feit wordt ontdekt.
- Een redelijke verdenking kan nooit zijn gebaseerd op persoonlijke factoren; het moet zijn gebaseerd op specifiek gedrag of informatiegestuurd zijn.
- Het uiterlijk van een persoon en/of antecedenten mogen nooit alleen of

15 PACE was een vervanging voor de diverse lokale en nationale wetten en regels waarop de bevoegdheden voor proactieve controles tot dan toe waren gebaseerd: de zogenaamde ‘Sus laws’. Deze wetten werden bekritiseerd in het Scarman-rapport dat verscheen naar aanleiding van de rellen tussen politie en jongeren met een Afrikaanse en Caribische achtergrond in de Londense wijk Brixton in 1981.

16 Zeer recent heeft in Schotland, naar aanleiding van politiek-maatschappelijke zorgen over proactieve controles door politieagenten, een vergelijkbare ontwikkeling plaatsgevonden. In 2016 is de Criminal Justice Act (CJA) aangepast met het oog op een betere regulering van proactieve controles. Begin 2017 is de ‘code of practice’ voor proactieve controles aan het Schotse parlement voorgelegd en vastgesteld. Met deze ‘code of practice’ wordt het proactieve optreden van politieagenten sterker gereguleerd en worden ‘niet-statutaire’ of ‘vrijwillige’ (met instemming van burgers) proactieve controles beëindigd. Zie Scottish government, *Code of Practice on the Exercise by Constables of Powers of Stop and Search of the Person in Scotland*, laid before the Scottish parliament, 11 januari 2017.

met elkaar gecombineerd de basis zijn voor het uitvoeren van doorzoeking/fouillering. Een redelijke verdenking mag ook nooit zijn gebaseerd op stereotypen van burgers die zich meer met criminaliteit zouden bezighouden.

Politieagenten zijn verplicht om in hun optreden te voldoen aan de richtlijnen die in de code of practice zijn opgenomen. In het verleden waren er disciplinaire maatregelen mogelijk als de richtlijnen niet werden nageleefd, maar toen bleek dat deze maatregelen vrijwel nooit werden genomen, stopte men daarmee. Recent is de discussie over disciplinaire maatregelen bij schending van de richtlijnen in Engeland en Wales weer op gang gekomen (zie Parpworth, 2014).

Informele richtlijnen zijn vastgelegd in politiebeleid. In het Verenigd Koninkrijk wordt in dit verband gesproken over *guidelines* en in de Verenigde Staten ook wel over *standard operating procedures*. In ons land bevat het *Handelingskader proactief controleren* de informele richtlijnen voor proactief controleren. In dit handelingskader worden vier principes behandeld die de basis vormen van een goede proactieve controle: een objectieve selectie, het waarom van de controle uitleggen, een correcte bejegening en reflectie op de controle. Deze vier principes worden nader uitgewerkt in aanwijzingen voor het uitvoeren en leren van proactieve controles.

3.2.2 Mechanismen

Op basis van de literatuur en de documentatie (Home Office, 2011; Parpworth, 2014; Politie, 2017) komen wij tot een eigen definiëring van drie mechanismen die ervoor kunnen zorgen dat (informele) richtlijnen leiden tot minder etnisch profileren.

Begrenzing

Bij proactieve controles worden bevoegdheden gebruikt. Door middel van wet- en regelgeving (formele richtlijnen) kunnen de bevoegdheden waarmee proactieve controles (kunnen) worden uitgevoerd, worden begrensd. Een voorbeeld is sectie 44 van de Terrorismewetgeving in het Verenigd Koninkrijk. Deze sectie werd door politieagenten gebruikt om burgers proactief te controleren, ook bij situaties die niet direct aan terrorisme waren gerelateerd.¹⁷ Naar aanleiding hiervan is de wet- en regelgeving aangepast, zodat de bevoegdheid minder

¹⁷ Zie hiervoor http://www.police-foundation.org.uk/uploads/catalogerfiles/stop-and-search/stop_and_search_briefing.pdf.

ruim kon worden gebruikt. Begrenzing kan een mogelijk effectief mechanisme zijn voor ruim omschreven bevoegdheden die worden gebruikt bij proactief controleren. Doordat er minder mogelijkheden zijn tot proactief controleren, neemt het aantal proactieve controles, en vermoedelijk daarmee ook de mate van disproportionaliteit, af.

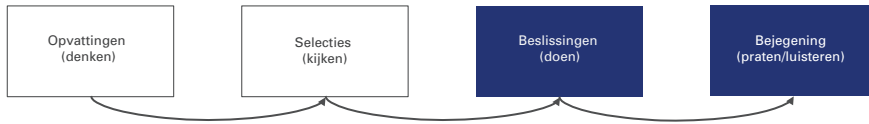
Verduidelijking

Proactieve controles vinden plaats in een relatief grijs gebied. Bij proactieve controles hebben politieagenten namelijk een meer of minder onderbouwd vermoeden dat de betreffende burger een strafbaar feit heeft begaan of aan het voorbereiden is. In ons land wordt gesproken over een redelijk vermoeden van schuld, in het Verenigd Koninkrijk over *reasonable suspicion*. Er moeten feiten en omstandigheden zijn die het vermoeden onderbouwen; *grounds for suspicion*. Dit geeft politieagenten echter nog de nodige ruimte of onduidelijkheid. Daarom is in de code of practice in Engeland en Wales concreter beschreven wat feiten en omstandigheden zijn. Dergelijke richtlijnen moeten politieagenten meer duidelijkheid geven over wanneer er wel of geen sprake is van een redelijk vermoeden (Parpworth, 2014). De verwachting is dat meer duidelijkheid ertoe leidt dat politieagenten minder snel overgaan tot een proactieve controle en hierdoor ook de mate van disproportionaliteit afneemt.¹⁸

Aanmoediging

Het derde en laatste mechanisme dat bij (in)formele richtlijnen kan worden geactiveerd is aanmoediging. Dit mechanisme heeft vooral betrekking op allerlei informele richtlijnen op het gebied van bijvoorbeeld bejegening en reflectie. Dit mechanisme heeft, vergeleken met begrenzing en verduidelijking, het meest vrijblijvende karakter, omdat het niet gaat over bevoegdheden en de toepassing ervan, maar over wat er daaromheen gebeurt. De verwachting is dat het optreden van politieagenten kan worden beïnvloed door hen bijvoorbeeld te wijzen op het belang van een goede uitleg van een proactieve controle of van reflectie na het optreden.

18 Andersom beschouwd wil dit dus zeggen dat proactieve controles op dit moment regelmatig op basis van een weinig onderbouwd vermoeden plaatsvinden en burgers met een (zichtbare) migratieachtergrond hier verhoudingsgewijs vaker last van hebben dan burgers zonder een migratieachtergrond.

Figuur 3.2: Aangrijpingspunten implementeren (in)formele richtlijnen

Door middel van (in)formele richtlijnen op het gebied van proactief controleren probeert men primair de beslissingen van politieagenten te beïnvloeden. Als het gebruik van bevoegdheden wordt ingekaderd en verduidelijkt, dan leidt dit in bepaalde situaties tot andere beslissingen van politieagenten. Met (in)formele richtlijnen wordt daarnaast geprobeerd om de bejegening door politieagenten bij proactieve controles te beïnvloeden. Het onderscheid tussen formele en informele richtlijnen is hierbij van belang: de formele richtlijnen richten zich (in bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk) op het gebruik van bevoegdheden en daarmee op beslissingen (als politieagent mag je iets wel of niet doen), terwijl bejegening uitsluitend wordt beïnvloed door informele richtlijnen.

3.2.3 Uitkomsten

Er is geen specifiek onderzoek verricht naar de effecten van het implementeren van (in)formele richtlijnen op het tegengaan van etnisch profileren. Op basis van de literatuurreview kunnen we niettemin enkele indicatieve uitspraken over de werking van de mechanismen doen.

Effect van begrenzing op beslissingen

Het is waarschijnlijk dat het mechanisme van begrenzing op de voorgestelde manier werkt: als een bepaalde bevoegdheid niet meer (op een bepaalde wijze) mag worden toegepast, dan doen politieagenten dit in de regel ook niet meer. Dit leidt tot minder proactieve controles. Een voorbeeld is de eerder aangehaalde sectie 44 van de Terrorismewet in Engeland en Wales. Nadat wet- en regelgeving is aangepast, en deze sectie niet meer mocht worden gebruikt om individuen te fouilleren, daalde het aantal fouilleringen op basis van deze sectie met 91% (zie Home Office, 2011). Over een eventuele daling van disproportionaliteit is niets bekend.

Effecten van verduidelijking en aanmoediging op bejegening

Ten aanzien van de andere twee mechanismen – verduidelijking en aanmoediging – vragen indicatieve uitspraken meer voorzichtigheid. Er zijn aanwijzingen dat het aanmoedigen van politieagenten om op een bepaalde manier op te treden – bijvoorbeeld in de vorm van bejegeningprofielen (bijvoorbeeld een beschrijving van hoe om te gaan met Antilliaans-Nederlandse jongens) – nauwelijks effect heeft (Landman e.a., 2015). Het optreden van politieagenten wordt vermoedelijk niet beïnvloed door dergelijke richtlijnen, al lijkt dit ook afhankelijk van de wijze waarop richtlijnen worden ingevoerd (zie hierna).

Tot slot

Uit de literatuurreview komen twee aandachtspunten voor het implementeren van (in)formele richtlijnen naar voren. Het eerste aandachtspunt is dat het succesvol implementeren van met name informele richtlijnen vraagt om strategieën die de adoptie in de operatie ondersteunen (Wheller & Morris, 2010). Anders gezegd: richtlijnen worden niet zomaar gebruikt door ze naar de veronderstelde ‘gebruikers’ te communiceren. Het tweede aandachtspunt is dat algemene omschrijvingen vermoedelijk van minder praktische waarde zijn dan bijvoorbeeld scenario’s (Parpworth, 2014). Met andere woorden, het helpt om richtlijnen te illustreren met praktijksituaties waarin wordt aangegeven hoe kan worden opgetreden, voorzien van de opmerking dat het niet uitputtend en bindend is.

3.3 Invoeren van stopformulieren

In Nederland is er in de lokale en landelijke politiek op diverse momenten gedebatteerd over het al dan niet invoeren van stopformulieren om etnisch profileren tegen te gaan. Het idee tot deze interventie komt uit het buitenland waar stopformulieren al enige tijd worden gebruikt. In het Verenigd Koninkrijk zijn politieagenten verplicht om bij proactieve controles stopformulieren te gebruiken. Dit geldt ook voor sommige jurisdicties binnen de Verenigde Staten. In Spanje, Bulgarije en Hongarije zijn ook experimenten gedaan met stopformulieren (zie Open Society, 2012, 2015). Vooralsnog heeft het debat in Nederland niet geleid tot het invoeren of uitproberen van stopformulieren, mede omdat niet de gemeenteraden in Amsterdam en Den Haag maar de Tweede Kamer hierover kan besluiten. Dit neemt niet weg dat stopformulieren door sommige politici en maatschappelijke organisaties als Amnesty International en Controle

Alt Delete worden beschouwd als een passende maatregel tegen etnisch profileren. Bij het voorgaande moet worden opgemerkt dat de politie wel gaat experimenteren met een app om proactieve controles, op basis van het natrekken van het kenteken¹⁹, te registreren. Deze interventie wijkt echter af van de stopformulieren, zoals deze in bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk worden gebruikt. In deze paragraaf gaan we in op de stopformulieren, aangezien naar de effecten van stopformulieren enig onderzoek is verricht. De interventie met de app wordt, voor zover bij ons bekend, voor het eerst toegepast. Er is hiernaar vooralsnog geen onderzoek gedaan.

3.3.1 Interventie

Het stopformulier is een gestandaardiseerde tekst die een politieagent bij een staandehouding van een burger moet invullen. De volgende elementen moeten daarin sowieso ter sprake komen:

- Reden;
- Wettelijke basis;
- Opbrengsten.

In het formulier staan ook rechten vermeld waarop een burger zich eventueel kan beroepen. Bij afronding van het contact krijgt de staande gehouden burger een kopie van het ingevulde stopformulier overhandigd (De Ridder e.a., 2016).

3.3.2 Mechanismen

Op basis van een literatuurstudie naar de werking van stopformulieren onderscheiden de Ridder e.a. (2016) vier veronderstelde functies van deze interventie.

Reflectie

Bij de invoering van stopformulieren is de idee dat politieagenten meer weloverwogen te werk zullen gaan, omdat zij moeten registreren wat de reden en grond voor de staandehouding is. Het formulier dwingt hen tot reflectie op hun handelen: het nadenken over hun bevoegdheden en de vraag waarom zij

¹⁹ Dit is een belangrijke toevoeging, omdat niet alle proactieve controles worden geregistreerd. Het betreft alleen de proactieve controles waarbij een kenteken wordt nagetrokken.

van deze bevoegdheid gebruik willen maken. Agenten zullen in hun handelen op straat daardoor meer bewust zijn van de redenen die eventuele staandehouding rechtvaardigen. Dit zal hun optreden verbeteren (minder niet-gefundeerde staandehoudingen, hogere hit-ratio). Tevens kunnen zij de staandehouding ook beter uitleggen aan de betreffende burgers (zie volgende functie).

Dialogoog (rechtspositie van de burger)

Een tweede functie van het stopformulier is het creëren van georganiseerde dialoog tussen agenten en staande gehouden burgers. Vanwege de genoemde reflectie bij agenten en het moeten invullen van een gestandaardiseerd formulier, zal de burger meer informatie ontvangen over de reden van de staandehouding. Tevens krijgen zij een formulier overhandigd waarin wordt uitgelegd welke rechtspositie zij hebben en hoe zij een eventuele klacht kunnen indienen.

Monitoring

Middels de registratie en analyse van de door agenten ingevulde stopformulieren kan de omvang van etnisch profileren beter inzichtelijk worden gemaakt op individueel, team- en eenheidsniveau. Hierdoor kan, mits alles correct en eenduidig is ingevuld (zie volgende subparagraaf), het handelen van agenten beter gemonitord worden en kunnen eventuele trends en verschillen voor verschillende organisatieniveaus en werkgebieden in kaart worden gebracht.

Beleid en management

Op basis van de informatie die stopformulieren genereren, kan de praktijk van staandehouding beter worden beoordeeld. Dit kan mogelijk leiden tot individu- dan wel organisatiegerichte interventies. Bijvoorbeeld het doorspreken van keuzegedrag op individueel of teamniveau en dit indien nodig bijsturen. Of door bijvoorbeeld politieagenten met verschillende staandehoudingsprofielen met elkaar te laten surveilleren.

Figuur 3.3: Aangrijpingspunten invoeren stopformulieren

Door middel van stopformulieren probeert men primair de beslissingen van politieagenten en de manier van bejegenen te beïnvloeden. Het stopformulier moet politieagenten activeren om een proactieve controle beter af te wegen en om op basis van deze afweging de betreffende burger(s) een heldere toelichting van de reden van de proactieve controle te geven.

3.3.3 Uitkomsten

In twee empirische studies van *Open Society Justice Initiative* (2009, 2015) is onderzocht wat de effecten zijn van stopformulieren. Het betrof twee evaluaties van uiteenlopende pilots waarin de stopformulieren, samen met een aantal andere interventies (zoals training van het personeel, beleidsmaatregelen), zijn geïmplementeerd bij verschillende politiekorpsen in Spanje, Hongarije en Bulgarije.

Effect van reflectiefunctie op beslissingen

Of dit mechanisme daadwerkelijk optreedt, is afhankelijk van de houding van politieagenten ten opzichte van stopformulieren. Indien er een negatieve houding is, bijvoorbeeld doordat agenten het een onterechte inmenging in hun professioneel handelen vinden, kan dit leiden tot weerstand en het niet gebruiken van het formulier. Bij een positieve houding kan het stopformulier bijdragen aan reflectie in het besluitvormingsproces: beter nadenken over het gebruikmaken van de bevoegdheid en deze beter kunnen uitleggen aan burgers. Overigens blijken het geven van training in het gebruik van stopformulieren evenals supervisie op daadwerkelijk (correct) gebruik belangrijke randvoorwaarden wil dit reflectiemechanisme kunnen optreden.

Effect van dialoogfunctie op bejegening

Naar dit veronderstelde mechanisme van stopformulieren is weinig onderzoek gedaan en het is derhalve onduidelijk hoe burgers het stopformulier ervaren. De Ridder e.a. (2016) concluderen dat er grote verschillen bestaan tussen burgers en dat de waardering sterk afhankelijk is van de houding en het gedrag van agenten. Indien politieagenten goed kunnen uitleggen waarom gebruikgemaakt is van de bevoegdheden en burgers zich met respect behandeld voelen, zijn burgers positiever. Verder blijkt op basis van ervaringen in Spanje dat de ‘georganiseerde dialoog’ tussen politieagent en burger door de invoering van stopformulieren een effectieve manier is om de praktijk van staandhoudingen te verbeteren.

Effect van monitorfunctie

Wil de registratie en analyse van stopformulieren inzicht geven in proportionaliteit en effectiviteit van proactief politieoptreden dan dient deze aan een aantal 'zwaarwegende voorwaarden [te] voldoen voordat valide conclusies getrokken kunnen worden' (De Ridder e.a., 2016: 3). Hoewel het 'open deuren' betreft, blijkt het in de praktijk namelijk nog niet eenvoudig om ervoor te zorgen dat de formulieren daadwerkelijk, correct en eenduidig ingevuld worden. Daarnaast is het onduidelijk waartegen de cijfers (van de waargenomen etnische verdeling in staandehoudingen) afgezet dienen te worden om vast te stellen of er sprake is van disproportionaliteit in het optreden van agenten. Dit is immers niet alleen afhankelijk van individueel keuzegedrag van agenten, maar ook van de beleidsmatige/bestuurlijke context en het werkgebied waarbinnen zij opereren.

Effect van beleids- en managementfunctie

Leidinggevenden kunnen door de gegenereerde informatie in staat worden gesteld om op zowel individueel als groepsniveau keuzegedrag te bespreken en waar nodig bij te sturen. Bijvoorbeeld door agenten met verschillende staandehoudingsprofielen samen op patrouille te sturen. Het is echter niet vanzelfsprekend dat leidinggevenden de informatie daadwerkelijk gebruiken in hun aansturing; zelfs na het opleggen van een verplichting tot gebruik is dit mechanisme van stopformulieren in Engeland onderbelicht gebleven.

Tot slot

De Ridder e.a. (2016) stellen vast dat ondanks al het onderzoek het effect van de invoering van stopformulieren op etnisch profileren onduidelijk is. Zo is de kwaliteit van de beschikbare cijfers ontoereikend om harde conclusies te kunnen trekken. Bovendien was de invoering van het stopformulier geen enkelvoudige maatregel, maar maakte het telkens deel uit van een samenhangend pakket van interventies. Door de onderlinge samenhang en de veelheid aan factoren die van invloed zijn op het politieoptreden (zoals houding en gedrag agent en burger, contact met minderheidsgroeperingen, beleid), kan op basis van de beschikbare studies het effect van stopformulieren op etnisch profileren niet vastgesteld worden. Wel blijkt in Engeland dat het aantal staandehoudingen is afgenomen, maar dat ondanks alle investeringen, er nog steeds sprake is van aanzienlijke disproportionaliteit in staandehoudingen. Dit geldt eveneens in Spanje, al hebben daar wel duurzame verbeteringen plaatsgevonden door de invoering van stopformulieren (aantal staandehoudingen nam af en het aantal 'hits' nam toe). Daarnaast kunnen stopformulieren bijdragen aan de bewustwording van disproportionali-

teit in staandehoudingen en aan het bespreekbaar maken van het vraagstuk en kunnen ze een onderbouwing geven voor interventies gericht op het tegengaan van etnisch profileren bij proactief politieoptreden.

3.4 Gebruiken van bodycams

Het gebruik van bodycams door politieagenten wordt in binnen- en buitenland beschouwd als een (effectieve) interventie voor het bereiken van diverse doelstellingen, zoals het terugdringen van geweld tegen de politie, het registreren van strafbare feiten en het behandelen van klachten (zie bijvoorbeeld Flight, 2017; Yokum e.a., 2017). In Nederland worden initiatieven met het gebruik van bodycams al sinds 2008 op lokaal niveau uitgevoerd (Flight, 2017). Het gebruik van bodycams heeft in de afgelopen jaren in zowel binnen- als buitenland een vlucht genomen. In de Verenigde Staten heeft 95% van de grotere politieorganisaties de interventie geïmplementeerd of is voornemens dit te doen.²⁰ In ons land worden met het gebruik van bodycams sinds hun introductie verschillende doelstellingen nagestreefd. Sinds de signalen van etnisch profileren is het tegengaan van etnisch profileren aan de al bestaande set van doelstellingen toegevoegd.²¹ Oftewel, de doelstelling ‘het tegengaan van etnisch profileren’ is gekoppeld aan een al bestaande interventie. Dat is een belangrijke constatering: de bodycam is niet primair bedoeld om etnisch profileren tegen te gaan.

3.4.1 Interventie

Een bodycam is een kleine draagbare camera die op hoofd, schouder of borst van een politieagent wordt gedragen en voornamelijk is bedoeld om interacties tussen politie en burgers te filmen (Flight, 2017). In het landelijke project bodycams is de bodycam gedefinieerd als een draagbare camera die op of aan het lichaam wordt bevestigd en die videobeelden en audio kan registreren, opslaan en optioneel realtime kan verzenden.²² Een bodycam kan worden ingezet in diverse contexten of situaties. Dat zijn op dit moment vooral horecadien-

20 Zie <http://www.governing.com/topics/public-justice-safety/gov-police-body-camera-survey.html>.

21 Zie bijvoorbeeld <https://www.politie.nl/nieuws/2017/januari/5/politie-start-proeven-met-bodycams.html>.

22 <https://decorrespondent.nl/6075/we-moeten-eerst-echt-beter-onderzoek-doen-voor-we-de-politie-massaal-bodycams-opselden/1060612586550-bf3dcffe>.

sten en evenementen, maar het is ook mogelijk om bodycams in te zetten gedurende een reguliere dienst waarin proactieve controles plaatsvinden. Bij het gebruik zijn er allerlei keuzes aan de orde, zoals de plaats waar de bodycam wordt gedragen, maar zeker ook hoe wordt omgegaan met het aan- en uitzetten van de bodycam: is dit een keuze van de individuele politieagent, worden hier richtlijnen voor geformuleerd (wanneer aan of uit) of moet een bodycam altijd aan staan? Mede vanwege de keuzes en aandachtspunten waarmee het gebruik van de bodycam is omgeven, is training en begeleiding bij het gebruik van bodycams essentieel (Flight, 2017).

3.4.2 Mechanismen

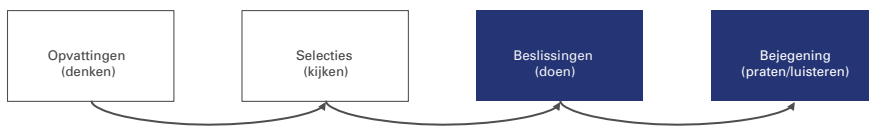
De mogelijke meerwaarde van bodycams voor het politiewerk is op basis van een uitgebreide literatuurstudie in kaart gebracht door Flight (2017). Hij maakt in het kader van de werking van bodycams een onderscheid tussen drie typen mechanismen: vooraf, tijdens en achteraf. Hieronder wordt ingegaan op de mechanismen ‘vooraf’ en ‘achteraf’, omdat het mechanisme ‘tijdens’ betrekking heeft op het op afstand rechtstreeks meekijken met de beelden van de bodycams (bijvoorbeeld tijdens een evenement). Over het gebruik van het ‘tijdens’-mechanisme in het dagelijks politieoptreden is in de literatuur niets bekend (zie ook Flight, 2017). De mechanismen ‘vooraf’ en ‘achteraf’ worden gespecificeerd voor de doelstelling ‘tegengaan van etnisch profileren’.

Vooraf

Het ‘vooraf’-mechanisme gaat er in essentie van uit dat mensen zich ‘beter’ gedragen als (zij weten dat) hun gedrag in video en audio wordt opgenomen. De bodycam kan via dit corrigerende mechanisme zowel ‘brave’ burgers als ‘brave’ dienders opleveren (Flight, 2017). Met betrekking tot etnisch profileren impliceert dit dat politieagenten ‘correcter’ proactief controleren als gevolg van de bodycam. Dit betreft twee aspecten van het optreden (zie ook figuur 3.4). Het gaat in de eerste plaats om de beslissing om iemand al dan niet proactief te controleren. Het idee is dat politieagenten als gevolg van de wetenschap dat hun optreden wordt opgenomen minder snel overgaan tot een proactieve controle als deze niet objectief en redelijk te rechtvaardigen is. Het gaat in de tweede plaats om de bejegening nadat iemand is staande gehouden bij een proactieve controle. Het idee is dat politieagenten burgers correcter bejegenen als gevolg van de wetenschap dat hun optreden wordt opgenomen.

Achteraf

Doordat het politieoptreden wordt opgenomen, kan wanneer nodig een waarheidsgetrouwe weergave worden gegeven van wat er echt is gebeurd. ‘Beelden liegen niet’, zo is de gedachte (Flight, 2017). Opgenomen beelden kunnen worden gebruikt voor opsporing, vervolging en veroordeling, maar ook voor reconstructie van gebeurtenissen bij bijvoorbeeld klachten. In het kader van het tegengaan van etnisch profileren heeft het ‘achteraf’-mechanisme vooral betrekking op klachten van burgers over etnisch profileren. Vanuit het perspectief van de politie kunnen klachten over etnisch profileren afnemen doordat kan worden aangetoond dat er geen sprake is van etnisch profileren. Vanuit het perspectief van burgers werkt het mechanisme omgekeerd: indien burgers een klacht indienen over etnisch profileren, dan kan deze klacht mogelijk worden ondersteund met video en audio die door de bodycam zijn geregistreerd.

Figuur 3.4: Aangrijpingspunten gebruik van bodycams

Door middel van het gebruik van bodycams wordt geprobeerd om de beslissingen van politieagenten en de manier van bejegening te beïnvloeden. Het bewustzijn dat er als het ware wordt meegekeken, moet hen meer alert maken op het eigen optreden.

3.4.3 Uitkomsten

Hoewel er meerdere effectstudies zijn uitgevoerd naar de werking van bodycams, zijn er – voor zover bij ons bekend – geen studies verricht waarin specifiek het effect van het gebruik van bodycams op het proactief controleren is onderzocht (zie tabel 2.3 in het vorige hoofdstuk). Op basis van de literatuurstudie van Flight (2017) waarin alle relevante en bruikbare onderzoeken uit het buitenland zijn meegenomen, en een recente studie die destijds nog niet was verschenen (Yokum e.a., 2017), kan echter wel een aantal algemene opmerkingen over de effecten van het gebruik van bodycams worden gemaakt. Op basis van deze alge-

mene effecten wordt een relatie gelegd met het tegengaan van etnisch profileren. Dit zijn aannames die in vervolgstudies getoetst kunnen worden.

Effect van de ‘vooraf-functie’ op beslissingen en bejegening

De uitkomsten van (quasi-)experimentele studies naar de effecten van het gebruik van bodycams zijn verre van eenduidig. Er zijn experimentele studies die tot positieve uitkomsten hebben geleid, vooral in de vorm van minder klachten van burgers naar aanleiding van politieoptreden (Grossmith e.a., 2015; Jennings e.a., 2015; Katz e.a., 2015; Ariel e.a., 2017) en minder geweldsgebruik door politieagenten (Ariel e.a., 2015; zie ook Flight, 2017). Uit de meer grondige experimentele studies blijkt echter dat er geen sprake is van minder geweldsgebruik (Ariel e.a., 2016; Yokum e.a., 2017). In een enkele studie wordt juist, tot verrassing van de onderzoekers, gerapporteerd dat politieagenten met een bodycam meer geweld gebruikten dan politieagenten zonder (Ariel e.a., 2016). Met betrekking tot klachten van burgers blijven de uitkomsten in de meest recente en meer omvangrijke studies gemengd. In de ene studie worden positieve effecten gevonden (Ariel e.a., 2017), al blijft onduidelijk hoe het precies werkt, terwijl in de andere studie geen positieve effecten worden gevonden (Yokum e.a., 2017). Al met al is het onduidelijk of en op welke wijze het dragen van een bodycam het gedrag of optreden van politieagenten beïnvloedt (Flight, 2017). Het is allerminst zeker of het gebruik van bodycams leidt tot de beoogde effecten op het optreden van politieagenten. En het lijkt vrij zeker dat niet alle beoogde effecten met de bodycam tegelijkertijd kunnen worden gerealiseerd (Flight, 2017).

In de meest recente en omvangrijke studie op basis van een quasi-experimentele opzet (*randomized controlled trial*) bij de politie in Washington komen de onderzoekers tot de volgende conclusie. ‘Law enforcement agencies (particularly in contexts similar to Washington DC) that are considering adopting BWCs [bodyworn cameras] should not expect dramatic reductions in use of force or complaints, or other large-scale shifts in police behavior, solely from the deployment of this technology’ (Yokum e.a., 2017: 22). Grossmith e.a. (2015) komen tot een soortgelijke conclusie. Uit hun quasi-experimentele studie onder ruim 2000 agenten blijkt onder andere dat het dragen van een bodycam geen significante invloed had op het aantal en type ‘stop and searches’ die zijn uitgevoerd. ‘This suggests a gap between the high expectations around [bodycams] and the actual impact it has in relation to stop and search and officer behaviour change.’ (Grossmith, 2015: 27) Kortom, er is op basis van wetenschappelijk onderzoek vooralsnog weinig reden om aan te nemen

dat bodycams in het domein van proactief politieoptreden tot substantiële effecten zullen leiden.

Effect van de ‘achteraf-functie’ op beslissingen en bejegening

Voor zover de bijdrage van bodycams aan de opsporing, vervolging en veroordeling van verdachten is onderzocht, zijn de uitkomsten overwegend neutraal: bodycams hebben veelal geen effect op deze indicatoren (Flight, 2017; Yokum e.a., 2017). Het ‘achteraf’-mechanisme met betrekking tot etnisch profileren is nooit onderzocht. Dit neemt niet weg dat we wel enkele aannames kunnen doen over de effecten, in het bijzonder met betrekking tot klachten of rechtszaken over etnisch profileren. Het mechanisme kan werken als we ervan uitgaan dat videobeelden en audio voor zich spreken en ons precies vertellen wat er is gebeurd. Dit idee wordt door wetenschappers en juristen echter ter discussie gesteld (Flight, 2017). Bodycams laten maar een deel van de werkelijkheid zien en bovendien moeten video en audio worden geïnterpreteerd om tot een uitspraak te kunnen komen over wat er is gebeurd. Dat geldt in het bijzonder voor etnisch profileren, omdat dat op basis van video en audio lastig is vast te stellen. Ter illustratie: de Hoge Raad heeft bepaald dat de politie geen proactieve verkeerscontroles mag verrichten uitsluitend op basis van de etnische of religieuze kenmerken of achtergronden van de bestuurder.²³ Het is echter maar zeer de vraag of op videobeelden te zien is welke indicatoren nog meer een rol hebben gespeeld in het selectieproces van politieagenten. Als men in de politieauto het kenteken natrekt en er komen allerlei recente antecedenten naar voren, dan zijn de indicatoren op videobeelden waarneembaar (mits de bodycam op dat moment aanstaat). Maar dit geldt in veel mindere mate voor bijvoorbeeld de gedragingen van de bestuurder. Kortom: het ‘totaalplaatje’ dat politieagenten bij het nemen van beslissingen zouden moeten gebruiken, is op videobeelden niet zonder meer zichtbaar. Daarnaast is het selectieproces van politieagenten een cognitief proces, dat zich in hun hoofd afspeelt en waarover zij soms met elkaar communiceren. Het gebruik van video en audio zal zeker niet in alle gevallen tot de vaststelling dat etnisch profileren daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.²⁴

23 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?_sp=60b4a5ba-2d13-435b-bec9-5cf8f95b2.1502335209976&id=ECLI:NL:HR:2016:2454.

24 Nog los van het gegeven dat etnisch profileren – op basis van de gegeven definitie (zie § 1.1.) – eigenlijk niet op basis van een enkel geval kan worden vastgesteld, omdat de mate van disproportionaliteit dan niet kan worden meegenomen.

3.5 Investeren in diversiteit

3.5.1 Inleiding

Binnen politieorganisaties in binnen- en buitenland wordt al geruime tijd gestreefd naar een meer diverse samenstelling van het personeel. In het Verenigd Koninkrijk gaat dit streven terug tot de oprichting van de Londense Metropolitan Police aan het begin van de negentiende eeuw. ‘The police are the public, and the public are the police’ was een centraal principe dat sinds die tijd mede voeding geeft aan het streven ‘...to be inclusive of the general community and reflect the racial and ethnic diversity of the wider population’ (Rowe & Ross, 2015: 26). Het streven naar een meer ‘ethnically and racially diverse police’ is ook in allerlei andere landen aanwezig, zoals de Verenigde Staten, Canada, Zweden, Australië en Nieuw-Zeeland (zie bijvoorbeeld Löfstrand & Uhnöo, 2014). Ook in ons land is diversiteit al decennialang een belangrijk thema voor de politieorganisatie. Vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn er actieplannen, werkplannen, visiedocumenten en programma’s opgesteld om de (etnische) diversiteit binnen de politieorganisatie te bevorderen (Çankaya, 2011). Diversiteit heeft zich hierbij ontwikkeld van een ‘social issue’ naar een ‘business issue’, wat wil zeggen dat het niet zozeer gaat om de wenselijkheid van het bieden van baankansen aan burgers met een migratieachtergrond, maar om de noodzakelijkheid van een politie die aansluit op en verbonden is met haar omgeving en op deze wijze in staat is om haar taak goed uit te voeren (Çankaya, 2011).

In zowel Nederland als andere landen kent de aandacht voor diversiteit golfbewegingen. Maatschappelijke incidenten leiden in de regel tot een intensivering van politieke en maatschappelijke aandacht voor het thema diversiteit. In het Verenigd Koninkrijk kan hierbij worden gedacht aan de moord op Stephan Lawrence in 1993 en het daaropvolgende *Macpherson report* (1999). In de Verenigde Staten waren de rellen naar aanleiding van de dood van Rodney King (1992) en recent de rellen in Ferguson (2014) naar aanleiding van de dood van Michael Brown een trigger. In ons land kan worden gedacht aan de rellen in de Schilderswijk naar aanleiding van de dood van Mitch Henriquez (2015) en de maatschappelijke kritiek op etnisch profileren (2015-2016). In 2015 kwam het thema diversiteit binnen de politieorganisatie weer volop op de agenda na een periode van ongeveer vijf jaar waarin er weinig aandacht aan dit thema was besteed. In de jaren daarvoor (2007-2010) had minister Ter Horst van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een aanjagende rol op het thema diversiteit vervuld, onder andere door streefcijfers voor de politiekorpsen te noemen.

Kortom: diversiteit binnen de politie is na een aantal jaren van relatieve afwezigheid weer terug op de agenda (zie ook Nap, 2017a). In 2015 is door de politie een nieuw beleidsplan opgesteld, te weten ‘De Kracht van het verschil; variëteit, gelijkwaardigheid en verbinding’ (Politie, 2015). Dit beleidsplan bevat vier speerpunten. Het vierde speerpunt is ‘meer variëteit in politieteams’. Hoewel met variëteit wordt verwezen naar kwaliteiten, achtergronden en eigenschappen die binnen de politieorganisatie worden gemist, heeft de doelstelling vooral betrekking op het binnenhalen en -houden van mensen met een ‘dubbele’ culturele achtergrond. De politie streeft ernaar de instroom uit deze groep de komende jaren te verhogen tot 25 procent, zo wordt aangegeven. Het streven naar meer diversiteit is een van de voornaamste doelstellingen van de huidige korpschef.²⁵ In de afgelopen periode zijn er diverse maatregelen genomen die onderstrepen dat het streven naar meer diversiteit hoog op de agenda staat. Het vergroten van de diversiteit in de politieorganisatie moet tot uiteenlopende effecten leiden. Een van deze effecten is het tegengaan van etnisch profileren. Dit blijkt onder andere uit de reactie van de politie op onderzoek naar de aard en omvang van etnisch profileren. In deze reactie geeft de politieleiding aan dat er een breed pakket aan ‘doelgerichte maatregelen’ in ontwikkeling is.²⁶ Een van de genoemde maatregelen is het vergroten van de diversiteit binnen het korps. De veronderstelling is dat het vergroten van de diversiteit binnen de politieorganisatie bijdraagt aan het tegengaan van etnisch profileren door politieagenten.

3.5.2 Interventie

De interventie ‘diversiteit’ heeft betrekking op de personele samenstelling van de politieorganisatie. Met deze interventie beoogt men om de variëteit in de personele samenstelling van de politieorganisatie te vergroten. Als referentiemaat voor de beoogde variëteit wordt vaak verwezen naar de variëteit in de betreffende (lokale) samenleving waarin de politie haar werk uitvoert: de personele samenstelling van de politieorganisatie zou representatief moeten zijn voor de samenstelling van het werkgebied (Hong, 2016; Löfstrand & Uhnöo, 2014; Wilkins & Williams, 2008). Hoewel diversiteit op uiteenlopende kenmerken betrekking kan hebben, richten we ons in het kader van deze rapporta-

25 *de Volkskrant* (3 maart 2017): ‘Vernieuwing en diversiteit zijn dé doelstellingen van de korpschef’, via: https://www.volkskrant.nl/binnenland/vernieuwing-en-diversiteit-zijn-de-doelstellingen-van-de-korpschef-a4469418/?internal_link_3.

26 Zie hiervoor <https://www.politie.nl/nieuws/2016/oktober/3/rapporten-onderbouwen-aanpak-etnisch-profileren.html>.

ge op etnische diversiteit.²⁷ Uit de literatuur blijkt dat de programma's om diversiteit te vergroten bestaan uit een combinatie van werving (*recruitment*), behoud (*retention*) en promotie (*promotion*) van mensen met een migratieachtergrond binnen de politieorganisatie (Rowe & Ross, 2015). Het gaat hierbij zowel om mensen die uitvoering geven aan politiewerk als mensen die leidinggeven aan politiewerk en politiemensen. Om werving, behoud en promotie van mensen met een migratieachtergrond binnen de politieorganisatie te stimuleren, wordt hierbij soms gebruikgemaakt van concrete doelstellingen. Dit is in Nederland ook het geval (Politie, 2015):

- Van de nieuwe instroom moet 25 procent van de mensen een migratieachtergrond (dubbele culturele achtergrond) hebben.
- Van de nieuw te benoemen leidinggevenden moet 20 procent van de mensen een migratieachtergrond (dubbele culturele achtergrond) hebben. De helft moet vrouw zijn.
- De helft van de openvallende topfuncties moet worden vervuld met mensen met een migratieachtergrond (*idem*), vrouwen en/of mensen van buiten de politie.

Om deze doelstellingen te bereiken, worden uiteenlopende maatregelen genomen. Hierbij kun je denken aan het benoemen van een landelijke, vrijgestelde portefeuillehouder diversiteit,²⁸ het aanstellen van diversiteitrecruiters, het uitvoeren van gerichte wervingscampagnes (onder andere via vloggers met een migratieachtergrond) en het creëren van dertien nieuwe plekken in de politietop voor mensen die bijdragen aan meer diversiteit.²⁹

3.5.3 Mechanismen

Het veronderstelde (hoofd)effect van het investeren in diversiteit is een toename van het vertrouwen en de legitimiteit in de relatie tussen politie en burgers met een migratieachtergrond (Smith, 2003). Anders geformuleerd: als de per-

27 Hierna wordt de term 'diversiteit' gebruikt.

28 Zie voor interview met de portefeuillehouder Peter Slort *de Volkskrant* (4 oktober 2017): 'Hij moet de politie diverser maken: "Het is heel simpel, we moeten veranderen."', via: <https://www.volkskrant.nl/binnenland/hij-moet-de-politie-diverser-maken-het-is-heel-simpel-we-moeten-veranderen~a4519951/>.

29 Zie hiervoor een interview met de korpschef in *de Volkskrant* (3 maart 2017), via: <https://www.volkskrant.nl/binnenland/cultuur-binnen-politie-moet-snel-veranderen-13-plekken-in-top-voor-divers-talent~a4469417/>.

sonele samenstelling van de politie meer overeenkomt met de demografische kenmerken van het werkgebied, dan leidt dit tot meer vertrouwen en legitimiteit onder burgers met een migratieachtergrond. Dit veronderstelde effect is ook waaraan de politieleiding in Nederland refereert: in een diverse samenleving verliest een te witte politie draagvlak.³⁰ Onduidelijk blijft echter op welke wijze meer diversiteit in de politieorganisatie bijdraagt aan de veronderstelde effecten. In het beleid in zowel binnen- als buitenland blijft de werking van meer diversiteit veelal onderbelicht: ‘...how diversity policing can supposedly achieve all this is nowhere explained or even touched upon’ (Löfstrand & Uhnoo, 2014: 79). Op basis van de literatuur kan hier (iets) meer helderheid in worden gegeven. Het positieve effect van een diverse personele samenstelling van een politieorganisatie op de relatie met de samenleving verloopt volgens de literatuur via twee typen werkingsmechanismen: een extern en een intern werkingsmechanisme.

Extern werkingsmechanisme

Met betrekking tot het externe werkingsmechanisme gaat het in de eerste plaats om de symboolwerking die uitgaat van een politie die zoveel mogelijk een afspiegeling is van de samenleving: ‘de politie is van ons allemaal’ (Löfstrand & Uhnoo, 2014). Het voornaamste externe werkingsmechanisme van de interventie diversiteit heeft echter betrekking op het contact tussen politieagenten en burgers met een migratieachtergrond. De veronderstelling is dat een toename van politieagenten met een migratieachtergrond binnen de politieorganisatie leidt tot betere politie-burgercontacten en daarmee tot een verbetering in de onderlinge verhouding tussen politie en burgers met een migratieachtergrond. Op basis van de *representatieve bureaucratie*-³¹ en de *community accountability*-theorie wordt verondersteld dat politieagenten met dezelfde achtergrond als die van burgers – vanwege hun culturele kennis, houding en gedrag – beter in staat zijn

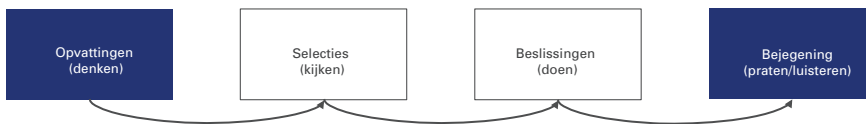
30 Zie hiervoor het interview in *de Volkskrant*: <https://www.volkskrant.nl/binnenland/politiecommissaris-over-falend-diversiteits-beleid-te-witte-politie-verliest-draagvlak-samenleving--a4457211/>.

31 Hong (2017: 196-197) geeft de volgende uitleg: ‘The theory of representative bureaucracy proposes that a public organization is more likely to enact policies that are advantageous to minorities when the organization’s membership is numerically representative of the communities it serves. Demographic representativeness may be particularly important for street-level bureaucrats (e.g., teachers, firefighters, police officers), as these individuals typically interact with the general public and therefore serve as representatives of the government and its policies (Lipsky, 1980). Because of the high level of discretion that these bureaucrats have, their backgrounds can influence their ethics, inclinations, and behaviors, which ultimately influence their attitudes and policy choices (Meier, 1993).’

om invulling te geven aan het politie-burgercontact. Vanwege de gedeelde waarden en opvattingen, zullen zij burgers met een migratieachtergrond beter begrijpen en dit komt het politieoptreden ten goede. Dit zal negatieve uitkomsten van het politiecontact doen verminderen, zoals (fysiek) geweld, etnisch profileren en klachten, wat vervolgens leidt tot betere onderlinge verhoudingen tussen de politie en etnische minderheden (Brunson & Gau, 2015; Hong, 2017; Ozkan e.a., 2016; Tyler, 2004; Wilkins & Williams, 2008).

Intern werkingsmechanisme

Het interne werkingsmechanisme van de interventie ‘diversiteit’ zou als volgt moeten werken: de toename van politieagenten met een migratieachtergrond leidt tot een positief cultureel en ethisch klimaat binnen de politieorganisatie en daarmee tot een afname van etnische vooroordelen bij de uitvoering van politiewerk (Alderden e.a., 2017; Hong, 2017; Walker, 1985). Een substantiële toename van politieagenten met een migratieachtergrond en hun integratie in de organisatie zal de traditionele, ‘blanke’ politiecultuur doen afzwakken en waardoor er een andere interne dynamiek zal ontstaan met meer begrip en respect voor culturele verschillen. Stereotypen van burgers met een migratieachtergrond worden als gevolg hiervan ontkracht. Hierdoor zullen de opvattingen van politieagenten ten opzichte van burgers met een migratieachtergrond ten positieve veranderen en de etnische vooroordelen (stereotypering) in het politiewerk minder een rol spelen.

Figuur 3.5: Aangrijpingspunten *investeren in diversiteit*

Door middel van het investeren in diversiteit probeert men primair de opvattingen (denkbeelden en houding) van politieagenten (via het interne mechanisme) en de bejegening (via het externe mechanisme) te beïnvloeden. De verwachting is dat het beïnvloeden van de denkbeelden (‘cultuur’) uiteindelijk ook leidt tot andere selecties en beslissingen en daarmee tot minder etnisch profileren.

3.5.4 Uitkomsten

In het navolgende wordt inzicht gegeven in wat bekend is over de effecten van het investeren in diversiteit. Hierbij zijn twee zaken van belang. De eerste is dat we ons hierbij niet beperken tot de effecten op uitsluitend etnisch profileren. De reden hiervoor is dat de studies die we behandelen een bredere strekking hebben dan etnisch profileren en dat deze bredere strekking relevant is voor het overkoepelende vraagstuk van de relatie tussen de politie en burgers met een migratieachtergrond. De tweede is dat bij het interpreteren van de uitkomsten van deze studies rekening moet worden gehouden met het gegeven dat de studies die we behandelen methodologische beperkingen kennen en er geen causale verbanden kunnen worden vastgesteld. De studies beperken zich tot uitspraken over de samenhang tussen de mate van diversiteit binnen een politieorganisatie en een bepaalde onafhankelijke variabele (zoals klachten van burgers). De constatering dat er al dan niet samenhang is, geeft weinig inzicht in hoe die samenhang dan precies werkt (causaliteit). Er kunnen tal van variabelen van invloed zijn op de gevonden uitkomsten, zoals persoonskenmerken (van agenten en burgers) en omgevingskenmerken (contextuele factoren in de eenheid en politieorganisatie, de stad of het land van onderzoek). Het is daarom niet verwonderlijk dat er in de literatuur tegenstrijdige uitkomsten zijn gevonden.

Effect van diversiteit op opvattingen over burgers

Uit de vragenlijststudie van Gau en Paoline (2017) blijkt dat opvattingen van ‘Latino and black officers’ over de bejegening van burgers in ‘racially diverse communities’ positiever zijn dan de opvattingen van witte politieagenten. Zij zijn meer dienstverlenend ingesteld en minder cynisch dan hun witte collega’s: ‘They are significantly more likely to believe that victims deserve police assistance and that they are genuinely helping people when they answer calls for service.’ (Gau & Paoline, 2017: 18)

Volgens de onderzoekers suggereren deze bevindingen dat een grotere representatie van ‘minority officers’ in een politiekorps kan leiden tot een betere dienstverlening en relatie tussen de politie en de lokale gemeenschap. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of deze positievere opvattingen onder ‘Latino and black officers’ ook daadwerkelijk leiden tot ander gedrag in het politiewerk en in het contact met burgers met een migratieachtergrond.

Effect van diversiteit op bejegening (politie-burgercontact)

In diverse studies is onderzoek gedaan naar de samenhang tussen de mate van diversiteit van een politieorganisatie en de mate waarin politie-burgercontacten leiden tot geweld en/of klachten van burgers. De uitkomsten van deze studies geven een gemengd beeld. Er zijn studies waaruit naar voren komt dat er minder klachten van burgers over het politieoptreden zijn in politieorganisaties waar het aandeel ‘Hispanic officers’ meer in overeenstemming was met het aandeel van ‘Hispanics’ in de algemene populatie (Smith & Holmes, 2003). Ook andere studies ondersteunen de representatieve bureaucratie theorie. De uitkomsten laten onder andere een daling van criminaliteit zien, een verbetering van de integriteit van de organisatie en minder wangedrag en minder geweld door politieagenten (zie bijvoorbeeld Hong, 2016, 2017; Paoline e.a., 2016). Er zijn echter ook studies die geen effecten van meer diversiteit rapporteren. Dit wil zeggen dat de mate van diversiteit niet zou samenhangen met de mate waarin burgers (gegronde) klachten over het politieoptreden indienen (Hickman & Piquero, 2009) of de mate waarin politieagenten geweld jegens burgers gebruiken en vice versa (Ozkan e.a., 2016; Smith, 2003; Wilson & Zhao, 2008). Er zijn tot slot studies die een negatieve samenhang hebben geconstateerd. Een voorbeeld is de studie van Barrick e.a. (2014): zij constateren dat hoe hoger het aandeel burgers met een migratieachtergrond in een politiekorps, hoe hoger het aantal gevallen van geweld tegen de politie. Een mogelijke verklaring die de onderzoekers hiervoor aandragen, is dat korpsen ‘with a history of problems with the community’ meer geïnvesteerd hebben in diversiteit, maar dat deze ‘overrepresentation’ het probleem niet oploste.

Effect van diversiteit op etnisch profileren tijdens voertuigcontroles

In een enkele studie is onderzoek gedaan naar de samenhang tussen etnische representatie (percentage ‘black officers’) en etnisch profileren (Wilkins & Williams, 2008). Hieruit blijkt dat de variabelen positief met elkaar samenhangen: meer etnische representatie (hoger percentage ‘black officers’) betekende een hogere mate van etnisch profileren. In de studie wordt erop gewezen dat het socialisatieproces van politieagenten daar een belangrijke verklaring voor kan bieden: ‘a process by which members of an organization learn the required behaviors and supportive attitudes needed to be recognized as a member of that organization’ (Wilkins & Williams, 2008: 657). Op basis van de socialisatietheorie kan worden aangenomen dat het politieoptreden meer wordt bepaald door werkervaring en de invloed van collega’s dan door ‘officer predisposition’, waaronder de etnische achtergrond. De bevindingen van Wilkins en Williams (2008) laten de

vraag opkomen of het realistisch is om te verwachten dat met het aantrekken van politieagenten met een migratieachtergrond een daadwerkelijke verandering in ‘de’ organisatiecultuur gerealiseerd kan worden. Het is minstens zo aannemelijk dat politieagenten met een migratieachtergrond zich zullen conformeren aan de bestaande cultuur en werkwijzen (of de organisatie verlaten) in plaats van dat zij in staat zijn om deze te veranderen. De verkennende studie van Löfstrand en Uhnöo (2014) wijst in ieder geval in laatstgenoemde richting. Uit hun onderzoek bij de Zweedse politie, waar veel geïnvesteerd is in het creëren van een divers samengesteld politiekorps, blijkt namelijk dat de nieuw aangenomen collega’s de stereotiepe denkbeelden van hun collega’s overnamen, deze in stand hielden en daarnaar handelden in hun werk (Löfstrand & Uhnöo, 2014). Deze bevindingen doen de twijfel rijzen aan de werking van het interne mechanisme bij het investeren in diversiteit.

Effect van diversiteit op de legitimiteit van de politieorganisatie

In één studie is onderzoek gedaan naar de bijdrage die etnische representativiteit levert aan de legitimiteit van de politie, zoals wordt gesteld in de *community accountability theory* (Brunson & Gau, 2015). In de betreffende (kwalitatieve) studie is ook de context waarin een specifieke politieorganisatie opereert nadrukkelijk betrokken. De uitkomsten van deze studie in een middelgrote stad in de Verenigde Staten suggereren dat niet zozeer de etniciteit van agenten samenhangt met eventuele problemen tussen de politie en ‘disadvantaged black citizens’, maar dat deze problemen vooral worden beïnvloed door de dynamiek die gepaard gaat met het politiewerk in wijken met veel criminaliteit en gespannen verhoudingen (zie ook Löfstrand & Uhnöo, 2014). Volgens de onderzoekers kan niet zonder meer verondersteld worden dat agenten met een migratieachtergrond bijdragen aan positieve politiecontacten (het externe werkingsmechanisme van diversiteit), omdat:

- Een gedeelde etnische achtergrond geen garantie is voor positieve interacties.
- Het aanpassen van de etnische samenstelling van de politie geen echte verandering kan teweegbrengen in de gegeven context, aangezien de problemen van de bewoners in achterstandswijken daarvoor te groot zijn (economische tegenslag, isolatie, criminaliteit).
- Er rekening moet worden gehouden met de complexiteit van intra-etnische verschillen: etnische minderheden zijn geen homogene groepen, waardoor het maar de vraag is of een agent een representant is van de betreffende subgroep.

Tot slot

Op basis van de beschikbare literatuur kan geen uitsluitel worden gegeven over de effecten van het investeren in diversiteit op het tegengaan van etnisch profileren en breder het verbeteren van de relatie tussen de politie en burgers met een migratieachtergrond. Het empirische bewijs voor de veronderstelde werking van deze interventie is vooralsnog ‘extremely limited’ (Brunson & Gau, 2015; Ozkan e.a., 2016). Meer onderzoek lijkt nodig. Duidelijk is wel dat het verbeteren van de relatie tussen de politie en burgers met een migratieachtergrond van veel meer factoren afhankelijk is dan de mate waarin de personele samenstelling van de politieorganisatie (enigszins) representatief is voor de demografische kenmerken van de samenleving. ‘[Minority] recruitment should not be touted as a panacea for all that ills police community relations in the USA, England and Wales and elsewhere’ (Rowe & Ross, 2015: 33-34). De gedachte dat instroom en het behouden van politieagenten met een migratieachtergrond voldoende is om de politiecultuur te veranderen, kan naïef worden genoemd (Wilkins & Williams, 2008). Daarnaast is het van belang te beseffen dat het realiseren van een meer diverse politieorganisatie een moeizaam proces is dat gepaard gaat met uiteenlopende belemmeringen (zie bijvoorbeeld Bjørkelo e.a., 2014; Çankaya, 2011; Cashmore, 2002; Gustafson, 2013; Holdaway, 2015; Guajardo, 2016; Peterson & Uhnou, 2012). Het levert in de onderstroom van de politieorganisatie spanningen op (Nap, 2017b; zie ook hoofdstuk 4), die onder andere te maken hebben met gevoelens van positieve discriminatie, ‘window dressing’ en diversiteitsmoeheid (Cashmore, 2002; Coon, 2016). Kortom, het investeren in diversiteit is geen ‘quick fix’ en vraagt een lange adem.

3.6 Reduceren van impliciete vooroordelen

3.6.1 Inleiding

In ons land wordt in het kader van het tegengaan van etnisch profileren geregeld gesproken over het belang van ‘bewustwording’. Het gaat hierbij in de regel om bewustwording van de impliciete vooroordelen die politieagenten hebben ten aanzien van burgers uit bepaalde bevolkingsgroepen. Deze vooroordelen houden verband met de constatering dat politieagenten in hun werk burgers (onbewust) stereotyperen (zie bijvoorbeeld Landman, 2015; Landman & Kleijer-Kool, 2016). Dit wil zeggen dat politieagenten over het (te verwachten) gedrag van

burgers oordelen op basis van onder andere hun uiterlijke kenmerken. Etniciteit speelt hierbij een rol, al zijn er ook allerlei stereotypen werkzaam die niet op basis van etniciteit worden gedefinieerd (Landman & Kleijer-Kool, 2016). Het gebruik van etnische stereotypen kan bijdragen aan etnisch profileren, omdat politieagenten burgers met een migratieachtergrond eerder als verdacht beschouwen dan burgers met een Nederlandse achtergrond. Op basis hiervan kunnen zij overgaan tot het uitvoeren van proactieve controles. Het gebruik van stereotypen is een algemene menselijke neiging, maar kan gezien het karakter van het politiewerk ver(der)gaande consequenties voor burgers hebben.

Het is van belang te benadrukken dat het hier over ‘impliciete’ vooroordelen gaat.³² Dit zijn vooroordelen die zich buiten het actieve bewustzijn bevinden. ‘Even individuals who, at the conscious level, reject prejudice and stereotyping, can and do manifest implicit biases.’ (Fridell, 2017: 2) Impliciete vooroordelen bevinden zich weliswaar buiten het actieve bewustzijn van mensen, maar beïnvloeden hun gedrag wel (Glaser, 2015). Hoewel empirisch onderzoek naar de precieze werking van impliciete vooroordelen onder politieagenten ontbreekt, is het aannemelijk dat de werking van stereotypen bij politieagenten eenzelfde invloed heeft op hun beslissingen als bij algemene populaties. We kunnen daarom veronderstellen dat impliciete vooroordelen de beslissingen van politieagenten op indirecte wijze beïnvloeden (Spencer e.a., 2016).³³ Hierbij speelt mee dat de omstandigheden waarin politieagenten werken – de noodzaak om enigszins snel te oordelen in situaties die worden gekenmerkt door een combinatie van ambiguïteit met veel handelingsvrijheid – het gebruik van impliciete vooroordelen bevorderen (zie ook Glaser, 2015).³⁴

In het Verenigd Koninkrijk en vooral in de Verenigde Staten krijgt het reduceren van impliciete vooroordelen onder politieagenten tegenwoordig veel prioriteit (Smith, 2015). Dit vindt vooral plaats door middel van trainingen onder de noemer van ‘unconscious bias awareness training’ in het Verenigd Koninkrijk (Parpworth, 2014) en van ‘implicit bias training’ in de Verenigde Staten (Smith,

32 Voor wie hier meer over wil lezen, biedt het boek *Producing biased-free policing: A science-based approach* van Fridell (2017) een goed startpunt. Zie hoofdstuk 2 voor een overzicht van de wetenschappelijke literatuur op dit gebied.

33 Spencer e.a. (2016) onderscheiden vijf processen waarmee impliciete vooroordelen de beslissingen van politieagenten beïnvloeden: misattributie, reduceren van ambiguïteit, cognitieve belasting, automatische activatie en causale paden. Zie hun artikel voor een toelichting op deze processen.

34 ‘Enigszins snel’, omdat er bij veel proactieve controles tijd is om verschillende factoren (zoals informatie op basis van het natrekken van een kenteken) in het beslissingsproces te betrekken (zie ook Çankaya, 2012).

2015).³⁵ Uit een inventarisatie van trainingen en workshops, opgesteld door het Kennisplatform Integratie & Samenleving (Noor, 2016), blijkt dat dergelijke trainingen ook in Nederland zijn gevolgd door politiefunctionarissen. In diverse eenheden hebben trainingen of workshops op dit gebied plaatsgevonden, zoals in de eenheid Noord-Holland waar men met behulp van het sociale experiment ‘brown eyes – blue eyes’ heeft geïnvesteerd in bewustwording onder politieagenten.³⁶ In deze paragraaf gaan we nader in op het reduceren van impliciete vooroordelen door middel van training.

3.6.2 Interventie

In de Verenigde Staten zijn er trainingen ontwikkeld voor diverse doelgroepen: agenten (in opleiding), operationeel leidinggevend, tactisch leidinggevend en strategisch leidinggevend. Wij beperken ons hier tot trainingen voor politieagenten. Het voornaamste doel van een training ‘onbewuste vooroordelen’ is politieagenten bewust te maken van hun impliciete vooroordelen en hun houding te geven bij het reguleren van deze vooroordelen, zodat de invloed ervan op hun optreden afneemt. Men verwacht dat dergelijke trainingen diverse positieve effecten hebben op het gebied van cognitie (toename kennis), houding (bewustwording gedrag en intenties) en vaardigheden (Ruggs e.a., 2016). De trainingen zijn verschillend van opzet, maar gemiddeld genomen betreft het een training van vijf tot zes uur waarin het concept van onbewuste vooroordelen wordt toegelicht, op de (negatieve) invloed van onbewuste vooroordelen in het politiewerk wordt ingegaan en politieagenten hulpmiddelen wordt aangeleerd om hun automatische gedragsreacties te reguleren of controleren (Smith, 2015). In dit laatste deel worden veelal ook rollenspelen gedaan waarin politieagenten te maken krijgen met situaties waarin feiten die haaks staan op hun stereotiepe opvattingen een rol spelen (‘counter-stereotypical facts’). Hierdoor kunnen politieagenten hun eigen vooroordelen beter waarnemen en van trainers en collega’s adviezen krijgen over hoe zij in de toekomst kunnen optreden.

35 Het ‘department of justice’ en uiteenlopende grote politiekorpsen – zoals de ‘New York Police Department’ – laten al hun medewerkers een training volgen. Zie <http://www.colorlines.com/articles/fbi-dea-us-attorneys-receive-mandatory-implicit-bias-training> (geraadpleegd op 14 augustus 2017) en <http://www.nydailynews.com/new-york/exclusive-nypd-develop-implicit-bias-training-curriculum-article-1.2713332> (geraadpleegd op 14 augustus 2017).

36 Zie <https://hetholleedersyndroom.wordpress.com/2015/01/21/etnisch-profileren-hoog-op-agenda-bij-politie/> (geraadpleegd op 14 augustus 2017).

3.6.3 Mechanismen

Op basis van de literatuur over ‘implicit bias training’, met name Fridell (2017), Kahn en Martin (2016), Ruggs e.a. (2016), Smith (2015) en Spencer e.a. (2016), kunnen de volgende vier mechanismen worden onderscheiden.

Ontschuldiging

Door toelichting op het concept van impliciete/onbewuste vooroordelen wordt politieagenten duidelijk dat het hebben van impliciete vooroordelen een onderdeel van het menszijn is en dat het niet wil zeggen dat iemand een racist is of bewust discrimineert. Dit zorgt er mede voor dat een eventueel defensieve houding onder politieagenten afneemt.

Bewustwording

Door toelichting op het concept van impliciete vooroordelen en de effecten ervan op het politiewerk worden politieagenten zich in algemene zin bewust van de aanwezigheid van impliciete vooroordelen. Door rollenspelen met ‘counter-stereotypical facts’ worden politieagenten geconfronteerd met hun eigen impliciete vooroordelen en de effecten hiervan.

Ontkrachten

Door politieagenten te confronteren met ‘counter-stereotypical facts’ in rollenspelen wordt geprobeerd om bestaande vooroordelen over groepen burgers te ontkrachten. De gedachte is dat de impliciete aannames van politieagenten worden bijgesteld wanneer zij worden geconfronteerd met feiten die hier haaks op staan.

Zelfregulatie

Als politieagenten zich bewust zijn van hun impliciete vooroordelen en gemotiveerd zijn om onpartijdig op te treden, dan zijn zij in staat om met behulp van denkstrategieën (‘controlled responses’) hun impliciete vooroordelen te corrigeren en te vervangen door meer neutrale opvattingen. Een bevooroordeelde houding wordt dan vervangen door een onbevooroordeelde houding.³⁷

37 Met betrekking tot de werking van de mechanismen wordt opgemerkt dat risicosituaties in het werk van politieagenten, zoals tijdsdruk en cognitieve belasting, ertoe kunnen leiden dat impliciete vooroordelen meer invloed hebben op het politieoptreden. De andere kant van deze medaille is dat zelfregulatie door politieagenten kan leiden tot vertraging in besluitvorming door politieagenten, omdat het corrigeren van impliciete vooroordelen in concrete situaties tijd kost (zie Fridell, 2017).

Figuur 3.6: Aangrijpingspunten *reducere*n impliciete vooroordelen

Door middel van het trainen van politieagenten op het gebied van impliciete vooroordelen probeert men primair de opvattingen (denkbeelden) van politieagenten te beïnvloeden. De verwachting is dat het beïnvloeden van opvattingen ook doorwerkt in de manier waarop politieagenten gebeurtenissen op straat selecteren en al dan niet tot proactief optreden komen. Hierbij moet worden opgemerkt dat het corrigeren van impliciete vooroordelen in specifieke situaties plaatsvindt tussen het selecteren en beslissen: een burger is al geselecteerd op basis van een impliciet vooroordeel en een politieagent reflecteert hier (kort) op en komt al dan niet tot een correctie die doorwerkt in de besluitvorming.

3.6.4 Uitkomsten

Hoewel trainingen om impliciete vooroordelen onder politieagenten te reduceren een populaire interventie zijn, zijn de effecten van dergelijke trainingen op politieagenten nog niet onderzocht: ‘empirical support is lacking’, aldus Smith (2015: 302). Op basis van onderzoek onder andere doelgroepen (dan politieagenten) en door experimentele ‘shooter bias studies’ kunnen over de waarschijnlijke effecten van een training om impliciete vooroordelen te reduceren de volgende opmerkingen worden gemaakt:

Effect onder agenten

De ervaringen van politieagenten in de Verenigde Staten met een training over impliciete vooroordelen wijzen erop dat ze die positief waarderen. Vooral het ontschuldigen (iedereen heeft impliciete vooroordelen) en de bewustwording lijken aan te spreken. Bij deze uitkomsten moet worden opgemerkt dat ze zijn gebaseerd op ‘anekdotisch bewijs’.³⁸

Effect onder andere doelgroepen

³⁸ Zie de website: <http://fairandimpartialpolicing.com/docs/overview.pdf>.

Op basis van studies naar de effecten van trainingen onder andere doelgroepen kan voorzichtig worden geconstateerd dat in ieder geval op korte termijn de impliciete vooroordelen afnemen (Smith, 2015). Deze constatering is gebaseerd op onderzoek dat vlak na een training heeft plaatsgevonden. De effecten op de lange termijn zijn nauwelijks onderzocht en de enkele studies die zijn verricht, geven gemengde uitkomsten. ‘More robust evidence is needed before we can conclude that long-term decreases in implicit biases are achievable.’ (Smith, 2015: 305) Op basis van studies naar effecten van een training ‘impliciete vooroordelen’ onder andere doelgroepen kunnen geen uitspraken worden gedaan over de doorwerking van een reductie in impliciete vooroordelen op het feitelijk gedrag van (politie)mensen. ‘When it comes to long-term changes, no evidence linking reductions with real-world behavioral change exists.’ (Smith, 2015: 305). Kortom: mochten de bevindingen bij andere doelgroepen ook voor politieagenten gelden en trainingen in het gunstige geval leiden tot een reductie in impliciete vooroordelen, dan is nog steeds onduidelijk of dit ook leidt tot een ander optreden bij proactieve controles en daarmee tot minder etnisch profileren.

Tot slot

Op basis van onze literatuurstudie naar het reduceren van impliciete vooroordelen bij politieagenten, kunnen wij de conclusie van Smith onderschrijven: ‘Implicit bias training is flashy, relative inexpensive, and somewhat uncontroversial – in other words, it is politically saleable. Perhaps these are good things... Implicit bias training is not a panacea. It is, however, a useful first step. To determine how useful, and to understand how much to expect from reforms that focus on reducing implicit biases, more research is needed.’ (2015: 312) Toekomstig onderzoek zou zich in het bijzonder moeten richten op het duurzame effect van trainingen op impliciete vooroordelen en het effect van een reductie op impliciete vooroordelen in het optreden van politieagenten (Kahn & Martin, 2016; Spencer e.a., 2016).

3.7 Bevorderen van procedurele rechtvaardigheid

3.7.1 Inleiding

Vooraf in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk wordt *procedural justice* (procedurele rechtvaardigheid) door politiek en politie beschouwd als een manier om de relatie tussen de politie en burgers te verbeteren. Dit geldt in het

bijzonder voor de relatie tussen de politie en burgers met een migratieachtergrond. Zo heeft procedurele rechtvaardigheid een centrale plek in het advies dat de *Taskforce on 21st century policing* aan voormalig president Obama gaf: '[L]aw enforcement agencies should adopt procedural justice as the guiding principle for internal and external policies and practices to guide their interactions with rank and file officers and with the citizens they serve.' (President's Taskforce on 21st century policing, 2015: 1). Het concept van procedurele rechtvaardigheid is ontwikkeld door Tyler (2006). Er is vooral in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk veel empirisch onderzoek naar dit concept verricht. Hoewel het in Nederland niet (expliciet) wordt genoemd in het kader van het verbeteren van proactieve controles en het tegengaan van etnisch profileren, kan het concept van meerwaarde zijn voor de aanpak. De veronderstelde meerwaarde die in het buitenland aan de toepassing van het concept wordt toegekend, heeft vooral te maken met de bejegening bij proactieve controles.

3.7.2 Interventie

Met betrekking tot procedureel rechtvaardig optreden wordt hier ingegaan op twee onderwerpen: (1) het concept van procedureel rechtvaardig optreden, en (2) het trainen van politieagenten zodat zij dit concept gaan toepassen in de uitvoering van het politiewerk.

Het concept

Procedureel rechtvaardig optreden bestaat uit vier aspecten (Tyler, 2006). Het eerste aspect gaat over de mate waarin burgers een stem hebben in het contact met de politie. Burgers waarderen het als zij hun kant van het verhaal kunnen vertellen en wanneer nodig hun gedrag kunnen toelichten alvorens politieagenten een beslissing nemen ('voice'). Het tweede aspect gaat over neutraliteit. Burgers vinden het belangrijk dat politieagenten beslissingen nemen op basis van feiten, niet op basis van persoonlijke meningen en vooroordelen. Het derde aspect heeft betrekking op respect: burgers zijn gevoelig voor signalen dat politieagenten hen met waardigheid en respect behandelen. Burgers vinden dat zij het recht hebben om beleefd en respectvol benaderd te worden en reageren negatief op signalen van een onbeleefde, 'onmenselijke' behandeling. Het vierde aspect gaat over betrouwbaarheid: burgers zijn alert op signalen die hun een indruk geven van de intenties en het karakter van de politieagenten met wie zij te maken hebben. Burgers reageren positief wanneer zij de indruk krijgen

dat politieagenten met hen begaan zijn en zich inspinnen om voor hen het best mogelijke te doen.

De training

Om procedureel rechtvaardig optreden te bevorderen, kunnen politieagenten worden getraind. Op allerlei plekken in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten worden bij de politie trainingen op het gebied van procedurele rechtvaardigheid gegeven. De doelstellingen kunnen hierbij verschillen. De ene training legt meer nadruk op het contact met slachtoffers (Wheller e.a., 2013), terwijl de andere meer gericht is op de relatie tussen de politie en etnische minderheidsgroepen (Skogan e.a., 2014). De trainingen zijn verschillend van opzet, maar in algemene zin kan worden gesteld dat:

- Een training een tot drie dagen duurt.
- Er tijdens de training verschillende onderwerpen en vaardigheden aan de orde komen, zoals:
 - De principes en effecten van procedurele rechtvaardigheid
 - De toepassing van procedurele rechtvaardigheid in de interactie met burgers:
 - Inschatten van de emotionele toestand van de burger
 - Verbale communicatie, zoals erkennen van emoties en uitleggen van optreden
 - Non-verbale communicatie
- Er verschillende leervormen worden ingezet, zoals:
 - College/inzichten aanreiken
 - Gebruik van videobeelden
 - Groepsdiscussies en -oefeningen
 - Rollenspelen

3.7.3 Mechanismen

Het veronderstelde effect van procedurele rechtvaardigheid op het vertrouwen van burgers in de politie en de bereidheid van burgers om met de politie mee- en samen te werken, verloopt via de volgende drie mechanismen (Tyler, 2006).

Procedureel rechtvaardige bejegening

Als politieagenten burgers een ‘stem geven’ in het contact met hen en hen neutraal, respectvol en betrouwbaar bejegenen, dan leidt dit bij burgers tot een

gevoel van rechtvaardigheid over de wijze waarop zij door de politie worden behandeld.

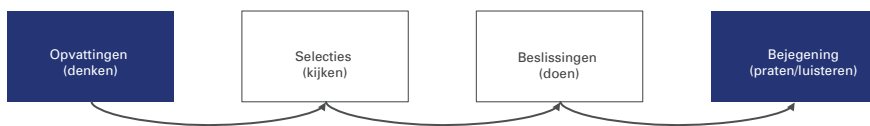
Rechtvaardigheidsgevoelens

Als een burger het gevoel heeft dat hij/zij rechtvaardig door de politie wordt behandeld, dan heeft dit een positief effect op de tevredenheid over het contact met, het vertrouwen in en de beoordeling van de legitimiteit van de politie.

Vertrouwen en legitimiteit

Als een burger de politie als vertrouwenwekkend en legitiem beschouwt, dan is hij/zij meer bereid om mee en samen te werken met de politie en de wet te gehoorzamen.

Met betrekking tot de hierboven behandelde mechanismen kan een onderscheid worden gemaakt tussen twee niveaus waarop de mechanismen kunnen worden geactiveerd. Het eerste niveau is het niveau van een specifieke situatie. Dit wil zeggen dat een burger dan positief oordeelt over de rechtvaardigheid en meer vertrouwen heeft in de politie met betrekking tot de betreffende situatie, en daardoor in die situatie meer bereid is om met de politie mee en samen te werken. Het tweede niveau is situatieoverstijgend: het gaat dan over het algemene oordeel van burgers en politie en over de algemene bereidheid tot meewerken en samenwerking.

Figuur 3.7: Aangrijpingspunten bevorderen procedurele rechtvaardigheid

Door middel van het trainen van politieagenten ten behoeve van procedureel rechtvaardig optreden wordt geprobeerd om het denken/de houding van politieagenten en hun bejegening van burgers te beïnvloeden. Hierbij moet worden opgemerkt dat procedurele rechtvaardigheid als concept het meeste handelingsperspectief biedt voor de bejegening, aangezien er vooral aandacht wordt besteed aan het interactieproces met burgers.

3.7.4 Uitkomsten

Wat de uitkomsten betreft maken we een onderscheid tussen twee typen effecten. Het eerste type effect heeft betrekking op procedurele rechtvaardigheid als concept: werkt dit concept in de praktijk zoals wordt beoogd? Doen de veronderstelde mechanismen zich in de praktijk ook voor? Het tweede type effect heeft betrekking op het beïnvloeden van de houding en het optreden van politieagenten door middel van training. Welke effecten hebben trainingen op de houding en het optreden van politieagenten?

Effecten van procedurele rechtvaardigheid als concept

In diverse studies zijn de effecten van het toepassen van procedurele rechtvaardigheid op de houding van burgers ten aanzien van de politie en het rechtssysteem onderzocht. Het betreft zowel experimenten met videobeelden (Lowrey e.a., 2016; Johnson e.a., 2017) als veldexperimenten (Mazerolle e.a., 2013; Murphy e.a., 2014; Sahin, 2014; MacQueen & Bradford, 2015). Deze studies hebben vooral betrekking op proactief politieoptreden in het verkeer. Met name de uitkomsten van de veldexperimenten zijn relevant, aangezien een veldexperiment de meest natuurlijke setting is om de effecten van procedurele rechtvaardigheid te meten. De uitkomsten van zowel de laboratoriumexperimenten als de veldexperimenten laten globaal zien dat de mechanismen die in het theoretische model van procedurele rechtvaardigheid worden verondersteld zich ook in de praktijk manifesteren. Dit wil zeggen dat wanneer politieagenten de vier principes van procedureel rechtvaardig optreden toepassen in de beslissingen die zij nemen in het politiewerk en de wijze waarop zij interacteren met burgers, dit tot meer vertrouwen en legitimiteit leidt, wat vervolgens voor een grotere bereidheid van burgers zorgt om met de politie mee en samen te werken.

Bij deze conclusie zijn de volgende opmerkingen relevant:

- De effecten van procedureel rechtvaardig optreden manifesteren zich het meest eenduidig op het niveau van de specifieke situatie (zie ook Johnson e.a., 2017). Dat wil zeggen dat procedureel rechtvaardig optreden van een politieagent leidt tot tevredenheid over en vertrouwen in die politieagent en de bereidheid om met hem of haar samen te werken. De effecten op het vertrouwen in de politie in algemene zin en vooral op de algemene bereidheid om met de politie mee en samen te werken laten een wisselender beeld zien. Vermoedelijk kan de algemene houding van een burger ten opzichte van de politie worden beïnvloed wanneer een burger regelmatig contacten met de politie heeft die als procedureel rechtvaardig worden ervaren. Door toenemend vertrouwen in de politie kan de algemene bereidheid om met

de politie mee en samen te werken groeien (Murphy e.a., 2014).

- De positieve effecten van procedurele rechtvaardigheid doen zich ook voor onder burgers met een migratieachtergrond (Van Craen, 2012; Cherney & Murphy, 2013; Johnson e.a., 2017). In dit verband zijn ook studies onder Amerikaanse moslims in het kader van politiewerk in het domein van contraterorisme interessant. In diverse studies is aangetoond dat procedureel rechtvaardig optreden van politieagenten positief bijdraagt aan het oordeel van Amerikaanse moslims over de legitimiteit van de politie en dat dit oordeel bijdraagt aan de bereidheid om met de politie mee te werken in het kader van contraterorisme (zie Tyler e.a., 2010; Madon e.a., 2017; Murphy e.a., 2017).
- Uit één studie kwam geen positief effect van procedureel rechtvaardig optreden naar voren. Sterker nog: de effecten waren zelfs tegengesteld aan wat vooraf werd verwacht (MacQueen & Bradford, 2015). Nader onderzoek leerde echter dat dit vooral te maken had met de wijze waarop de interventie in de experimentele groepen was geïmplementeerd; het betrof een protocol voor procedureel rechtvaardig optreden dat door politieagenten moest worden gebruikt bij de bejegening van burgers (MacQueen & Bradford, 2017). De politieagenten hadden de interventie veelal niet uitgevoerd zoals was beoogd en er waren verschillende blokkades aanwezig in de organisatiecontext waarbinnen de implementatie plaatsvond. In hoofdstuk 4 komen we hier op terug.
- De negatieve effecten van procedureel onrechtvaardig optreden zijn sterker dan de positieve effecten (zie bijvoorbeeld Johnson e.a., 2017). Skogan (2006) laat zien dat één negatieve ontmoeting tussen politie en een burger afbreuk kan doen aan het vertrouwen dat die burger in de politie heeft en de legitimiteit die aan de politie wordt toegekend. Oftewel, met hun bejegening kunnen politieagenten meer beschadigen dan scheppen.

Effecten van het trainen van procedurele rechtvaardigheid

Dat procedureel rechtvaardig optreden een positief effect kan hebben op de houding van burgers (waaronder burgers met een migratieachtergrond) tegenover de politie wil nog niet zeggen dat deze positieve effecten ook worden bereikt. Daarvoor moeten politieagenten immers wel procedureel rechtvaardig optreden door de vier principes toe te passen. Studies naar interventies om procedureel rechtvaardig optreden onder politieagenten te bevorderen, zijn echter zeer schaars (zie ook Skogan e.a., 2014). We hebben twee studies gevonden waarin het effect van een training ‘procedurele rechtvaardigheid’ op de hou-

ding en/of het optreden van politieagenten is onderzocht door middel van een experimentele onderzoeksopzet. Het betreft een training van de *Greater Manchester Police* (Wheller e.a., 2013) en een training van de *Chicago Police Department* (Skogan e.a., 2014). Uit deze studies komt naar voren dat trainingen op het gebied van procedurele rechtvaardigheid effect hebben op zowel de houding als het optreden van politieagenten.

De studie in Chicago laat zien dat de training op zowel korte termijn (direct na de training) als lange termijn (gemiddeld na enkele maanden) een positief effect heeft op de houding van politieagenten jegens burgers (Skogan e.a., 2014). Dat wil zeggen dat politieagenten die de training hebben gevolgd de principes van procedurele rechtvaardigheid meer onderschrijven dan politieagenten die de training niet hebben gevolgd (het betreft een statistisch significant verschil). Hierbij valt op dat Afro-Amerikaanse politieagenten de principes van procedurele rechtvaardigheid meer ondersteunen dan hun witte collega's (Skogan e.a., 2014). Op de lange termijn neemt het effect op de houding van politieagenten ten aanzien van een van de principes van procedurele rechtvaardigheid – vertrouwen – aanzienlijk af.³⁹ Dit neemt niet weg dat de conclusie is dat de training een relatief duurzaam effect heeft op de houding van politieagenten.

Een beperking van de studie in Chicago is dat politieagenten zijn gevraagd naar hun opvattingen; het daadwerkelijke optreden in de praktijk is niet onderzocht. Dat politieagenten de principes van procedurele rechtvaardigheid onderschrijven, wil immers nog niet zeggen dat zij ook in lijn met deze principes optreden. In de genoemde studie in Manchester is het optreden, door middel van rollenspelen, wel onderzocht.⁴⁰ Deze studie laat zien dat de (meerdaagse) training in de eerste plaats de houding van politieagenten beïnvloedt: de politieagenten in de experimentgroep kenden meer waarde toe aan de kwaliteit van dienstverlening, empathie richting burgers, rechtvaardige besluitvorming en procedurele rechtvaardigheid in algemene zin. Er was in de tweede plaats sprake van een effect op de kwaliteit van de interactie die politieagenten in de experimentele groep hadden met de acteurs in de rollenspelen. Deze kwaliteit werd als significant hoger beoordeeld dan die van politieagenten in de controlegroep. In een periode van zes maanden na de training liet onderzoek onder slachtoffers (aangevers) eveneens een significant positief verschil zien tussen de experimentele groep en de controlegroep voor wat betreft de kwaliteit van de interactie. Er werd geen effect gemeten voor wat betreft de bereidheid tot samen-

39 Dit wil zeggen: er is geen significant verschil meer tussen de experimentele groep en de controlegroep.

40 Hierbij moet worden opgemerkt dat de training vooral betrekking had op de omgang met slachtoffers.

werking van slachtoffers met de politie (*public cooperation*), al werd dit na zes maanden ook nog niet verwacht.

Tot slot

Op basis van wetenschappelijk onderzoek is er voldoende reden om aan te nemen dat procedureel rechtvaardig optreden van politieagenten bij proactieve controles kan leiden tot (meer) vertrouwen onder burgers (waaronder burgers met een migratieachtergrond) en meer bereidheid om met de politie mee en samen te werken. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat een goede of correcte bejegening (uitleggen van proactieve controles, ruimte bieden voor het verhaal van burgers, respectvol zijn) iets anders is dan beslissingen nemen op basis van zo objectief mogelijke omstandigheden (principe van neutraliteit).⁴¹ Hoewel een correcte bejegening de schadelijke effecten van etnisch profileren kan verminderen, kan het etnisch profileren niet tegengaan (zie ook Landman & Kleijer-Kool, 2016).

3.8 Professioneler proactief controleren

3.8.1 Inleiding

Een van de maatregelen die de minister van Veiligheid & Justitie heeft aangekondigd om etnisch profileren tegen te gaan, is het intensiveren van de aandacht voor vakmanschap bij proactief controleren. Het juridisch kader, het bewuster en zorgvuldiger selecteren en de kennis en vaardigheden voor het vormgeven van een proactieve controle worden hierbij als elementen genoemd (zie §1.2). Met deze maatregel wordt voortgeborduurd op de aanpak die in de eenheid Amsterdam is ingezet om professioneler te controleren. Het trainen van politieagenten, aan de hand van diverse modules, staat hierbij centraal. In het Verenigd Koninkrijk wordt een vergelijkbare insteek gevolgd onder de noemer van 'stop & search training' (zie Miller & Alexandrou, 2016; Giacomantonio & Litmanovitz, 2017).⁴² In Engeland en Wales is in de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in dergelijke trainingen, mede omdat is geconstateerd dat politieagenten geregeld misbruik maken van hun bevoegdheden tot proactief politieoptreden, in het bijzonder waar het door-

41 'Zo objectief mogelijk', omdat er altijd sprake is van interpretatie van waargenomen gedrag.

42 Dit illustreert overigens dat er verschillende accenten in de aanpak worden gelegd. In de Verenigde Staten is 'implicit bias training' de dominante invalshoek, terwijl men in het Verenigd Koninkrijk (Engeland, Wales, Schotland) de nadruk legt op 'stop & search training'.

zoeken en fouilleren betreft. De inspectie aldaar was van mening dat het misbruik van de bevoegdheden tot proactief optreden leidde tot het verspillen van politiecapaciteit, onrechtvaardigheid (vooral voor jonge zwarte mannen) en het beschadigen van het vertrouwen in de politie (Miller & Alexandrou, 2016). Naar aanleiding hiervan werd de bestaande training onder de loep genomen en werd een nieuwe training ontwikkeld en als pilot geïmplementeerd.

3.8.2 Interventie

Een training op het gebied van professioneel proactief controleren heeft als centrale doelstelling het bevorderen van niet-discriminerend politieoptreden, in overeenstemming met de mensenrechten. Dit wil zeggen dat selecties van burgers door politieagenten moeten kunnen worden geobjectiveerd op basis van feiten en omstandigheden. Daarnaast moet een dergelijke training bijdragen aan meer rechtmatigheid in het optreden: het gebruik van bevoegdheden moet in overeenstemming zijn met de geldende wet- en regelgeving waaraan politieoptreden moet voldoen. Naast objectiviteit en rechtmatigheid komen ook aspecten als bewustwording van vooroordelen en een correcte bejegening terug. Dit zijn aspecten die ook bij andere interventies reeds zijn beschreven.

Bij het selecteren van burgers op basis van feiten en omstandigheden gaat er, ook in Nederland, veel aandacht uit naar het signaleren van afwijkend of verdacht gedrag. Zo verzorgt de Politieacademie de spottersopleiding. Dit is een driedaagse training gericht op het signaleren van afwijkend gedrag bij burgers door middel van onder andere het aangaan van gesprekken met burgers om zodoende vroegtijdig voorbereidingshandelingen, overtredingen, misdrijven of terroristische aanslagen te voorkomen.⁴³ Deze training bestaat uit een combinatie van theorie en praktijkoefeningen die politieagenten in staat moet stellen om afwijkend gedrag te herkennen, iemands intenties inzichtelijk te maken en vervolgens de juiste maatregelen toe te passen (waaronder gebruikmaken van bevoegdheden). De training is tevens gericht op het herkennen van de eigen sterke en zwakke punten in het selecteren van afwijkend gedrag en het nemen van beslissingen tot proactief controleren. De spottersopleiding is gebaseerd op de principes van *search, detect and react*.⁴⁴ Een methode die in Israël is ontwikkeld

43 <https://www.politieacademie.nl/onderwijs/onderwijsaanbod/Pages/opleiding.aspx?code=3200978>.

44 Zie de brief van de minister van Veiligheid & Justitie van 1 juni 2012 naar aanleiding van proactieve controles op het Centraal Station van Utrecht.

en door de Politieacademie in Nederland is geïntroduceerd.

In Engeland en Wales is in 2015 een training op het gebied van stop & search als pilot geïmplementeerd in enkele korpsen en vervolgens, na evaluatie, in 2016 beschikbaar gesteld aan alle politiekorpsen. Met deze training wordt beoogd om het volgende te beïnvloeden (Giacomantonio e.a., 2016):

- De kennis, de houding en het voorgenomen gedrag van politieagenten met betrekking tot proactieve controles.
- De hit-ratio van politieagenten: het aandeel proactieve controles dat een opbrengst heeft.
- De kwaliteit van de (geregistreerde) rechtvaardiging voor proactieve controles, in het bijzonder voor wat betreft doorzoeken en fouilleren ('search').

Het betreft een eendaagse training die wordt voorafgegaan door een 'assessment' op individueel niveau (vergelijkbaar met een profcheck in Nederland). Ten behoeve van dit assessment hebben politieagenten een reader gekregen waarin onder andere de definitie van een rechtvaardige en effectieve doorzoeking/fouillering is uitgewerkt (aangepaste richtlijn, hogere standaard) en wordt ingegaan op de bevoegdheden bij proactieve controles. De pilottraining vond in zes politiekorpsen in Engeland plaats op basis van een train-de-trainer werkwijze. De opzet van de training bestond uit een combinatie van het aanreiken van kennis en het uitvoeren van praktijkoefeningen.

3.8.3 Mechanismen

In paragraaf 3.7 is het mechanisme van training als interventie reeds beschreven: door middel van transfer van kennis, vaardigheden en houdingen van de trainingscontext naar de werkcontext moet verandering van politieoptreden plaatsvinden. Deze verandering moet een duurzaam karakter hebben. In het kader van de stop & search-training in Engeland en Wales kan het mechanisme van transfer als volgt worden gespecificeerd (zie ook Miller & Alexandrou, 2016).

Verwerven van kennis en vaardigheden

Het trainen van agenten leidt tot meer kennis en betere vaardigheden op het gebied van proactief controleren. Deze aangeleerde kennis en vaardigheden leiden in de praktijk vervolgens tot effectievere proactieve controles doordat politieagenten beter weten binnen welke kaders deze controles moeten worden

uitgevoerd.

Veranderende opvattingen

Training leidt ertoe dat politieagenten veelvuldig proactief controleren minder ondersteunen en zich tegelijkertijd positiever gaan verhouden tot het reguleren van proactieve controles (door middel van wetgeving, kaders, protocollen). Het is tevens zeer aannemelijk dat zij het idee van procedurele rechtvaardigheid omarmen. Door deze verandering van houding zal men selectiever worden in het uitvoeren van proactieve controles en meer aandacht hebben voor de bejegening (procedurele rechtvaardigheid, zie §3.7).

Meer focus op rechtmatigheid

Training leidt ertoe dat politieagenten meer geneigd zijn om proactieve controles rechtmatig uit te voeren. Zij zullen minder geneigd zijn om proactief te controleren (en vervolgens andere bevoegdheden in te zetten) als de grond daarvoor zwak is of als er weinig aanleiding toe is. Dit impliceert eveneens dat etnisch georiënteerde vooroordelen bij het nemen van de beslissing tot een proactieve controle in mindere mate een rol spelen (want meer focus op objectieve rechtvaardiging).

De kern is: door het beïnvloeden van kennis, vaardigheden en opvattingen worden politieagenten selectiever en objectiever bij het uitvoeren van proactieve controles en hierdoor neemt de hit-ratio van proactieve controles toe en nemen etnische stereotypering en onrechtvaardige disproportionaliteit af. Hoewel het niet is geëxpliciteerd, ligt aan het gebruik van de methode van *search, detect & react* (spottersopleiding) voor het tegengaan van etnisch profileren een vergelijkbare verwachting ten grondslag: door het selecteren door politieagenten te objectiveren neemt het optreden op basis van stereotypering af en kan een hogere hit-ratio bij proactieve controles worden gerealiseerd.

Figuur 3.8: Aangrijpingspunten *professioneler proactief controleren*

Door middel van het trainen van politieagenten ten behoeve van professioneler

proactief controleren wordt geprobeerd om invloed uit te oefenen op de selecties die politieagenten maken en de beslissingen die zij nemen.

3.8.4 Uitkomsten

De effecten van trainingen gericht op professioneler en effectiever proactief controleren zijn nauwelijks onderzocht. Dit geldt – voor zover bij ons bekend – ook voor de spottersopleiding waar onder andere politieagenten leren werken volgens de methode van *search, detect & react*.⁴⁵ De enige effectstudie die we hebben kunnen vinden, is die van Miller en Alexandrou (2016) naar de effecten van de eendaagse *stop & search*-training in Engeland en Wales. Deze studie geeft qua uitkomsten een gemengd beeld.⁴⁶ Zo blijkt training een positief effect te hebben op het kennisniveau van politieagenten: zij die een training hebben gevolgd kennen het beleid en hun bevoegdheden op het gebied van proactieve controles beter dan zij die geen training hebben gevolgd. Daarnaast heeft training (enig) positief effect op de houding van politieagenten: de getrainde groep werd als gevolg van de training kritischer op het gebruik van etnische stereotypen in het politiewerk en de praktijk van veelvuldig proactief controleren ('breed het net uitgooien') werd minder ondersteund. De training had eveneens een positief effect op de houding ten opzichte van het reguleren van proactief controleren: men was minder cynisch dan de controlegroep. Er werden echter nauwelijks effecten waargenomen op het daadwerkelijke politieoptreden van agenten: de hit-ratio bleef hetzelfde en er was ook geen verandering waarneembaar in de mate waarin het proactieve optreden objectief kon worden gerechtvaardigd.

Het (beperkte) onderzoek naar de effecten van training op het gebied van proactief controleren laat dus een scheiding zien tussen effecten op enerzijds kennis en houding en anderzijds het daadwerkelijke politieoptreden. Een training proactief controleren leidt niet zomaar tot een andere uitvoering van

45 <https://www.observantonline.nl/Home/Artikelen/articleType/ArticleView/articleId/843/Politie-gebruikt-kwakzalvers-methoden> (geraadpleegd op 25 juli 2017).

46 Hierbij moet worden opgemerkt dat zich bij het implementeren van de pilot, die zowel in termen van proces als effecten is geëvalueerd, diverse implementatieproblemen hebben voorgedaan (zie Giacomantonio e.a., 2016). Zo hebben zich problemen voorgedaan bij het train-de-trainer-concept, zijn de trainers in de politiekorpsen het probleem van misbruik van bevoegdheden gaan afzwakken ('gaat niet over jullie') en zijn niet alle onderdelen van de training in alle zes korpsen behandeld zoals was beoogd door de ontwerpers van de training. In algemene zin zijn er ook weinig actieve leervormen gebruikt.

proactieve controles. Anders gezegd: transfer van de onderwijsomgeving naar de werkpraktijk is niet vanzelfsprekend. Naar aanleiding van hun procesevaluatie van de *stop & search*-training wijzen Giacomantonio en Litmanovitz (2017) erop dat training wordt voorgesteld als een simpele manier om gedrag te beïnvloeden, terwijl het gedrag van politieagenten is ingebed in organisatorische en institutionele structuren (wetgeving, beleid, prestatie-indicatoren, informatiestromen, enzovoort). Trainingen ‘raken’ deze structuren niet aan en het is mede daarom de vraag of trainingen effectief zijn. Deze opmerking is ook relevant voor de andere interventies waarvan training een onderdeel is.

3.9 Tot slot: combinatie van interventies lijkt tot effecten te leiden

In het voorgaande zijn interventies voor het tegengaan van etnisch profileren behandeld. Hierbij is per interventie onder andere aangegeven wat bekend is over de effecten op de relatie tussen politie en burgers met een migratieachtergrond in het algemeen en etnisch profileren in het bijzonder. In de praktijk bevat het beleid om etnisch profileren tegen te gaan in zowel binnen- als buitenland echter een combinatie van interventies. Het is daarom van belang aandacht te besteden aan studies waarin de effecten van beleid op een meer algemeen niveau zijn onderzocht. Met name in de Verenigde Staten zijn diverse kwantitatieve casestudies verricht waarin de effecten van het gehele beleid – ook wel omschreven als *the politics of racial profiling* – en de toegenomen media-aandacht op het politieoptreden zijn onderzocht. Voorbeelden hiervan zijn de *Providence Police Department* in Rhode Island (Warren & Farrell, 2009), de *North Carolina State Highway Patrol* (Warren & Tomaskovic-Devey, 2009) en de *New Jersey State Police* (Heaton, 2010). Ook in het Verenigd Koninkrijk is enig onderzoek gedaan naar effecten van het algehele beleid (Bowling & Phillips, 2003). In de genoemde studies hebben de genomen maatregelen vooral betrekking op wetgeving, toezicht door leidinggevenden, verandering van strategisch leiderschap, registratie van *stop & search* en training. Het proactieve politieoptreden is geoperationaliseerd in *stop & search* of uitsluitend *searches*.⁴⁷

De rode draad in deze studies is dat het algehele beleid met betrekking tot etnisch profileren invloed heeft op het politieoptreden. In de eerste plaats neemt het aantal proactieve controles af (Bowling & Phillips, 2003; Warren &

47 In de studie in New Jersey is vooral gekeken naar aanhoudingen als gevolg van proactieve controles (Heaton, 2010).

Farrell, 2009; Warren & Tomaskovic-Devey, 2009).⁴⁸ Uit onderzoek in de Verenigde Staten blijkt dat ook de oververtegenwoordiging van burgers met een migratieachtergrond in proactieve controles afneemt (Warren & Farrell, 2009; Warren & Tomaskovic-Devey, 2009). De afname van oververtegenwoordiging van burgers met een migratieachtergrond was in de regel substantieel, maar de oververtegenwoordiging als zodanig bleef bestaan. Ter illustratie de casus van de Highway Patrol: Afro-Amerikaanse bestuurders hadden voorheen een vier keer grotere kans op een doorzoeking dan witte bestuurders en deze oververtegenwoordiging daalde na de beleidsimplementatie tot een factor twee (Warren & Tomaskovic-Devey, 2009). Uit deze studie blijkt tevens dat de hit-ratio – het percentage doorzoekingen dat leidt tot de ontdekking van een strafbaar feit – onder Afro-Amerikaanse bestuurders is toegenomen. De hit-ratio onder Afro-Amerikaanse bestuurders (24%) was substantieel lager dan onder witte bestuurders (36%) en is toegenomen tot een iets hoger hit-ratio dan onder witte bestuurders.

De uitkomsten van onderzoek in het Verenigd Koninkrijk wijken af van die uit de (casestudies in de) Verenigde Staten. Er is in het Verenigd Koninkrijk vooral sprake van een algemene afname van proactieve controles en niet zozeer van een afname van de oververtegenwoordiging van burgers met een migratieachtergrond in de proactieve controles (Bowling & Phillips, 2003). Onderzoekers vermoeden dat veranderingen in het proactieve politieoptreden met name worden veroorzaakt door de toegenomen media-aandacht en de hieruit voortvloeiende noodzaak om ‘er iets aan te doen’ (Warren & Farrell, 2005; Warren & Tomaskovic-Devey, 2009; Heaton, 2010). De combinatie van wetgeving, registratie en toezicht door leidinggevendens zorgt ervoor dat politieagenten alerter worden op de rechtvaardiging (*probable cause*) van proactief politieoptreden. De externe (media)druk zorgt niet alleen voor de noodzaak tot beleidsontwikkeling, maar ook voor zelfregulatie onder politieagenten: men wordt voorzichtiger (Heaton, 2010, zie ook hoofdstuk 4).

Met enige terughoudendheid kan worden gesteld dat een combinatie van interventies een bijdrage kan leveren aan het verminderen van etnisch profileren.⁴⁹ Dit betekent dat iedere te plegen interventie moet worden ingebed in een

48 Hierbij moet worden opgemerkt dat alternatieve verklaringen niet volledig zijn uit te sluiten. Zo merken Warren & Tomaskovic-Devey (2009) op dat het aantal politieagenten van de North Carolina State Highway Patrol in de onderzoeksperiode is afgenomen. Dit kan ook een verklaring zijn voor de afname van het aantal ‘searches’, al blijven de afname van de oververtegenwoordiging van Afro-Amerikanen en de toename van het hit-ratio dan wel overeind.

breedere veranderaanpak waarin ook andere interventies een plek hebben en worden geïmplementeerd (De Ridder e.a. 2016; O'Neill & Holdaway, 2017). In het volgende hoofdstuk verplaatsen we de aandacht naar het implementatieproces van het beleid voor het tegengaan van etnisch profileren. Beleid kan immers pas effectief zijn als het 'goed' is geïmplementeerd. Dit blijkt echter geen sinecure.

49 Hierbij moet nadrukkelijk worden opgemerkt dat een afname van het aandeel burgers met een migratieachtergrond nog niet hetzelfde is als een afname van etnisch profileren. Het onderzoeken van veranderingen in de mate van etnisch profileren impliceert eigenlijk dat de objectieve en redelijke rechtvaardiging voor een eventuele oververtegenwoordiging van burgers met een migratieachtergrond ook in onderzoek wordt betrokken. Dit illustreert de complexiteit van het meten van veranderingen in de mate waarin politieagenten etnisch profileren (zie ook Landman & Kleijer-Kool, 2016).

De onvermijdelijke onderstroom

In dit hoofdstuk verplaatsen we de aandacht van de effecten van (gecombineerde) interventies naar de ervaringen met het veranderproces dat in politieorganisaties heeft plaatsgevonden naar aanleiding van signalen van etnisch profileren en daaropvolgend overheids- en politiebeleid. Met name in het Verenigd Koninkrijk is hier enig kwalitatief onderzoek naar gedaan. Hieruit blijkt dat het implementatie- of veranderproces bij de aanpak van etnisch profileren vooral is gericht op de bovenstroom van de politieorganisatie (beleid, afspraken, trainingen). Voor het verloop en het effect van het veranderproces blijkt de onderstroom in de politieorganisatie er vooral toe te doen. Het gaat hierbij onder andere om de opvattingen, drijfveren en gevoelens van politiemensen, in het bijzonder op uitvoerend niveau. Het ‘implementeren’ van allerlei maatregelen voor het tegengaan van etnisch profileren is daardoor niet zozeer een praktische, maar vooral een emotionele uitdaging (Shiner, 2010). Hieronder behandelen we een aantal emoties die in de onderstroom spelen, zoals boosheid (§4.1), onzekerheid en angst (§4.2). Vervolgens besteden we aandacht aan het top-downkarakter van het veranderproces rondom proactieve controles en de consequenties hiervan, mede gegeven de onderstroom (§4.3). We sluiten af met de conclusie dat veranderprocessen rondom etnisch profileren gepaard zouden moeten gaan met enige bescheidenheid ten aanzien van wat mogelijk is.

4.1 Gevoelens van boosheid en onrechtvaardigheid

Etnisch profileren, discriminatie, institutioneel racisme: het zijn probleemdefinities aan het adres van de politie die iets doen met de mensen in de politieorganisatie. Dit blijkt vooral uit onderzoek dat is verricht met betrekking tot de omvangrijke hervormingsagenda die de politie in Engeland en Wales heeft doorgevoerd. Deze hervorming startte naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek naar het handelen van de politie en andere publieke organisaties na de moord op Stephen Lawrence in Londen in 1993. Dit onderzoek werd verricht door een onderzoekscommissie onder leiding van Sir William Macpherson

en heeft geleid tot het veelbesproken Macpherson-rapport (1999). Daarin is geconstateerd dat bij onder andere de politie sprake was van ‘institutioneel racisme’. Met deze term wordt verwezen naar het collectief falen van de organisatie in het voorzien in een passende en professionele dienstverlening aan burgers vanwege hun huidskleur, cultuur of etnische afkomst. Institutioneel racisme manifesteert zich volgens de opstellers van het rapport in zowel beleid en procedures als in houding en gedrag, en leidt tot benadeling van etnische minderheden.⁵⁰ De auteurs beschouwen proactieve controles dan ook als een politiepraktijk waarin institutioneel racisme tot uitdrukking komt.

De probleemdefiniëring van institutioneel racisme heeft geleid tot veel boosheid onder politiefunctionarissen in het Verenigd Koninkrijk. Hierbij speelde mee dat de term institutioneel racisme veelal niet goed werd begrepen door politieagenten (Foster e.a., 2005; Souhami, 2014). Zo werd institutioneel racisme verward met individueel racisme: men dacht dat institutioneel racisme stond voor wijdverspreid individueel racisme onder politieagenten. Daarbij is het van belang om op te merken dat deze interpretatie niet alleen heeft geleid tot veel boosheid bij politieagenten, maar ook tot managementaandacht voor racisme van politieagenten. Politieorganisaties zijn zich gaan richten op individuen in plaats van op de organisatorische of institutionele context waarbinnen die individuen hun werk doen (Souhami, 2014). Hierdoor heeft de uitwerking van het Macpherson-rapport diepe wonden geslagen in de politieorganisatie, in het bijzonder in Londen. Het heeft geleid tot een collectief trauma, mede omdat de ervaren aanval op ‘de werkvloer’ vanwege de sterke identificatie met het politievak ervaren werd als ‘an attack on the self’ (Shiner, 2010: 941). Politiefunctionarissen op het uitvoerende niveau activeerden vervolgens uiteenlopende defensiemechanismen om de professionele identiteit te beschermen, zoals ontkenning (‘etnische minderheden worden vaker gecontroleerd, omdat zij vaker criminaliteit plegen’), projectie (‘het is racistisch om ons racistisch te noemen’) en afschuiving (‘het speelt elders’) (Shiner, 2010). Er was daarnaast sprake van een afname van de werkmotivatie onder politieagenten (Foster e.a., 2005). Een effect dat ook zichtbaar is bij politieagenten in de Verenigde Staten naar aanleiding van de maatschappelijke kritiek op het functioneren van de

50 Door het probleem te definiëren als institutioneel racisme werden in de probleemdefiniëring twee bewegingen gemaakt (Souhami, 2014). De eerste beweging was van bewust/intentioneel racisme naar onbewust/niet-intentioneel racisme. De tweede beweging was van het gedrag/optreden van individuele politieagenten naar de organisatorische praktijken (zoals beleid en procedures) waarbinnen politieagenten hun werk uitvoeren. Ook in ons land is geweest op de institutionele inbedding van etnisch profileren (zie bijvoorbeeld Çankaya, 2015; Mutsaers, 2015; Landman & Kleijer-Kool, 2016). Zie ook hoofdstuk 5.

politie en politieagenten in het kader van de gebeurtenissen in bijvoorbeeld Ferguson (Rosenbaum & McCarthy, 2017).

De qua aard en omvang unieke hervormingen die naar aanleiding van het Macpherson-rapport onder andere op het gebied van proactieve controles (stopformulieren) werden doorgevoerd, zijn door politieagenten beschouwd als onterechte kritiek op hun huidige manier van werken. Dit sluit aan bij andere studies waaruit naar voren komt dat politieagenten veranderingen in het politiewerk die door anderen worden voorgesteld veelal opvatten als kritiek: 'het moet anders, dus we doen het nu blijkbaar niet goed' (MacQueen & Bradford, 2017). De expliciete of impliciete kritiek die politieagenten ervaren wordt door een groot deel van de politieagenten verworpen (zie Foster, 2005; Shiner, 2010).⁵¹ Het dominante gevoel is 'wij doen gewoon ons werk ten behoeve van de veiligheid van anderen en nu krijgen we dit op ons bord'.

Naast de kritiek van buiten kan de interne vertaling van deze kritiek ook tot gevoelens van frustratie leiden bij politieagenten. Leidinggevend, zeker op strategisch niveau, gaan in de regel anders om met probleemdefinities als etnisch profileren, discriminatie en institutioneel racisme dan politiemensen in de uitvoering. Zo werd bijvoorbeeld ten tijde van het Macpherson-rapport de probleemdefiniëring van institutioneel racisme (in het openbaar) geaccepteerd door (een deel van de) politieleiders op strategisch niveau. Politieagenten voelden zich hierdoor niet gesteund door hun leidinggevend en de politieorganisatie en 'suggested they had been made scapegoats'. (Foster e.a., 2005: 21). Een gevolg hiervan was dat er daardoor meer afstand ontstond tussen politieleiders en politieagenten (Rowe, 2004) en een 'gespleten' organisatie zichtbaar werd (Shiner, 2010: 937).

Als gevolg van de ervaren kritiek vanuit de omgeving en het gebrek aan steun vanuit de eigen organisatie, kan onder politieagenten het gevoel gaan heersen dat zij onrechtvaardig worden behandeld (MacQueen & Bradford, 2017; zie ook Rosenbaum & McCarthy, 2017). Er ontstaat dan een proces waarin politieagenten de verwijten die zij over hun optreden krijgen, projecteren op de politieorganisatie die hen onrechtvaardig behandelt. Hierbij zij opgemerkt dat deze gevoelens van onrechtvaardigheid niet alleen te maken hebben met ervaren maatschappelijke kritiek en het gebrek aan steun van de eigen organisatie naar aanleiding van deze kritiek, maar ook voortvloeien uit een meer algemene onvrede onder politieagenten over de mate waarin naar hun signalen en zorgen

51 De probleemdefinitie van institutioneel racisme werd door politieagenten met een migratieachtergrond meer onderschreven dan door politieagenten zonder migratieachtergrond (zie Foster e.a., 2005; Shiner, 2010).

wordt geluisterd door hun leidinggevend. Deze onvrede manifesteert zich in het bijzonder tijdens perioden waarin de aandacht voor politieagenten onder druk kan staan, zoals tijdens een reorganisatie (zie bijvoorbeeld MacQueen & Bradford, 2017). Het moge duidelijk zijn dat het doorvoeren van veranderingen in een dergelijke emotionele context zeer weerbarstig is, zeker als deze emoties niet worden geadresseerd.

4.2 Gevoelens van onzekerheid en angst

Uit onderzoek naar het politietoedreden in de periode na het Macpherson-rapport blijkt dat de maatschappelijke kritiek en hervormingen in de politieorganisatie hebben geleid tot onzekerheid en angst onder politieagenten (Foster e.a., 2005; Shiner, 2010). De onzekerheid had onder andere betrekking op het rechtmatig gebruik van bevoegdheden. Men had in het verleden routines ontwikkeld – zoals ‘fishing trips’ waarin op basis van vrijwillige medewerking van burgers (zonder voldoende grond) op zoek werd gegaan naar strafbare feiten (zoals bezit van drugs en/of wapens) – die nu door de overheid en de eigen organisatie ter discussie werden gesteld dan wel werden verboden. Politieagenten raakten hierdoor gedesoriënteerd: wat mag ik (eigenlijk nog)? Het vertrouwen in (de legitimiteit van) het eigen proactieve optreden nam af. Daarnaast hadden politieagenten het gevoel dat hun mogelijkheden om bij te dragen aan de bestrijding van criminaliteit werden beperkt. ‘It’s like patrolling with one arm behind your back’, zo gaf een van de geïnterviewde politieagenten te kennen (Foster e.a., 2005: 30).

De angst onder politieagenten had diverse bronnen. De eerste bron betrof burgers die agenten in de onderlinge confrontatie uitmaakten voor racist (Foster e.a., 2005). In de periode na het Macpherson-rapport ervoeren politieagenten dat burgers met een migratieachtergrond met enige regelmaat de ‘race card’ speelden. Deze ervaring komt ook naar voren uit onderzoek in Nederland: berichtgeving over etnisch profileren in de media heeft direct invloed op de contacten tussen politieagenten en burgers op straat (zie Landman & Kleijer-Kool, 2016). Het verwijt van discriminatie of racisme van burgers kan de interactie tussen politieagenten en burgers onder druk zetten en leiden tot escalatie. Daarnaast kan het leiden tot klachten aan het adres van politieagenten. En dit raakt de tweede bron van angst: de toegenomen alertheid binnen de politieorganisatie op het gedrag van politieagenten in relatie tot het thema discriminatie of racisme. Zo waren in de periode van het Macpherson-rapport (sommige) politieagenten bang om

gestraft te worden door leidinggevend en naar aanleiding van het optreden op straat of het gedrag in de omgang met collega's (Foster e.a., 2005).

De hierboven beschreven gevoelens van onzekerheid en angst leidden onder politieagenten in Engeland en Wales tot terughoudendheid bij proactief controleren. 'Indeed, in all sites, observed officers reported a climate in the aftermath of the Inquiry in which "people were too afraid" to stop and search for fear of being accused of racism.' (Foster e.a., 2005: 29-30) Er ontstond een houding van 'geen risico's nemen' ('lay low, cover your ass'). Een vergelijkbaar effect heeft zich eveneens voorgedaan in New Jersey in de Verenigde Staten naar aanleiding van een in de media breed uitgemeten schandaal rondom etnisch profileren en daaropvolgend beleid (Heaton, 2010). Politieagenten werden terughoudender in hun optreden, wat vermoedelijk resulteerde in minder aanhoudingen van burgers met een migratieachtergrond. Ook op dit moment zijn er indicaties dat politieagenten in de Verenigde Staten, als gevolg van de rellen en spanningen tussen politie en de Afro-Amerikaanse gemeenschap, minder actief zijn met proactieve controles in buurten waar veel criminaliteit wordt gepleegd. Dit zogenaamde 'Ferguson effect' moet echter nog beter worden onderzocht (Rosenbaum & McCarthy, 2017).

4.3 Geen draagvlak voor veranderingen

Kenmerkend voor het implementatieproces rondom het verbeteren van proactieve controles is dat de noodzaak tot verandering is gedefinieerd door degenen die zelf veelal geen onderwerp van verandering zijn. 'The will to change a police organization rarely arises from within the same group that is the subject of reform efforts.' (Giacomantonio & Litmanovitz, 2017: 3). Op strategisch niveau is er op enig moment, al dan niet gevoed door externe druk, een noodzaak of wens tot verandering in het politieoptreden aanwezig. Men staat dan voor de opgave om deze verandering tot realiteit te maken. Het veranderproces krijgt hierdoor een top-downkarakter en er wordt een beroep gedaan op het middenkader om de gewenste verandering te realiseren. 'Reform tends to be a top-down affair, with senior management or superordinate political structures deciding that reform needs to take place, and then tasking a group in the middle of the organization to find ways to get those at the front lines to change in some way.' (Giacomantonio & Litmanovitz, 2017: 3)

Uit onderzoek naar recente veranderprocessen gericht op het (proactief) politieoptreden, komt naar voren dat de veranderaanpak die wordt gekozen

vooral uit communiceren bestaat. Oftewel, implementeren is naar beneden communiceren: vertellen wat er moet veranderen, vaak met behulp van allerlei documenten (zie ook Landman e.a., 2015). De daadwerkelijke implementatie wordt overgelaten aan de operationele onderdelen (MacQueen & Bradford, 2017). De communicatie over dergelijke veranderingen bereikt het operationele niveau echter zelden zoals was beoogd: de bedoeling van een verandering komt niet goed door (MacQueen & Bradford, 2017; Giacomantonio & Litmanovitz, 2017). Hierbij speelt mee dat politieagenten bij de communicatie over gevoelige onderwerpen als etnisch profileren en discriminatie al snel de indruk hebben dat zij het echte verhaal bij de maatregelen niet te horen krijgen. Ten tijde van de veranderingen naar aanleiding van het Macpherson-rapport werd naar de indruk van politieagenten veel verhullende taal gebruikt door onder andere politici, beleidsmakers en politieleiders (Foster e.a., 2005). Zo werden de stopformulieren volgens politieagenten ‘verkocht’ als middel om de transparantie te verbeteren, terwijl deze volgens hen eigenlijk waren bedoeld om hun optreden aan banden te leggen (Shiner, 2010). Daarnaast moet bij specifieke interventies ten behoeve van meer diversiteit rekening worden gehouden met gevoelens van positieve discriminatie en diversiteitsmoedigheid onder (groepen) politieagenten (Cashmore, 2002; Coon, 2016).

En zelfs al komt de bedoeling van veranderingen wel goed door, op operationeel niveau wordt er geregeld getwijfeld aan de mate waarin de (aan hen) gevraagde veranderingen legitiem zijn (Giacomantonio & Litmanovitz, 2017). Niet alleen hebben politiemensen het gevoel dat ze onterecht kritiek krijgen, ze zijn er ook van overtuigd dat degenen die verandering willen niet begrijpen wat het politiewerk inhoudt en daardoor niet tot goede voorstellen kunnen komen (MacQueen & Bradford, 2017; zie ook Landman e.a., 2015). De veranderingen worden hen opgedrongen zonder dat er draagvlak voor is; er is een gebrek aan ‘officer buy in’ (zie MacQueen & Bradford, 2017; Rosenbaum & MacCarthy, 2017). Dergelijk draagvlak is echter van groot belang, aangezien de gewenste verandering in het politieoptreden maar beperkt kan worden afgedwongen. De context van het politiewerk op straat wordt immers gekenmerkt door een combinatie van een hoge mate van handelingsvrijheid en een lage mate van zichtbaarheid voor leidinggevenden. Politieagenten zijn vanwege hun discretionaire ruimte in staat om opdrachten van hogerhand in zekere mate te ondermijnen en te negeren (MacQueen & Bradford, 2017). Dit maakt dat politieagenten slechts in beperkte mate kunnen worden ‘gedwongen’ om op een andere manier op te treden. Dit geldt overigens voor meer ‘street level bureaucratieën’ (zie Lipsky, 1980).

Waar politieagenten wel proberen om de eigen manier van optreden – bijvoorbeeld op het punt van bejegening – aan te passen op basis van door anderen beoogde veranderingen, heeft men te maken met de hardnekkigheid van bestaande routines. Uit onderzoek komt namelijk naar voren dat nieuwe manieren van optreden onwennig en oncomfortabel kunnen aanvoelen (MacQueen & Bradford, 2017). Een andere manier van proactief politieoptreden vraagt van politieagenten dat zij *omleren* (Zie Coutu, 2002): bestaande overtuigingen (bijvoorbeeld over de relatie tussen bepaalde uiterlijke kenmerken van burgers en deviant gedrag) moeten worden losgelaten en andere overtuigingen moeten worden opgebouwd. In dit soort situaties kunnen mensen leerangst ervaren. Het gaat om vrees voor tijdelijk verlies van competentie ('ik kan niet al deze factoren in mijn afwijging betrekken'), verlies van identiteit ('ik handel op basis van mijn intuïtie') en verlies van groepslidmaatschap ('wat doe jij ineens netjes, ben je soms op cursus geweest'). Leerangst belemmert zodoende het aanleren van nieuw gedrag (Schein, 2008). In dergelijke situaties zoeken mensen – vanwege de onwennigheid en het gebrek aan comfort – naar wegen om de oude bewezen en dierbare overtuigingen nuttig en productief te houden. Mensen camoufleren hun oude overtuigingen desnoods met nieuw gedrag totdat ze hun oude gedrag weer veilig kunnen vertonen, zo stelt Schein (zie Coutu, 2002).

4.4 Bescheidenheid is op zijn plaats

In dit hoofdstuk is, op basis van onderzoek uit het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, ingegaan op de onderstroom in de politieorganisatie bij onderwerpen als etnisch profileren en discriminatie. Duidelijk is geworden dat de veranderingen die naar aanleiding van signalen van etnisch profileren en discriminatie door de politie moeten worden doorgevoerd door politieagenten worden opgevat als kritiek op hun optreden en veelal niet op hun steun kunnen rekenen. In dergelijke omstandigheden ontstaan er bij politieagenten onrechtvaardigheidsgevoelens en worden als reactie daarop allerlei defensiemechanismen geactiveerd, die de realisering van de beoogde veranderingen bemoeilijken (zie o.a. Foster e.a., 2005; Shiner, 2010; MacQueen & Bradford, 2017). Dit neemt niet weg, zo blijkt ook uit hoofdstuk 3, dat zich naar aanleiding van een combinatie van maatregelen wel degelijk positieve effecten kunnen voordoen in het politieoptreden. Het voornaamste effect is een afname van het aantal proactieve controles. We moeten er echter rekening mee houden, zo laat dit hoofdstuk zien, dat een dergelijke afname eerder te maken kan hebben met onzeker-

heid en angst onder politieagenten dan met een overtuiging dat ander optreden nodig is. Daarmee is het risico aanwezig dat de veranderingen zich aan de oppervlakte en tevens tijdelijk voordoen en er van een meer diepgaande verandering bij politieagenten nauwelijks sprake is. Hiermee bedoelen we dat bijvoorbeeld het taalgebruik in de kantine wel verandert, en politieagenten deels ook ander gedrag laten zien, maar dat de onderliggende overtuigingen niet worden beïnvloed. De maatregelen die worden genomen, kunnen dan het karakter krijgen van ‘window dressing’: het lijkt van een afstand wel effectief, maar in de uitvoering op de ‘werkvloer’ valt het tegen (zie Cashmore, 2002).

Decennia van hervormingen in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten laten zien dat het tegengaan van etnisch profileren een taai vraagstuk is dat niet zomaar is ‘opgelost’. Het vraagstuk is daar ondanks alle inspanningen nog steeds even relevant en vergt een lange adem (zie ook O’Neill & Holdaway, 2007). Hoewel ervaringen elders zich niet zomaar laten vertalen in concrete aangrijpingspunten en lessen voor de Nederlandse context, kan gesteld worden dat het verstandig is om realistisch te zijn over de mogelijkheden in de aanpak om etnisch profileren tegen te gaan. Bescheidenheid lijkt passender dan te grote ambities. Wie het vraagstuk ter hand neemt, moet rekening houden met de emotionele onderstroom in de politieorganisatie en de weerbarstigheid die hiermee verband houdt (zie ook Landman e.a., 2015). ‘Police reform should anticipate and address the defences it is likely to provoke.’ (Shiner, 2010: 951). Het is hierbij van belang om er op enigerlei wijze voor te zorgen dat politieagenten meedoen in het veranderproces in plaats van dat zij veranderingen uitsluitend ondergaan (MacQueen & Bradford, 2017). Rosenbaum en McCarthy (2017) wijzen erop dat dit niet gemakkelijk is in de sterk gepolitiseerde omgeving waarin de politie tegenwoordig functioneert. Het is volgens hen in ieder geval van belang om te investeren in een alternatieve veranderaanpak, waarin (a) aandacht wordt besteed aan het perspectief van politieagenten en hun gevoel van rechtvaardigheid, en (b) er waardering en erkenning is voor het werk dat zij in de samenleving verrichten.

Conclusies

In dit laatste hoofdstuk formuleren we de conclusies die op basis van deze internationale literatuurstudie kunnen worden getrokken. In paragraaf 1 introduceren we een kader dat wordt gebruikt bij het formuleren van de conclusies. In paragraaf 2 presenteren we de conclusies. In paragraaf 3 wordt het hoofdstuk afgesloten met een bescheiden blik op de toekomst: wat zijn de consequenties van deze literatuurstudie voor de aanpak van etnisch profileren en vervolgonderzoek?

5.1 Interventies ordenen: niveaus van bewijskracht

Terug naar de bedoeling van dit onderzoek: door middel van deze (systematische) literatuurstudie beogen wij een bijdrage te leveren aan de aanpak voor het tegengaan van etnisch profileren door de politie in Nederland. Dit doen wij door kennis uit bestaand internationaal onderzoek naar interventies voor het tegengaan van etnisch profileren beschikbaar te maken voor de praktijk. Op deze wijze wordt het mogelijk om te komen tot *evidence based policy* (Rouw, 2011). In het kader van *evidence based policy* kan een onderscheid worden gemaakt tussen een instrumentele en een deliberatieve opvatting (Rouw, 2011). De instrumentele opvatting gaat uit van een een-op-eentoeëpassing van wetenschappelijk onderzoek in beleid. In de deliberatieve opvatting staat de integrale afweging centraal: het oordeel dat een professional, beleidsmaker of politicus vormt op basis van onder meer wetenschappelijk onderzoek. Beleidsmakers maken een eigen afweging, maar het is van meerwaarde als zij dit doen met *gevoel voor bewijs*. Het gaat erom dat men beter geïnformeerd keuzes maakt. De wetenschap kan de tastzin en intuïtie van beleidsmakers verscherpen, zodat men steeds meer gevoel krijgt voor wat vermoedelijk wel en niet geschikt is (Pielke, 2007).

Om het gevoel voor bewijs met betrekking tot interventies voor het tegengaan van etnisch profileren te versterken, hebben wij op basis van literatuuronderzoek in kaart gebracht wat bekend is over de effecten van bepaalde interventies. In dit hoofdstuk zetten wij de uitkomsten hiervan op een rij. Hierbij geven

wij aan in welke mate er bij een specifieke interventie sprake is van bewijs. Wij gebruiken hierbij een hulpmiddel: *niveaus van bewijskracht*. De effectladder van het Nederlands Jeugdinstituut is een instrument dat hierbij naar ons idee behulpzaam is. In deze effectladder wordt onderscheid gemaakt tussen vijf niveaus van bewijskracht.

Het niveau van bewijskracht is altijd voorlopig in de zin dat nader onderzoek kan leiden tot een ander niveau van bewijskracht, maar ook tot een ander oordeel over de effectiviteit. Tevens zij opgemerkt dat het niet zo hoeft te zijn dat er iets schort aan de kwaliteit van interventies die niet als ‘bewezen effectief’ zijn aangeduid. Het is goed mogelijk dat deze wel degelijk effectief zijn om etnisch profileren door politieagenten tegen te gaan. Wat echter geconstateerd wordt, is dat het bewijs voor deze effectiviteit ontbreekt.

Tabel 5.1: Niveaus van bewijskracht

Niveau	Beschrijving
0	<p><i>Werken met impliciete kennis</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zit in de hoofden van professionals - Werkwijze en effecten zijn onduidelijk - Niet goed overdraagbaar
1	<p><i>Goed beschreven interventies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Doel, doelgroep, aanpak en randvoorwaarden zijn uitgewerkt - Werkwijze van de interventie is te begrijpen - Interventie is overdraagbaar
2	<p><i>Goed onderbouwde interventies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Interventietheorie is uitgewerkt (expliciteren van mechanismen) - Aannemelijk verhaal over dat de interventie kan werken - Eventueel ondersteund met algemeen aanvaarde theorieën
3	<p><i>Doeltreffende interventies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Er zijn cijfers beschikbaar die laten zien dat de interventie werkt - Gegevens leveren eerste indicatie dat interventie werkt - Waardoor de interventie werkt is onduidelijk (mechanismen)
4	<p><i>Bewezen effectieve interventies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Voldoende causale bewijskracht: verbetering is toe te schrijven aan interventie - Interventie is onderzocht door middel van een (quasi-)experimentele opzet (voor- en nameting en controlegroep) dan wel een opzet die een vergelijkbaar inzicht geeft (bijvoorbeeld een herhaalde casestudie) - Beter inzicht in waardoor de interventie werkt (mechanismen)

5.2 De belangrijkste conclusies op een rij

In deze literatuurstudie stond de volgende onderzoeksvraag centraal:

Wat is er in de wetenschappelijke literatuur bekend over de effectiviteit van interventies voor het tegengaan van etnisch profileren bij de politie?

In de volgende tabel zijn de zeven onderzochte interventies opgenomen. Per interventie is aangegeven op welke aspecten deze beoogt in te grijpen en van welk niveau van bewijskracht naar ons idee sprake is. Daarnaast wordt een beknopte toelichting op het niveau van bewijskracht gegeven.

De eerste conclusie die op basis van dit literatuuronderzoek kan worden getrokken, volgt direct uit deze tabel: *er zijn voor het tegengaan van etnisch profileren geen interventies bekend die als bewezen effectief kunnen worden gekwalificeerd*. Een reden hiervoor is dat er in de wetenschappelijke literatuur niet zo veel bekend is over de effecten van interventies voor het tegengaan van etnisch profileren. Er is vooralsnog weinig onderzoek verricht naar (de effecten van) interventies voor het tegengaan van etnisch profileren. Onderzoek richt zich vooral op de aard en omvang van etnisch profileren en op de vraag of etnisch profileren effectief is in de bestrijding van criminaliteit (Heaton, 2010). En het onderzoek dat naar interventies voor het tegengaan van etnisch profileren is gedaan, heeft veelal geen onderzoeksopzet die kan leiden tot de kwalificatie 'bewezen effectief'. Bij de beschikbare onderzoeken die wel (quasi)experimenteel zijn opgezet, geven de uitkomsten geregeld een gemengd beeld (zoals bij bodycams). Dit wil zeggen dat sommige onderzoeken positieve effecten rapporteren, terwijl andere geen effecten of soms zelfs negatieve effecten rapporteren. De interventies die op basis van deze literatuurstudie als het meest bewezen kunnen worden beschouwd (en dit is relatief), zijn het 'invoeren van stopformulieren' en het 'bevorderen van procedureel rechtvaardig optreden'. Bij laatstgenoemde interventie moet worden opgemerkt dat de effectiviteit van trainingen om gedrag van politieagenten te veranderen twijfelachtig is. Dit blijkt ook uit evaluaties van andere interventies die in dit literatuuronderzoek zijn betrokken, zoals 'professioneler proactief controleren'. Hoewel training een veelvoorkomend onderdeel is van veranderprogramma's voor het tegengaan van etnisch profileren (zie Schultz & Withrow, 2004), is er vooralsnog weinig bewijs dat het trainen van politieagenten leidt tot veranderingen in de manier van kijken, denken en optreden van politieagenten (zie ook Skogan & Frydell, 2004; Neyroud, 2011).

Tabel 5.2: De interventies gewogen

Interventie	Effectgebied	Niveau	Toelichting
(In)formele richtlijnen	<i>Beslissingen</i> <i>Bejegening</i>	2	Er zijn geen eenduidige aanwijzingen dat (in)formele richtlijnen het gedrag van politieagenten beïnvloeden. Formeel lijkt effectiever dan informeel.
Stopformulieren	<i>Beslissingen</i> <i>Bejegening</i>	3	Er zijn aanwijzingen dat stopformulieren in combinatie met andere interventies het gedrag van politieagenten beïnvloeden.
Gebruik van bodycams	<i>Beslissingen</i> <i>Bejegening</i>	2	Er zijn geen eenduidige aanwijzingen dat door het gebruik van bodycams het gedrag van politieagenten wordt beïnvloed.
Diversiteit	<i>Opvattingen</i> <i>Bejegening</i>	2	Er zijn geen eenduidige aanwijzingen dat meer diversiteit ook leidt tot andere opvattingen en gedrag bij politieagenten en, breder gezien, het de relatie tussen de politie en burgers met een migratieachtergrond versterkt.
Impliciete vooroordelen	<i>Opvattingen</i> <i>Selecties</i> <i>Beslissingen</i>	2	Er is (nog) niet aangetoond dat een training 'impliciete vooroordelen' deze vooroordelen duurzaam doet verminderen en dat zo'n training doorwerkt in gedrag.
Procedurale rechtvaardigheid	<i>Opvattingen</i> <i>Bejegening</i>	3	Er zijn goede aanwijzingen dat het concept effectief is, maar bewijs voor doorwerking van training naar gedrag is minder eenduidig.
Professioneler controleren	<i>Selecties</i> <i>Beslissingen</i>	2	Er zijn indicaties dat de training effect heeft op de kennis en houding van politieagenten, maar bewijs voor doorwerking van training naar gedrag is er (nog) niet.

De tweede conclusie is dat het combineren van verschillende interventies enig effect lijkt te hebben op de mate waarin politieagenten proactieve controles uitvoeren. Dit wil zeggen dat politieagenten minder proactief gaan controleren, al is niet met zekerheid te zeggen dat dit door de (gecombineerde) interventies komt. De oververtegenwoordiging van burgers met een migratieachtergrond neemt in sommige gevallen af, maar blijft wel bestaan. Kortom: ook veranderprogramma's die bestaan uit verschillende interventies leiden niet zomaar tot een sterke afname van etnisch profileren. Voor een afname van etnisch profileren dient namelijk vooral de oververtegenwoordiging van burgers met een migratieachtergrond in proactieve controles, voor zover die niet objectief en redelijk kan worden gerechtvaardigd, af te nemen.

De derde conclusie is dat veranderprogramma's voor het tegengaan van etnisch profileren gepaard gaan met uiteenlopende blokkades die een goede uitvoering ervan kunnen bemoeilijken. Ervaringen in het buitenland wijzen erop dat de maatschappelijke discussie over (de aanpak van) etnisch profileren en discriminatie door de politie bij politieagenten kan leiden tot het gevoel dat zij vanwege hun optreden worden 'bekritiseerd' en 'aangevallen'. Dit activeert allerlei defensiemechanismen en emoties (boosheid, angst, onzekerheid) die de effectiviteit van een veranderprogramma kunnen belemmeren. Het implementeren van maatregelen voor het tegengaan van etnisch profileren is dus niet alleen een praktische, maar ook een emotionele uitdaging (Shiner, 2010). In de zogenoemde bovenstroom (beleid, afspraken, trainingen) kunnen er allerlei 'logische' maatregelen worden genomen om etnisch profileren tegen te gaan, maar het effect van die maatregelen is voor een belangrijk deel afhankelijk van wat zich in de emotionele onderstroom van de politieorganisatie afspeelt. De aanpak om etnisch profileren tegen te gaan, moet rekening houden met de emotionele onderstroom. Een top-downveranderaanpak slaagt hier veelal niet in, zo maakt onderzoek uit het buitenland duidelijk.

Samengevat: wondermiddelen voor het tegengaan van etnisch profileren zijn niet voorhanden. Decennia van hervormingen in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten laten zien dat het tegengaan van etnisch profileren een taai vraagstuk is dat niet zomaar is opgelost, voor zover het überhaupt oplosbaar is. Het bereiken van effecten vergt een lange adem (zie ook O'Neill & Holdaway, 2007).

5.3 Hoe verder: de aanpak en vervolgonderzoek

In deze laatste paragraaf gaan we in op de vraag wat de consequenties van deze literatuurstudie kunnen zijn voor de aanpak van etnisch profileren en voor toekomstig onderzoek op dit gebied. In beide gevallen is enige terughoudendheid vereist. We kunnen op basis van deze studie niet meer doen dan enkele richtingen aangeven.

De voorliggende literatuurstudie levert geen eenduidig houvast op voor het tegengaan van etnisch profileren in Nederland. Er is maar in beperkte mate wetenschappelijke kennis beschikbaar over wat (niet) werkt. Het lijkt verstandig om verschillende interventies te combineren in een brede en samenhangende aanpak en hierbij de nadruk te leggen op de (procedurele) rechtvaardigheid van proactief controleren. Daarnaast is het aan te bevelen om niet alleen aandacht te besteden aan het optreden van politieagenten, maar ook oog te

hebben voor de institutionele structuren waarbinnen dit optreden tot stand komt. De aanpak om etnisch profileren tegen te gaan, wordt namelijk gedomineerd door interventies die zijn gericht op het gedrag van individuele politieagenten. Dit terwijl in vrijwel alle onderzoeken naar etnisch profileren en discriminatie in ons land wordt gewezen op de institutionele inbedding van dit gedrag: repressief veiligheidsbeleid en daarmee samenhangende wetgeving (bijvoorbeeld preventief fouilleren en de wet op de identificatieplicht), politiebeleid (bijvoorbeeld patseraanpak en dynamische verkeerscontrole), prestatie-indicatoren (bijvoorbeeld aantal verdachten), informatiestromen (bijvoorbeeld briefings en daderprofielen), enzovoort (Çankaya, 2015; Mutsaers, 2015; Landman & Kleijer-Kool, 2016). In de aanpak om etnisch profileren tegen te gaan ontbreekt deze invalshoek meestal. De actoren en systemen die op enigerlei wijze ‘prikkelers’ geven aan het gedrag van politieagenten blijven in belangrijke mate buiten beeld (zie ook Hoogenboom, 2017). Deze actoren zijn geneigd om etnisch profileren te veroordelen en te investeren in een aanpak om etnisch profileren tegen te gaan, maar maken hierbij een foto van de situatie waar zij zelf niet opstaan. Op de foto van de situatie staan namelijk alleen de politieagenten: de oorzaak voor het bestaan van etnisch profileren wordt in hun gedrag gezocht. Dit kan politieagenten, ondanks het soms verhullende taalgebruik, gemakkelijk de indruk geven dat alleen zij ‘schuldig’ zijn aan etnisch profileren. Deze (impliciete) schuldtoedeling doet iets in de onderstroom van de politieorganisatie, zoveel is wel duidelijk (zie hoofdstuk 4). ‘De werkvloer van de politie voelt zich onbegrepen. Als de hogere legerleiding wil dat wij preventief fouilleren en patsers aanpakken, dan doen wij dat, maar we krijgen stank voor dank.’ (Hoogenboom, 2017: 170). De effectiviteit van de aanpak om etnisch profileren tegen te gaan wordt vermoedelijk beperkt door de eenzijdige oriëntatie op het gedrag van politieagenten: het miskent andere oorzaken en roept tegenkrachten in de onderstroom op. Het lijkt daarom verstandig om deze eenzijdigheid op te heffen en breder te kijken naar oorzaken voor etnisch profileren en de wijze waarop deze oorzaken enigszins kunnen worden beïnvloed.

Dan het onderzoek. Gegeven het geringe aantal beschikbare effectstudies, ligt de belangrijkste aanbeveling voor de hand: verricht meer onderzoek naar effecten van interventies gericht op het tegengaan van etnisch profileren. Het verdient in het bijzonder aanbeveling om meer onderzoek te doen naar de effecten van trainingen op het proactieve optreden van politieagenten. Er wordt veel geïnvesteerd in opleiden en trainen, terwijl de effecten ongewis zijn (zie ook Giacomantonio & Litmanovitz, 2017). Ten tweede is het van belang om niet alleen onderzoek te doen naar de effecten van specifieke interventies, maar ook

naar de wijze waarop deze interventies zijn geïmplementeerd. Uit verschillende studies blijkt namelijk dat de effectiviteit van toegepaste interventies in grote mate afhangt van de wijze waarop deze geïmplementeerd zijn binnen de politie. Een ondeugdelijke implementatie kan ertoe leiden dat potentieel effectieve interventies niet tot hun recht komen of zelfs tot tegengestelde uitkomsten leiden (zie bijvoorbeeld MacQueen & Bradford, 2017). Ten derde is het aan te bevelen om bij de opzet van toekomstige effectstudies lering te trekken uit reeds uitgevoerd onderzoek. Om de bewijskracht van effectstudies te vergroten is het van belang om gebruik te maken van (quasi)experimentele designs met een populatie van voldoende omvang, meerdere metingen uit te voeren over een langere periode, en 'multisite'-analyse toe te passen om uitkomsten in verschillende werkgebieden te kunnen vergelijken. Daarbij is het van belang om ook verdiepend onderzoek toe te passen en gebruik te maken van een combinatie aan kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden (datatriangulatie) zoals registraties, vragenlijsten, interviews en observatie. Tot slot verdient het aanbeveling om in toekomstige studies aandacht te besteden aan de effecten van interventies op drie niveaus: kennis, houding én het daadwerkelijke gedrag van politiefunctionarissen. Met andere woorden, wat is de invloed van de interventie op de opvattingen (manier van denken), selecties (manier van kijken), beslissingen (al dan niet proactief optreden) en bejegening (het contact) van en door politieagenten. Hierdoor kan meer inzicht verkregen worden in de werking van de veronderstelde mechanismen van de interventie. Los van de wetenschappelijke relevantie, komt dit de effectiviteit van beleid vermoedelijk ten goede.

We beseffen dat het uitvoeren van effectstudies geen sinecure is. Het vraagt het nodige van de politieorganisatie, politieagenten, financiers, onderzoekers en andere betrokkenen. Wetenschappelijke kennis is echter essentieel om het gevoel voor bewijs te versterken. Meer effectonderzoek naar interventies voor het tegengaan van etnisch profileren biedt de mogelijkheid om in een volgende literatuurstudie stevigere uitspraken te doen over wat (niet) werkt bij het tegengaan van etnisch profileren. De relatie tussen de politie en burgers met een migratieachtergrond is belangrijk genoeg voor een dergelijke investering.

Literatuur

- Alderden, M., Farrell, A. & McCarty, W.P. (2017). 'Effects of police agency diversification on officer attitudes.' In: *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management* 40(1), 42-56.
- Amnesty International (2013). *Proactief politieoptreden vormt risico voor de mensenrechten. Onderkennen en aanpakken*. Amsterdam: Amnesty International.
- Ariel, B., Farrar, W.A. & Sutherland, A. (2015). 'The effect of police body-worn cameras on use of force and citizens' complaints against the police: A randomized controlled trial.' In: *Journal of quantitative criminology* 31(3), 509-535.
- Ariel, B., Sutherland, A., Henstock, D., e.a. (2016). 'Wearing body cameras increases assaults against officers and does not reduce police use of force: Results from a global multi-site experiment.' In: *European Journal of Criminology* 13(6), 744-755.
- Ariel, B., Sutherland, A., Henstock, D. e.a. (2017). "'Contagious Accountability": A Global Multisite Randomized Controlled Trial on the Effect of Police Body-Worn Cameras on Citizens' Complaints Against the Police.' In: *Criminal justice and behavior* 44(2), 293-316.
- Barrick, K., Hickman, M.J. & Strom, K.J. (2014). 'Representative policing and violence towards the police.' In: *Policing* 8(2), 193-204.
- Birzer, M.L. (2013). *Racial profiling. They stopped me because I'm.....!* Boca Raton/Londen/New York: CRC Press.
- Bjørkelo, B., Egge, M., Bye, H.H. & Ganapathy, J. (2014). 'Barriers to Achieving Ethnic Diversity in the Norwegian Police Service.' In: *Policing: A Journal of Policy and Practice* 9(1), 36-45.
- Bovenkerk, F. (2014). *Marokkaan in Europa, crimineel in Nederland. Een vergelijkende studie*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Bowling, B. & Phillips, C. (2003). 'Policing ethnic minority communities.' In: T. Newburn (red.). *Handbook of Policing*. Cullompton: Willan.
- Brunson, R.K., & Gau, J.M. (2015). 'Officer race versus macro-level context: A test of competing hypotheses about black citizens' experiences with and perceptions of black police officers.' In: *Crime and Delinquency* 61(2), 213-242.

- Caluwé, L. de & Vermaak, H. (2006). *Leren veranderen. Een handboek voor de veranderkundige*. Deventer: Kluwer.
- Cashmore, E. (2002). 'Behind the window dressing: ethnic minority police perspectives on cultural diversity.' In: *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28(2), 327-341.
- Çankaya, S. (2011). *Buiten veiliger dan binnen. In- en uitsluiting van etnische minderheden binnen de politieorganisatie*. Delft: Eburon.
- Çankaya, S. (2012). *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie. Het beslissingsproces tijdens proactief politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Çankaya, S. (2015). 'De politieke surveillance van ras en etniciteit.' In: L.G. Moor, J. Janssen, M. Easton, & A. Verhage (red.). *Etnisch profileren en interne diversiteit bij de politie. Cahiers Politiestudies 35*. Antwerpen: Maklu.
- Cherney, A. & Murphy, K. (2013). 'Policing terrorism with procedural justice: The role of police legitimacy and law legitimacy.' In: *Australian & New Zealand journal of criminology* 46(3), 403-421.
- Coon, J.K. (2016). 'Police officers' attitudes toward diversity issues: Comparing supervisors and non-supervisors on multicultural skills, values, and training.' In: *International Journal of Police Science & Management* 18(2), 115-125.
- Coutu, D. (2002). 'Edgar Schein: de angst om te leren.' In: *Opleiding & Ontwikkeling* 27(2), 34-42.
- Craen, M. van (2012). 'Determinants of ethnic minority confidence in the police.' In: *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38(7), 1029-1047.
- Dekkers, T., Woude, M. van der & Leun, J. van der (2015). "'Driving while black". Lessen en inzichten uit Amerikaans onderzoek naar racial profiling.' In: L.G. Moor, J. Janssen, M. Easton, & A. Verhage (red.). *Etnisch profileren en interne diversiteit bij de politie. Cahiers Politiestudies 35*. Antwerpen: Maklu.
- Dixon-Woods, M., Cavers, D., Agarwal, S., e.a. (2006). 'Conducting a critical interpretive synthesis of the literature on access to healthcare by vulnerable groups.' In: *BMC medical research methodology* 6(1), 35-48.
- Duijndam, C. & Prins, B. (2017). *Geboren en getuige in de Schilderswijk. Verhalen van jongeren in een Haagse wijk over vertrouwen in de politie*. Den Haag: De Haagse Hogeschool.
- Epp, C.R., Maynard-Moody, S. & Haider-Markel, D. (2014). *Pulled over. How police stops define race and citizenship*. Chicago/Londen: The University of Chicago Press.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2017). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey Muslims. Selected findings*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- Flight, S. (2017). *De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk. Een internationaal literatuuronderzoek*. Apeldoorn/Amsterdam: Politie en Wetenschap, Reed Business.
- Foster, J., Newburn, T. & Souhami, A. (2005). *Assessing the impact of the Stephen Lawrence Inquiry*. Londen: Home Office Research, Development and Statistics Directorate.
- Fridell, L.A. (2017). *Producing bias-free policing: A science-based approach*. Springer.
- Gau, J.M. & Paoline, E.A. (2017). 'Officer Race, Role Orientations, and Cynicism toward Citizens.' In: *Justice Quarterly* 34(7), 1246-1271.
- Giacomantonio, C., Jonathan-Zamir, T., Litmanovitz, Y., e.a. (2016). *College of Policing Stop and Search Training Experiment. Proces evaluation*. Ryton-on-Dunsmore: College of Policing.
- Giacomantonio, C. & Litmanovitz, Y. (2017). 'Implementation fidelity in a loosely coupled system: the challenges of maintaining consistent "problem theory" and "programme theory" in a multi-force training pilot.' In: *Policing and Society* 27(6), 586-601.
- Glaser, J. (2015). *Suspect race: Causes and consequences of racial profiling*. Oxford: Oxford University Press.
- Gough, D., Thomas, J. & Oliver, S. (2012). 'Clarifying differences between review designs and methods.' In: *Systematic reviews* 1(1), 28-37.
- Grossmith, L., Owens, C., Finn, W., e.a. (2015). *Police, camera, evidence: London's cluster randomised controlled trial of BodyWornVideo*. Ryton-on-Dunsmore: College of Policing and the Mayor's Office for Policing and Crime (MOPAC).
- Guajardo, S.A. (2016). 'Ethnic diversity in policing: An application of quantile regression to the New York City Police Department.' In: *Journal of Ethnicity in Criminal Justice* 14(4), 254-289.
- Gustafson, J. (2013). 'Diversity in municipal police agencies: A national examination of minority hiring and promotion.' In: *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management* 36(4), 719-736.
- Heaton, P. (2010). 'Understanding the effects of antiprofiling policies.' In: *The Journal of Law and Economics* 53(1), 29-64.
- Hickman, M.J. & Piquero, A.R. (2009). 'Organizational, administrative, and environmental correlates of complaints about police use of force: Does minority representation matter?' In: *Crime & Delinquency* 55(1), 3-27.
- Holdaway, S. (2015). 'What Do We Know? Lessons from the History of Race Relations within Constabularies.' In: *Policing: A Journal of Policy and Practice* 9(1), 5-14.

- Home Office (2011). *Operation of police powers under the Terrorism Act 2000 and subsequent legislation: Arrests, outcomes and stops and searches*, Londen: Home Office.
- Hong, S. (2016). 'Representative bureaucracy, organizational integrity, and citizen coproduction: Does an increase in police ethnic representativeness reduce crime?' In: *Journal of Policy Analysis and Management* 35(1), 11-33.
- Hong, S. (2017). 'Does Increasing Ethnic Representativeness Reduce Police Misconduct?' In: *Public Administration Review* 77(2), 195-205.
- Hoogenboom, B. (2017). *Politie en liefde in tijden van onveiligheid. Functie, cultuur en waarden van de Nationale Politie*. Den Haag: Boom Criminologie.
- Jennings, W.G., Lynch, M.D. & Fridell, L.A. (2015). 'Evaluating the impact of police officer body-worn cameras (BWCs) on response-to-resistance and serious external complaints: Evidence from the Orlando police department (OPD) experience utilizing a randomized controlled experiment.' In: *Journal of Criminal Justice* 43(6), 480-486.
- Johnson, D., Wilson, D.B., Maguire, E.R. & Lowrey-Kinberg, B.V. (2017). 'Race and Perceptions of Police: Experimental Results on the Impact of Procedural (In)Justice.' In: *Justice Quarterly* 34(7), 1184-1212.
- Junger-Tas, J. & Zee-Nefkens, A.A. van der (1977). *Een observatieonderzoek naar het werk van de politie surveillance*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.
- Kahn, K.B. & Martin, K.D. (2016). 'Policing and race: Disparate treatment, perceptions, and policy responses.' In: *Social Issues and Policy Review* 10(1), 82-121.
- Katz, C.M., Kurtenbach, M., Choate, D.E. & White, M.D. (2015). *Phoenix, Arizona, smart policing initiative: evaluating the impact of police officer body-worn cameras*. Washington DC: US Department of Justice, Bureau of Justice Assistance.
- Lamers, M. (2016). *Ethnic profiling. Een onderzoek naar de rol die etnische achtergrond van burgers speelt bij overwegingen van een diender op straat en de mate van bewustzijn onder dienders van de effecten die negatieve ervaringen van burgers daaromtrent kunnen hebben*. Eindhoven: Nationale Politie Eenheid Oost-Brabant.
- Landman, W. (2015). *Blauwe patronen: betekenisgeving in politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Landman, W. & Kleijer-Kool, L. (2016). *Boeven vangen. Een onderzoek naar proactief politietoptreden*. Apeldoorn/Amsterdam: Politie en Wetenschap, Reed Business.
- Leun, J.P. van der, Woude, M.A.H. van der, Vijverberg, R.D., e.a. (2014). *Etnisch profileren in Den Haag? Een verkennend onderzoek naar beslissingen en opvattingen op straat*. Leiden: Universiteit Leiden.

- Lipsky, M. (1980). *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Löfstrand, C.H. & Uhnöo, S. (2014). 'Diversity Policing-Policing Diversity: Performing Ethnicity in Police and Private-Security Work in Sweden.' In: *Social Inclusion* 2(3), 75-87.
- Lowrey, B.V., Maguire, E.R. & Bennett, R.R. (2016). 'Testing the effects of procedural justice and overaccommodation in traffic stops: A randomized experiment.' In: *Criminal justice and behavior* 43(10), 1430-1449.
- MacPherson report (1999). *The Stephen Lawrence inquiry report of an inquiry by sir William Macpherson of Cluny advised by Tom Cook, Dr. John Sentamu & Dr. Richard Stone*. London: Home Office.
- MacQueen, S., & Bradford, B. (2015). 'Enhancing public trust and police legitimacy during road traffic encounters: results from a randomised controlled trial in Scotland.' In: *Journal of experimental criminology* 11(3), 419-443.
- MacQueen, S. & Bradford, B. (2017). 'Where did it all go wrong? Implementation failure – and more – in a field experiment of procedural justice policing.' In: *Journal of Experimental Criminology* 13(3), 321-345.
- Madon, S.M., Murphy, K. & Cherney, A. (2017). 'Promoting community collaboration in counterterrorism: do social identities and perceptions of legitimacy mediate reactions to procedural justice policing.' In: *The British Journal of Criminology* 57(5), 1144-1164.
- Mazerolle, L., Bennett, S., Antrobus, E. & Eggins, E. (2012). 'Procedural justice, routine encounters and citizen perceptions of police: Main findings from the Queensland Community Engagement Trial (QCET).' In: *Journal of experimental criminology* 8(4), 343-367.
- Meier, K.J. (1993). 'Representative Bureaucracy: A Theoretical and Empirical Exposition.' In: J.L. Perry (red.). *Research in Public Administration*. Greenwich, CT: JAI Press.
- Miller, J. & Alexandrou, B. (2016). *College of Policing stop and search training experiment: Impact evaluation. Report appendices*. Ryton-on-Dunsmore: College of Policing.
- Murphy, K., Madon, N.S. & Cherney, A. (2017). 'Promoting Muslims' cooperation with police in counter-terrorism: The interaction between procedural justice, police legitimacy and law legitimacy.' In: *Policing: An International Journal* 40(3), 544-559.
- Murphy, K., Mazerolle, L., & Bennett, S. (2014). 'Promoting trust in police: Findings from a randomised experimental field trial of procedural justice policing.' In: *Policing and Society* 24(4), 405-424.

- Mutsaers, P. (2015). *A public anthropology of policing. Law enforcement and migrants in the Netherlands*. Tilburg: Tilburg University.
- Nap, J. (2017a). 'Aanzet tot een nieuw verhaal voor politie en samenleving.' In: *Tijdschrift voor de Politie* 79(5), 6-11.
- Nap, J. (2017b). 'Het verhaal van de politie: waardig strijden voor "de goede zaak".' In: *Tijdschrift voor de Politie* 79(6), 6-11.
- Neyroud, P. (2011). *Review of police leadership and training*. Londen: Home Office.
- Noor, S., (2016). *Zonder vooroordelen. Een inventarisatie van interventies gericht op preventie van etnisch profileren door het verbeteren van de relatie tussen jongeren en politie*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Open Society Justice Initiative (2009). *Addressing ethnic profiling by police: A report on the strategies for effective stop and search project*. New York: Open Society Foundations.
- Open Society Justice Initiative (2015). *Fair and effective police stops. Lessons in Reform from Five Spanish Police Agencies*. New York: Open Society Institute.
- Ozkan, T., Worrall, J.L. & Piquero, A.R. (2016). 'Does minority representation in police agencies reduce assaults on the police?' In: *American journal of criminal justice* 41(3), 402-423.
- Parpworth, N. (2014). 'Reforming Police Powers of Stop and Search: Voluntary Action.' In: *The Police Journal* 87(4), 234-244.
- Peterson, A. & Uhnoo, S. (2012). 'Trials of loyalty: Ethnic minority police officers as 'outsiders' within a greedy institution.' In: *European Journal of Criminology* 9(4), 354-369.
- Pielke, R.A. (2007). *The honest broker. Making sense of science in policy and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- President's Task Force on 21st Century Policing (2015). *Final report of the president's task force on 21st century policing*. Washington DC: Office of Community Oriented Policing Services.
- Ready, J.T. & Young, J.T. (2015). 'The impact of on-officer video cameras on police-citizen contacts: findings from a controlled experiment in Mesa, AZ.' In: *Journal of Experimental Criminology* 11(3), 445-458.
- Ridder, J. de, Woestenburg, N. & Krol, E. (2016). *Het stopformulier. Verkenning van de werking van de registratie van staandhoudingen*. Groningen: Pro Facto.
- Rosenbaum, D.P. & Lawrence, D.S. (2011). *Teaching respectful police citizen encounters and good decision-making: Results of a randomized control trial with police recruits*. Washington DC: National Police Research Platform.

- Rosenbaum, D.P., Maskaly, J., Lawrence, D.S., e.a. (2017). 'The Police-Community Interaction Survey: measuring police performance in new ways.' In: *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management* 40(1), 112-127.
- Rouw, R. (2011). *Gevoel voor bewijs. Naar vloeiende verbindingen tussen kennis en beleid*. Den Haag: Nederlandse School voor het Openbaar Bestuur.
- Rowe, M. (2004). *Policing, Race and Racism*. Collumpton: Willan Publishing.
- Rowe, M. & Ross, J.I. (2015). 'Comparing the Recruitment of Ethnic and Racial Minorities in Police Departments in England and Wales with the USA.' In: *Policing: A Journal of Policy and Practice* 9(1), 26-35.
- Ruggs, E.N., Hebl, M.R., Rabelo, V.C., e.a. (2016). 'Baltimore Is Burning: Can IO Psychologists Help Extinguish the Flames?' In: *Industrial and Organizational Psychology* 9(3), 525-547.
- Sahin, N.M. (2014). *Legitimacy, procedural justice, and police-citizen encounters: a randomized controlled trial of the impact of procedural justice on citizen perceptions of the police during traffic stops in Turkey*. Doctoral dissertation, Rutgers University-Graduate School-Newark.
- Schein, E.H. (2008). *De bedrijfscultuur als ziel van de onderneming; zin en onzin over cultuurverandering*. Schiedam: Scriptum.
- Schuilenburg, M.B., Besseling, B. & Uitendaal, F. (2017). 'Vertrouwen in de politie. Empirisch onderzoek naar de beleving van vertrouwen in de Rotterdamse wijk Bloemhof.' In: *Justitiële Verkenningen* 43(4), 47-63.
- Schultz, M. & Withrow, B.L. (2004). 'Racial profiling and organizational change.' In: *Criminal Justice Policy Review* 15(4), 462-485.
- Shiner, M. (2010). 'Post-Lawrence policing in England and Wales: Guilt, innocence and the defence of organizational ego.' In: *The British Journal of Criminology* 50(5), 935-953.
- Sim, J.J., Correll, J. & Sadler, M.S. (2013). 'Understanding police and expert performance: When training attenuates (vs. exacerbates) stereotypic bias in the decision to shoot.' In: *Personality and social psychology bulletin* 39(3), 291-304.
- Skogan, W. & Frydell, K. (2004). *Fairness and effectiveness in policing: the evidence*. Washington DC: National Academies Press.
- Skogan, W.G., Craen, M. van & Hennessy, C. (2015). 'Training police for procedural justice.' In: *Journal of experimental criminology* 11(3), 319-334.
- Smith, B.W. (2003). 'The impact of police officer diversity on police-caused homicides.' In: *Policy Studies Journal* 31(2), 147-162.
- Smith, B.W. & Holmes, M.D. (2003). 'Community accountability, minority threat, and police brutality: An examination of civil rights criminal complaints.' In: *Criminology* 41(4), 1035-1064.

- Smith, R.J. (2015). 'Reducing Racially Disparate Policing Outcomes: Is Implicit Bias Training the Answer.' In: *University of Hawaii Law Review* 37, 295-312.
- Spencer, K.B., Charbonneau, A.K. & Glaser, J. (2016). 'Implicit bias and policing.' In: *Social and Personality Psychology Compass* 10(1), 50-63.
- Spoelstra, S. (2014). *Effecten van ervaren selectiviteit bij politiecontroles. Een uiteenzetting aan de hand van interviews en focusgroepgesprekken in Rotterdam en Breda*. Rotterdam: Radar.
- Tyler, T.R. (2004). 'Enhancing police legitimacy.' In: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 593, 84-99.
- Tyler, T.R. (2006). 'Restorative justice and procedural justice: Dealing with rule breaking.' In: *Journal of social issues* 62(2), 307-326.
- Walker, S. (1985). 'Racial minority and female employment in policing: the implications of glacial change.' In: *Crime and Delinquency* 31(4), 555-572.
- Warren, P.Y. & Farrell, A. (2009). 'The Environmental Context of Racial Profiling.' In: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 623, 52-63.
- Warren, P.Y. & Tomaskovic-Devey, D. (2009). 'Racial profiling and searches: Did the politics of racial profiling change police behavior?' In: *Criminology & Public Policy* 8(2), 343-369.
- Weber, M. (2011). 'Ontwerpstellingen en ontwerpprincipes.' In: Aken, J. & Andriessen, D. (red.). *Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Wheller, L. & Morris, J. (2010). *Evidence reviews: What works in training, behaviour change and implementing guidance*. Londen: National Police Improvement Agency.
- Wheller, L., Quinton, P., Fildes, A. & Mills, A. (2013). *The Greater Manchester Police procedural justice training experiment*. Ryton-on-Dunsmore: College of Policing.
- Wilkins, V.M. & Williams, B.N. (2008). 'Black or blue: Racial profiling and representative bureaucracy.' In: *Public Administration Review* 68(4), 654-664.
- Wilson, S. & Zhao, J. (2008). 'Determining the correlates of police victimization: An analysis of organizational level factors on injurious assaults.' In: *Journal of Criminal Justice* 36(5), 461-468.
- Yokum, D., Ravinshanker, A. & Coppock, A. (2017). *Evaluating the effects of police body-worn cameras: a randomized controlled trial*. Washington: The Lab @ DC.

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

- Voorzitter prof. dr. H.G. van de Bunt
Hoogleraar Criminologie
Erasmus Universiteit Rotterdam
- Leden mr. drs. C. Bangma
Politieacademie, Hoofd School voor Hogere Politiekunde
- mr. W.M. de Jongste
Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie
- dr. P.P.H.M. Klerks
Openbaar Ministerie, Parket Generaal
- prof. dr. P. van Reenen
Van Reenen-Russel Consultancy b.v.
Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM)
Universiteit Utrecht
- drs. M. van Tankeren
Operational auditor, onderzoeker Eenheid Den Haag
- Secretariaat Programmabureau Politie & Wetenschap
Politieacademie
Arnhemseweg 348
7334 AC Apeldoorn
- Postbus 834
7301 BB Apeldoorn
www.politienwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap

1. **Kerntaken van de politie. Een inventarisatie van heersende opvattingen**
C.D. van der Vijver, A.J. Meershoek & D.F. Slobbe, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2001
2. **Bevoegdheden overd(r)acht. Een onderzoek naar delegatie en mandaat van beheersbevoegdheden in de politiepraktijk**
H.B. Winter & N. Struiksma, Pro Facto B.V., Universiteit Groningen, 2002
3. **Sturing van politie en politiewerk. Een verkennend onderzoek tegen de achtergrond van een veranderende sturingscontext en sturingsstijl**
J. Terpstra, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2002
4. **Woninginbrekers en zware jongens. Daders vanuit het voormalig Joegoslavië aan het woord**
M. van San, E. Snel & R. Boers, Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2002
5. **Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongeren en criminaliteit**
F.M.H.M. Driessen, B.G.M. Völker, H.M. Op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Molenaar, Bureau Driessen, Utrecht, 2002
6. **Op deugdelijke grondslag. Een explorerende studie naar private forensische accountancy**
J. van Wijk, W. Huisman, T. Feuth & H.G. van de Bunt, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2002
7. **Voorbij de dogmatiek. Publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg**
A.B. Hoogenboom & E.R. Muller, COT, Den Haag, 2003
8. **Hennepteelt in Nederland. Het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding**
F. Bovenkerk, W.I.M. Hogewind, D. Korf & N. Milani, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht, 2003
9. **Politiekennis in ontwikkeling. Een onderzoek naar het verzamelen en veredelen van informatie voor het Politie Kennis Net**
I. Bakker & C.D. van der Vijver, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2003
- 10a. **Politie en geweld. Een verkenning van politiereacties op geweldsincidenten in vier Nederlandse regiokorpsen**
C.J.E. In 't Velt, W.Ph. Stol, P.P.H.M. Klerks, H.K.B. Fobler, R.J. van Treeck & M. de Vries, NPA-Politie Onderwijs- en Kenniscentrum, LSOP, Apeldoorn, 2003
- 10b. **Geweldige informatie? Onderzoek naar de informatiehuishouding van geweldsmeldingen bij de politie**
R. van Overbeeke, O. Nauta, A. Beerepoot, S. Flight & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam, 2003

11. **Blauwe Bazen. Het leiderschap van korpschefs**
R.A. Boin, P 't Hart & E.J. van der Torre, Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2003
12. **Over de grens. Een verkenning van projecten voor probleemjeugd in Duitsland, Engeland en Zweden**
I. van Leiden, G. Verhagen & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2003
13. **Integriteit in het dagelijkse politiewerk. Meningen en ervaringen van politiemensen**
J. Naeyé, L.W.J.C Huberts, C. van Zweden, V. Busato & B. Berger, Centrum voor Politiewetenschappen, VU Amsterdam, 2004
14. **Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing**
W. Ph. Stol, A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer & L. van Heel, Nederlandse Politieacademie, Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2004
15. **De kern van de taak. Kerncompetenties van de politie als criterium voor de afbakening van kerntaken in de praktijk**
A. Mein, A. Schutte & A. van Sluis, ES&E, Den Haag, 2004
16. **Professionele dienstverlening en georganiseerde criminaliteit. Hedendaagse integriteitsdilemma's van advocaten en notarissen**
F. Lankhorst & J.M. Nelen, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Sectie Criminologie, Amsterdam, 2004
17. **Paradoxaal Politiebestel. Burgemeesters, Openbaar Ministerie en Politiechefs over de sturing van de politie**
L.W.J.C. Huberts, S. Verberk, K. Lasthuizen & J.H.J. van den Heuvel, Vrije Universiteit Amsterdam/B&A Groep, 's-Gravenhage, 2004
18. **Illegale vuurwapens in Nederland: smokkel en handel**
A.C. Spapens & M.Y. Bruinsma, IVA, Tilburg, 2004
19. **Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg**
J. Terpstra & R. Kouwenhoven, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2004
20. **Uit balans: politie en bestel in de knel. State-of-the-art: bundeling van kennis en inzicht**
H.G. van de Bunt, A.B. Hoogenboom, L.W.J.C. Huberts, E.R. Muller, J. Terpstra, C.D. van der Vijver & C. Wiebrens, 2004
Redactie: G.C.K. Vlek, C. Bangma, C. Loef & E.R. Muller
21. **Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek**
H. Beunders & E.R. Muller, Erasmus Universiteit Rotterdam/COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Leiden, 2005 (2e druk 2009)

22. **Integriteit van de politie. State-of-the-art: wat we weten op basis van Nederlands onderzoek**
L.W.J.C. Huberts & J. Naeyé, Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen/Vrije Universiteit, Amsterdam, 2005
23. **De sociale organisatie van mensensmokkel**
R. Staring, G. Engbersen, H. Moerland, N. de Lange, D. Verburg, E. Vermeulen & A. Weltevrede; m.m.v. E. Heyl, N. Hoek, L. Jacobs, M. Kanis & W. van Vliet, Erasmus Universiteit Rotterdam: Criminologie – Sociologie – Risbo, 2005
24. **In elkaars verlengde? Publieke en private speurders in Nederland en België**
U. Rosenthal, L. Schaap J.C. van Riessen, P. Ponsaers & A.H.S. Verhage, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Universiteit Gent, 2005
25. **De strafrechtelijke rechtshulpverlening van Nederland aan de lidstaten van de Europese Unie. De politieke discussie, het juridische kader, de landelijke organisatie en de feitelijke werking**
C.J.C.F. Fijnaut, A.C. Spapens & D. van Daele, Universiteit van Tilburg, Vakgroep Strafrechtwetenschappen, 2005
26. **Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingskracht van de Nederlandse politie**
J. Naeyé, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam, 2005
27. **Preventief fouilleren. Een analyse van het proces en de externe effecten in tien gemeenten**
E.J. van der Torre & H.B. Ferwerda, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
28. **Zedenmisdriven in Nederland. Aangiften- en verdachtenanalyses op basis van HKS-gegevens**
A.Ph. van Wijk, S.R.F. Mali, R.A.R. Bullens, L. Prins & P.P.H.M. Klerks, Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn, Vrije Universiteit Amsterdam. KLPD, 2005
29. **Groepszedenmisdriven onder minderjarigen. Een analyse van een Rotterdamse casus**
I. van Leiden & J. Jakobs, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
30. **Omgaan met conflictsituaties: op zoek naar goede werkwijzen bij de politie**
O. Adang, N. Kop, H.B. Ferwerda, J. Heijnemans, W. Olde Nordkamp, P. de Paauw & K. van Woerkom, Onderzoeksgroep Politieacademie, Apeldoorn/Advies en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
31. **De strategische analyse van harddrugsscenes. Hoofddlijnen voor politie en beleid**
E.J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2006
- 32a. **Cijfers en stakeholders. Prestatiesturing en de gevolgen voor de maatschappelijke en politiek-bestuurlijke relaties van de politie**
A. van Sluis, L. Cachet, L. de Jong, C. Nieuwenhuyzen & A. Ringeling, Centre for Local Democracy, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006
- 32b. **Operationele betrokkenheid. Prestatiesturing en bedrijfsvoering Nederlandse politie**
A.B. Hoogenboom, Nivra-Nyenrode, Breukelen, 2006

- 32c. Op prestaties gericht. Over de gevolgen van prestatiesturing en prestatieconvenanten voor sturing en uitvoering van het politiewerk**
M.P.C.M. Jochoms, F. van der Laan, W. Landman, P.S. Nijmeijer & A. Sey, Politieacademie, Apeldoorn/Twynstra Gudde, Amersfoort/Universiteit van Amsterdam, 2006
- 33. Het nieuwe bedrijfsmatig denken bij de politie. Analyse van een culturele formatie in ontwikkeling**
J. Terpstra & W. Trommel, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente 2006
- 34. De legitimiteit van de politie onder druk? Beschouwingen over grondslagen en ontwikkelingen van legitimiteit en legitimiteitstoekenning**
Bundel onder redactie van C.D. van der Vijver & G.C.K. Vlek, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente/Politie & Wetenschap, 2006
- 35. Naar beginselen van behoorlijke politiezorg**
M.J. Dubelaar, E.R. Muller & C.P.M. Cleiren, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universteit Leiden, 2006
- 36a. Asielmigratie en criminaliteit**
J. de Boom, G. Engbersen & A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2006
- 36b. Criminaliteitspatronen en criminele carrières van asielzoekers**
M. Althoff & W.J.M. de Haan, m.m.v. S. Miedema, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, 2006
- 36c. 'Ik probeer alleen maar mijn leven te leven'. Uitgeprocedeerde asielzoekers en criminaliteit**
A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam; Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek/Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2006
- 37. Positie en expertise van de allochtone politiemedewerker**
J. Broekhuizen, J. Raven & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, Utrecht, 2007
- 38. Lokale politiechefs. Het middenkader van de basispolitiezorg**
E. J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2007
- 39. Niet verschenen**
- 40. Conflict op straat: strijden of mijden? Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in interactie met de politie**
N. Kop, Martin Euwema, m.m.v. H.B. Ferwerda, E. Giebels, W. Olde Nordkamp & P. de Paauw, Politieacademie, Apeldoorn, Universiteit Utrecht, 2007
- 41. Opsporing onder druk**
C. Liedenbaum & M. Kruijzen, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008

42. **Symbolen van orde en wanorde. Broken windows policing en de bestrijding van overlast en buurtverval**
B. van Stokkom, Centrum voor Ethiek, Radboud Universiteit Nijmegen, 2008
43. **Verkeershandhaving: prestaties leveren, problemen aanpakken**
G. Meershoek & M. Krommendijk, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
44. **De frontlinie van opsporing en handhaving. Stelselmatige bedreigingen door burgers als contrastrategie**
M.J.G. Jacobs, M.Y. Bruinsma & J.W.M.J. van Poppel, IVA Tilburg, 2008
- 45a. **'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel A: Politiegeweld in de basispolitiezorg**
R. Bleijendaal, J. Naeyé, P. Chattellon & G. Drenth, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45b. **'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel B: Sturing en toetsing van de politieke geweldsbevoegdheid**
G. Drenth, J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45c. **Agressie en geweld tegen politiemensen. Beledigen, bedreigen, tegenwerken en vechten**
J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45d. **Belediging en bedreiging van politiemensen**
J. Naeyé, m.m.v. M. Bakker & C. Grijzen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2009
- 45e. **Uitgangspunten voor politieoptreden in agressie- en geweldssituaties**
J. Naeyé, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
46. **Wijkagenten en hun dagelijks werk. Een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk**
J. Terpstra, 2008
47. **Bijzonder zijn ze allemaal! Vergelijkend onderzoek naar reguliere en bijzondere opsporing**
W. Faber, A.A.A. van Nunen & C. la Roi, Faber Organisatievernieuwing, Oss, 2009
48. **Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude: achtergronden, dadenkenmerken en aanpak**
Y.M.M. Schoenmakers, E. de Vries Robbé & A.Ph. van Wijk, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2009
49. **Het betwiste politiebesteding. Een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkeling van het politiebesteding in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland & Wales**
A. Cachet, A. van Sluis, Th. Jochoms, A. Sey & A. Ringeling, Erasmus Universiteit Rotterdam/Politieacademie, Apeldoorn/Korps landelijke politiediensten, Driebergen, 2009
50. **Leven met bedreiging. Achtergronden bij aangiften van bedreiging van burgers**
B. Bieleman, W.J.M. de Haan, J.A. Nijboer & N. Tromp, Intraval & Rijksuniversiteit Groningen, 2010

- 51a. Het publieke belang bij private preventie. Een economische analyse van inbraakpreventiebeleid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2009
- 51b. Het effect van langdurige opsluiting van veelplegers op de maatschappelijke veiligheid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2010
- 52. Lokale politiek over politie**
T.B.W.M. van der Torre-Eilert, H. Bergsma & M.J. van Duin, met medewerking van R. Eilert, LokaleZaken, Rotterdam, 2010
- 53a. Trainen onder stress. Effecten op de schietvaardigheid van politieambtenaren**
R.R.D. Oudejans, A. Nieuwenhuys & G.P.T. Willemsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
- 53b. Schieten of niet schieten? Effecten van stress op schietbeslissingen van politieambtenaren**
A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2012
- 53c. Politievaardigheden onder stress. Het optimaliseren van aanhouding en zelfverdediging in de praktijk**
P.G. Renden, A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 53d. Effectief omgaan met acute stress. Effecten van aanleg en trainingservaring op de schietprestatie onder druk**
A. Landman, A. Nieuwenhuys & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 54. Politie en publiek. Een onderzoek naar de communicatievormen tussen burgers en blauw**
H.J.G. Beunders, M.D. Abraham, A.G. van Dijk & A.J.E. van Hoek, DSP-groep, Amsterdam/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2011
- 55. Managing collective violence around public events: an international comparison**
O.M.J. Adang with cooperation from: S.E. Bierman, E.B. Brown, J. Dietermann, C. Putz, M. Schreiber, R. van der Wal, J. Zeitner, Police Science & Research Programme, Apeldoorn, 2011
- 56. Stads- en regioscan in de grootste Brabantse gemeenten. De achtergronden van onveilige GVI-scores**
B.M.W.A. Beke, E.J. van der Torre, M.J. van Duin, COT, Den Haag; LokaleZaken, Rotterdam & Beke Advies, Arnhem, 2011
- 57. De mythe ontrafeld? Wat we weten over een goed politieleiderschap**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
- 58. Proactief handhaven en gelijik behandelen**
J. Svensson, H. Sollic & S. Saharso, Vakgroep Maatschappelijke Risico's en Veiligheid, Institute of Governance Studies, Universiteit Twente, Enschede, 2011

- 59a. De sterkte van de arm: feiten en mythes**
 J.H. Haagsma, T.M. Rumke, I. Smits, E. van der Veer & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 59b. Blauw, hier en daar. Onderzoek naar de sterkte van de politie in Nederland, België, Denemarken, Engeland & Wales en Nordrhein-Westfalen**
 J.H. Haagsma, I. Smits, H. Waarsing & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 60. De nachtdienst 'verlicht'**
 M.C.M. Gordijn, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
- 61. Opsporing Verzocht. Een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma Opsporing Verzocht aan de oplossing van delicten**
 J.G. van Erp, F. van Gastel & H.D. Webbink, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2012
- 62. Jeugdige zedendelinquenten en recidive. Een onderzoek bij jeugdige zedendelinquenten naar de voorspellende waarde van psychiatrische stoornissen en psychosociale problemen voor (zeden)recidive**
 C. Boonmann, L.M.C. Nauta-Jansen, L.A. 't Hart-Kerkhoffs, Th.A.H. Doreleijers & R.R.J.M. Vermeiren, VUmc De Bascule, Duivendrecht, 2012
- 63. Hoe een angstaas een jokkebrok herkent**
 J. Jolij, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
- 64. Politie en sociale media. Van hype naar onderbouwde keuzen**
 A. Meijer, S. Grimmelikhuijsen, D. Fictorie, M. Thaens, P. Siep, Universiteit Utrecht, Center for Public Innovation, Rotterdam, 2013
- 65. Wapengebruik. Van inzicht in modus operandi naar een effectieve aanpak**
 M.S. de Vries, Universiteit Twente, Enschede, 2013
- 66. Politieverhalen. Een etnografie van een belangrijk aspect van politieculturen**
 M.J. van Hulst, Tilburg University, Tilburg, 2013
- 67. Recherchebazen. Een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap**
 E.J. van der Torre, M.J. van Duin & E. Bervoets, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
- 68. Driehoeken: overleg en verhoudingen. Van lokaal tot nationaal**
 E.J. van der Torre & T.B.W.M. van der Torre-Eilert, m.m.v. E. Bervoets & D. Keijzer, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
- 69. Overvallen vanuit daderperspectief. Situationele aspecten van gewelddadige, niet-gewelddadige en afgeblazen overvallen**
 W. Bernasco, M.R. Lindegaard & S. Jacques, NSCR, Amsterdam, 2013
- 70. Geweld tegen de politie. De rol van mentale processen van de politieambtenaar**
 L. van Reemst, T. Fischer & B. Zwirs, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013

71. **Vertrouwen in de politie: trends en verklaringen**
L. van der Veer, A. van Sluis, S. Van de Walle & A. Ringeling, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
72. **Mobiel banditisme. Oost- en Centraal-Europese rondtrekkende criminele groepen in Nederland**
D. Siegel, i.s.m. R. Koenraadt, D. Lyubenova, N. Sovre & A. Troscianczuk, Universiteit Utrecht, 2013
73. **De ontwikkeling van de criminaliteit van Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar. De rol van achterstanden, ouders, normen en vrienden**
F.M.H.M. Driessen, F. Duursma & J. Broekhuizen, Bureau Driessen, Utrecht, 2014
74. **Speciaal blauw. Verschijningsvormen en overwegingen van specialisatie en despecialisatie binnen de Nederlandse politieorganisatie**
R.J. Morée, W. Landman & A.C. Bos, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2014
75. **Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving**
M.H. Boone, H.G. van de Bunt & D. Spiegel, m.m.v. K. van de Ven, Erasmus Universiteit, Rotterdam, Universiteit Utrecht, 2014
76. **Brandstichters onder vuur. Een empirisch onderzoek naar zaken van brandstichting en hun ouders**
L. Dalhuisen & F. Koenraadt, Universiteit Utrecht, 2014
77. **Van stadswacht naar nieuwe gemeentepolitie? Gemeentelijk toezicht en handhaving in de openbare ruimte**
T. Eikenaar & B. van Stokkom, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
78. **Politiemensen over het strafrecht**
J. Kort, M.I. Fedorova & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
79. **Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren**
M. Malsch, R. Kranendonk, J. de Keijser, H. Elffers, M. Konter & M. de Boer, NSCR, Amsterdam, 2015
80. **De mentale gesteldheid van de familierechercheur. Een onderzoek naar werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei binnen een bijzondere groep politieambtenaren**
L.J.A. Bollen, M.C. Saan, M.J.J. Kunst, B.W.C. Zwirs & K.F. Kuijpers, Universiteit Leiden, 2015
81. **Na de vrijlating. Een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische ex-gedetineerden**
D.J. Weggemans & B.A. de Graaf, Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht, 2015
82. **Dat heeft iemand anders gedaan! Een studie naar slachtofferschap en modus operandi van identiteitsfraude in Nederland**
L. Paulissen & J. van Wilsem, Universiteit Leiden, 2015

83. **Demonstratieve kampementen**
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
84. **Private ordebewaarders bij betogingen**
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
85. **Spelen met weerbaarheid. Belemmerende patronen en doorbrekende handelingsperspectieven bij het ontwikkelen van basisteams**
W. Landman, R. Kouwenhoven & M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2015
86. **'Onnodige' bureaucratie binnen het basispolitiewerk. Onderzoek naar de achtergronden van een hardnekkig verschijnsel**
J. Kort & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2015
87. **Politie en GHB-problematiek op het platteland**
T. Nabben & D.J. Korf, Universiteit van Amsterdam, 2016
88. **Basisteams in de Nationale Politie. Organisatie, taakuitvoering en gebiedsgebonden werk**
J. Terpstra, I. van Duijneveldt, T. Eikenaar, T. Havinga & B. van Stokkom, Radboud Universiteit Nijmegen, 2016
89. **Samen of apart. De invloed van overleg tussen agenten bij het opstellen van het proces-verbaal**
A. Vredevelde, L. Kesteloo & P.J. van Koppen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2016
90. **Overvallen in beeld. Gedrag van daders, slachtoffers en omstanders**
M.R. Lindegaard, W. Bernasco & T. de Vries, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2016
91. **Boeven vangen. Een onderzoek naar proactief politieoptreden**
W. Landman & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016
92. **VVC onder de aandacht. Een onderzoek naar ZSM en de gevolgen voor het politiewerk**
R. Salet & J. Terpstra, m.m.v. P. Frielink, Radboud Universiteit Nijmegen, 2017
93. **De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk. Een internationaal literatuuronderzoek**
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2017
94. **Criminele families in Noord-Brabant. Een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad**
H. Moors & T. Spapens, EMMA, Den Haag; Tilburg University, Tilburg, 2017
95. **Effectiviteit van het verdachtenverhoor. Een veldstudie naar de relatie tussen verhoortechnieken, de verklaring van verdachten en de aanwezigheid van de advocaat in zware zaken**
W.J. Verhoeven & E. Duinhof, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2017
96. **Van meerdere markten thuis? Overlap in markten van zware en georganiseerde misdaad en de consequenties voor de opsporing**
T. Spapens, m.m.v. M. Bruinsma, Tilburg University, Tilburg, 2017

97. **Horen, zien en zwijgen. Opsporing in dorpen en stadsbuurten met een gesloten leefgemeenschap**
E. Bervoets & M. Bruinsma, Bureau Bervoets, Amersfoort, 2017
98. **Geweld tegen hulpverleners in de psychiatrie. Aard, omvang en aangifte bij de politie**
J.M. Harte, I. van Houwelingen & M.E. van Leeuwen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2017
99. **Geëiste en opgelegde straffen bij de strafrechtelijke afhandeling van georganiseerde criminaliteit. Rapportage in het kader van de vijfde ronde van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit**
C.G. van Wingerde & H.G. van de Bunt, Erasmus School of Law, Rotterdam, 2017
100. **Doorgroeiers in de misdaad. De criminele carrières en achtergrondkenmerken van jonge daders van een zwaar delict**
V. van Koppen, V. van der Geest & E.R. Kleemans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2017
101. **Profielen van Nederlandse outlawbikers en Nederlandse outlawbikerclubs**
A. Blokland, W. van der Leest & M. Soudijn, Leiden Law School, Leiden, 2017

